

**T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

NIETZSCHE'DE SANAT VE YALAN İLİŞKİSİ

Yusuf AY

**Danışman
Prof. Dr. Mehmet TÜRKERİ**

İZMİR- 2019

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**Nietzsche’de Sanat ve Yalan İlişkisi**” adlı çalışmamın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Yusuf AY

Tarih

.../.../...

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Nietzsche’de Sanat ve Yalan İlişkisi

Yusuf AY

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

Felsefe ve Din Bilimleri Programı

Bu çalışmada sanatını merkeze alarak Nietzsche’nin sanat üzerinden yalanla ilişkisi ele alınmıştır. Nietzsche’nin insanın varlığına yönelik iradede yüz çevirme olarak gördüğü ahlakı, insanın iradesini kısıtladığı için eleştirerek ahlakı da tamamen yok saymak yerine, yanlış anlaşılan ve yanlış uygulanan ahlakı yıkıp yerine bunların insan iradeli merkezli olarak savunduğu ahlak dile getirilmiştir. Nietzsche için realiteyi değiştirme çabası olarak görülen sanat ile insanın hayatta kalması için başvurmak zorunda kaldığı ve aynı zamanda hakikati de koruduğu yalanı ilişkilendirerek; Nietzsche için önemli bir yere sahip olan hakikat kavramıyla, sanat ve yalan kavramları dile getirilmiştir.

Bu çalışma giriş, sonuç ve üç ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, Nietzsche’nin ahlaka yaklaşımı detaylı bir şekilde verilmiştir. Nietzsche’nin ahlaka yaklaşımının temelini oluşturan efendi ahlakı ve köle ahlakı değerlendirilmiştir. Aynı zamanda Nietzsche’nin ahlak anlayışında yalana da değinilmiştir.

İkinci bölümde, Nietzsche’nin felsefesinin temelini oluşturan sanat ele alınmıştır. Sanata yüklediği anlam doğrultusunda Apolluncu sanat ve Dionysoscü sanat karşılaştırılarak, bu iki sanatın birleşimim olan trajik sanata yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde, Nietzsche’nin hakikat kavramına yüklediği anlamdan yola çıkarak, hakikatin sanat ve yalan ile olan ilişkisine yer verilmiştir.

Sonuç bölüm ise, üç ana bölümü kısaca değerlendirildikten sonra, sanat ve yalan ilişkisi özetlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Nietzsche, Sanat, Yalan, Hakikat, Ahlak.

ABSTRACT

Master's Thesis

The Relationship Between Art and Lies in Nietzsche

Yusuf AY

Dokuz Eylül University

Graduate School of Social Sciences

Department of Philosophy and Religious Sciences

Philosophy and Religious Sciences Program

This study, Nietzsche's relationship with lying through art is taken into consideration by focusing his art on the center. Instead of completely ignoring the morality that Nietzsche perceives as the denial of the will for the existence of man, because he restricts the will of the human being, he demolishes the misunderstood and wrongly applied morals and instead advocates them as human-centered. By associating the art that is seen as an attempt to change reality for Nietzsche, the lie that one has to resort to in order to survive and at the same time protects the truth; With the concept of truth, which has an important place for Nietzsche, the concepts of art and lies are expressed.

This study consists of introduction, conclusion and three main sections. In the first part, Nietzsche's approach to morality is given in detail. Master ethics and slave ethics, which form the basis of Nietzsche's approach to morality, are evaluated.

Nietzsche's understanding of morality is also referred to as a lie.

In the second part, the art that forms the basis of Nietzsche's philosophy is discussed. The Apollonian art and the Dionysian art were compared in line with the meaning it attaches to art, and the tragic art, which is a combination of these two arts, is included.

In the third chapter, the relationship between truth and art and lies is given from the meaning that Nietzsche puts on the concept of truth.

The final section, after briefly evaluating the three main sections, summarizes the relationship between art and lies.

Keywords: Nietzsche, Art, Lies, Truth, Morality.

NİETZSCHE’DE SANAT VE YALAN İLİŞKİSİ

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi

GİRİŞ	1
-------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

NİETZSCHE’DE AHLAK

1.1. AHLAKIN TANIMI	3
1.2. AHLAKIN KONUSU	5
1.3. AHLAKIN YÖNTEMİ	7
1.4. AHLAKİ DEĞER VE AHLAKİ DEĞERİN MENŞEİ	8
1.5. EFENDİ AHLAKI	12
1.6. KÖLE AHLAKI	14
1.7. NİETZSCHE’NİN AHLAK ANLAYIŞINDA BAZI KAVRAMLAR	20
1.7.1. Vicdan	20
1.7.2. İyi-Kötü	22
1.7.3. Erdem	26
1.7.4. Mutluluk	29
1.7.5. Merhamet	30
1.8. ÇEŞİTLİ AHLAK GÖRÜŞLERİNE YAKLAŞIMI	32
1.9. NİETZSCHE AHLAKINDA YALAN	36

İKİNCİ BÖLÜM

NİETZSCHE'DE SANAT

2.1. SANATIN ANLAMI	41
2.2. APOLLONCU SANAT	45
2.3. DİONYSOSCU SANAT	51
2.4. TRAJİK SANAT	56

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NİETZSCHE'DE SANAT VE YALAN İLİŞKİSİ

3.1. NİETZSCHE'DE HAKİKAT	61
3.2. NİETZSCHE'DE SANAT VE YALAN İLİŞKİSİ	63
SONUÇ	70
KAYNAKÇA	72

GİRİŞ

19. yüzyılın önemli filozoflarından biri olan Nietzsche, modern dönemde felsefeye ilgi duyan hemen herkesin bir şekilde temas kurduğu bir kişiliktir. Nietzsche'nin dikkat çekici olmasının sebebi olarak diğer filozoflardan farkı ve alışılmamış tarzda bir felsefe icra etmiş olması sebep olarak gösterilebilir. Nietzsche aynı zamanda düşünceleriyle çağına yön vermiş bir filozoftur. Nietzsche felsefi düşüncelerinde olduğu kadar sanat ve ahlak görüşlerinde de yenilikçi, özgün ve radikal bir bakış açısına sahiptir. Hatta bu konu da kendinden sonrakiler için yeni ufuklar açmış bir filozoftur. Konu asıl değerli kılan tavrı ise kendi çağında doğru olarak kabul gören ve sorgulanmaya cesaret edilemeyen her şeyle yakinen ilgilenmiş ve kabul edilmiş değerleri yeniden incelemiş, doğru olarak kabul gören her şeyi yeniden sorgulamış, yeri geldiğinde yıkmaktan çekinmemiş ve yeniden oluşturmaya çaba sarf etmiş olmasıdır.

Bir oluş filozofu olan Nietzsche, felsefesini bu dünyada yaşayan insanlar üzerine temellendirir. Bu konuda Tanrının ölümünü ilan ederek, mevcut değerlerin temelsiz kalmasını sağlayarak aslında insanların peşine düştüğü değerlerin anlamsız olduğunu onlara gösterme konusunda çaba sarf etmiştir. Ahlaki ve dünya görüşünün meydana getirdiği durumlar onun hiçliğe yeniden anlam yüklemesine sebep olmuştur.

Nietzsche, insanın hakikati gizlemek için sanata başvurduğunu ve sanatı meydana getirirken de yalanı kullandığını iddia ettiği eserimizin ilk bölümünde felsefesinin önemli bir bölümünü oluşturan ahlak görüşünün temeline güç ve iradeyi yerleştirmiştir. Ahlakı da insan iradesini kısıtladığı için eleştirmiştir. Başkalarının koyduğu ahlaki kuralların insanın hayatını kısıtladığı için yanlış olduğunu ve kişinin kendi oluş pratiğini meydana getirmesi gerektiğini belirtmektedir. Bunun yanı sıra Nietzsche'nin ahlak görüşü yalanı da barındırmaktadır.

İkinci bölümü Nietzsche'nin felsefesinin temelini oluşturan ve onu filozoflar arasında farklı bir yere koyan sanat görüşü oluşturmaktadır. Nietzsche için sanat değerler içinde bir değerdir. O sanatı bir değer olarak görmektedir. Peki, değer derken neyi kastetmektedir Nietzsche? Nietzsche'ye göre değer sadece bir insanın ya

da belli bir topluluğun değil bütün insanların başarılarını kapsayan değerdir. Nietzsche'nin kastettiği şey sanat kavramından çok "sanat yapmanın" kendisidir.

Son bölümde ise Nietzsche'de sanat ve yalan arasındaki ilişkisini kurmaya göz önüne sermeye çalıştık. Bu ilişkiyi kurmadan önce Nietzsche felsefesinde önemli bir yer edinen hakikat kavramına yer verdik. Nietzsche'ye göre insan hakikate dayanamadığı için sanata başvurmuştur. Sanatı da meydana getirirken yalandan faydalanmıştır. Nietzsche hakikati reddeder. Reddettiği hakikat ise hakikat denildiğinde kavramın içeriği ve zihindeki ilk çağrışan hakikattir. Sanat ve yalan ilişkisini işte bu reddedilen hakikat kavramı üzerinden açıklamaya çalıştık. Nietzsche'ye göre sanat yalana muhtaçtır. Nietzsche'ye göre, insan kendi kendini yalana, yanılgıya ve hatta illüzyona sürükleyen içgüdüsünün, istek dışı hareketinin kurbanı olduğunu söylemektedir. Ancak Nietzsche istek dışı meydana gelen bu yanılgının hayatı mümkün ve haklı kılan bir güç olduğunu kabul etmektedir. Burada Nietzsche yalanın hakikate nasıl dönüştüğünü açıklamaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM NİETZSCHE'DE AHLAK

1.1.AHLAKIN TANIMI

Nietzsche'nin felsefesinin önemi bir bütününü oluşturan ahlak görüşü yalanı da içerisinde barındırmaktadır. Bu açıdan Nietzsche'nin yalan görüşünün daha iyi anlamak için ahlak görüşünün anlaşılması büyük önem arz etmektedir.

Ahlak, mutlak olarak iyi olduğu düşünülen aynı zamanda belirli bir yaşam anlayışından kaynaklanan davranış kurallarının bütününe denir. Kısacası, kendilerine rehber aldıkları kurallar toplamı da diyebiliriz.¹

Ahlak, insanların kendisine göre yaşadıkları bir ilkeler topluluğu, bir kurallar bütünü anlamına da gelmektedir.²

Ahlak çok genel anlamda ifade edecek olursak, iyi-kötü değerlendirmesine tabi olan her şeyi kapsayan alanı ifade ettiğini söyleyebiliriz.³

Ahlakın İslam kaynaklarında kelime anlamı; huylar, insanın manevi yapısını belirleyen özellikler ve seciyelerdir. Terim anlamı ise; insanın hiçbir fikri zorlama olmaksızın, düşünüp taşınmadan yapmasını sağlayan yetkinliktir.⁴ Yani, İslam kaynaklarında, zorla yapılan hiçbir şey ahlaki olarak nitelendirilemez. Kişinin kendi isteğiyle hiçbir zorlama olmaksızın yerine getirdiği her türlü şey ahlaki nitelik taşır.

Nietzsche'ye göre ahlak tanımına gelecek olursak; O, varlığın temeline güç ve iradeyi yerleştirdiği için: “*Ahlakı, insan varlığına yönelik iradede yüz çevirme*”⁵ şeklinde ifade ettiğini görmekteyiz. Yani Nietzsche, ahlakı insan iradesini kısıtladığı için eleştirmektedir.

¹ Ahmet Cevizci, **Paradigma Felsefe Sözlüğü**, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2013, s. 17, İhsan Turgut, **Felsefi Sorgulama**, Anadolu Matbaası, İzmir, 1997, s. 159.

² Ahmet Arslan, **Felsefeye Giriş**, Vadi Yay., Ankara, 1994, s. 119.

³ Mehmet Türkeri, **Etik Bilinç**, Lotus Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 21.

⁴ Gazali, **el-İhya**, Çev. Ahmet Serdaroğlu, Bedir Yay., İstanbul 1974, 1. s. 53, Mustafa Çağrırcı, **İslam Ahlakı**, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2000, s. 20.

⁵ Friedrich Nietzsche, **Güç İstenci**, Çev. Nilüfer Epçeli, Say Yay., İstanbul, 2017, s. 25.

Nietzsche, başka bir yerde ise, yaşama şartlarını başkalarının söylediklerine göre düzenlediği için: *“Ben ahlak denilince bir yarattığın koşullarıyla kısmen uyuşan bir değer takdir sistemi anlıyorum”*⁶ demiştir. Burada Nietzsche, başkalarının koyduğu ahlaki kuralların insanın hayatını kısıtladığı için yanlış olduğunu söylemekte ve kişinin kendisinin kendi kurallarını oluşturması gerektiğini belirtmektedir.

Nietzsche, ahlakı; “iyi-kötü” olarak ifade edilen şeylerin ve belli bir çağın değer yargılarının tablosu olarak yorumlamaktadır. Ahlaki kuralların, kabul edildiği çağı kapsadığını, başka çağlar için uygun olmadığını belirtmektedir. Nietzsche’ye göre eğer bir çağın ahlaki kuralları başka bir çağı da kapsarsa insan hayatını kısıtladığı için kabul edilemez. Yani değerler aynı kalabilir ama insanların o değerlere yükledikleri anlamlar ve o değerlerin yorumlanması çağdan çağa değişiklik göstermelidir.⁷

Nietzsche, ahlakın her çağda aynı yorumlanması konusunda filozofları sorumlu tutmaktadır. O, filozofları, sürekli ahlak hakkında konuştukları halde -tam anlamıyla- hiçbir zaman bunun üzerine kafa yormadıklarından dolayı eleştirmektedir. Nietzsche, bu düşüncelerini bize şöyle aktarmaktadır: *“Ahlak felsefecileri, ahlak olaylarını, yalnızca kabaca, keyfi özetlerden, rasgele kısaltmalardan bilirler; çevrelerinin, sınıflarının, kiliselerinin, çağlarının ruhu, iklimleri ve yeryüzünün bir parçasının ahlaki olarak, işte bundan ötürü ahlakın asıl sorununu göremezler.”*⁸ Burada da gördüğümüz gibi, Nietzsche filozofları, ahlakı “verilen” bir şey olarak aldıkları için eleştirir.

Nietzsche’nin ahlak felsefesini daha iyi anlayabilmemiz için gelenek ile kurduğu ilişkiye dikkat etmemiz gerekmektedir. Nietzsche, geleneği, *“bize yararlı olanı emrettiği için değil, yalnızca emrettiği için itaat etmemiz gerektiğini söyleyen üst düzeyde bir otorite olarak”*⁹ tanımlamaktadır. Nietzsche, bize yararlı olanı değil,

⁶ Nietzsche, s. 190.

⁷ Nietzsche, s. 193.

⁸ Friedrich Nietzsche, **İyinin ve Kötünün Ötesinde**, Çev. Mustafa Tüzel, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2017, s. 97-98.

⁹ Friedrich Nietzsche, **Tan Kızılığı**, Çev. Özden Saatçi, Say Yay., İstanbul, 2005, s. 20.

yalnızca, emredilene itaat etmemiz gerektiği için geleneği kabul edilemez bir şey olduğunu ifade etmektedir.

Geleneği, alışla gelmiş davranış ve değerlendirme biçimi olarak gören Nietzsche, ahlakı da geleneklere itaatten başka bir şey olarak görmediği için eleştirir. O, ahlakı geleneklerden koparmaya çalışmıştır. Geleneklerden koparıldığı zaman ahlakın kabul edilebilir olduğunu belirtmiştir.

Nietzsche, ahlakın etki alanı ne kadar daralırsa insanın o kadar özgür olduğunu belirtir. Bu açıdan bakacak olursak, Nietzsche, özgür insanı, ahlak dışı insan olarak tanımlar. Çünkü özgür insan kendisine bağlı kalmak ister, yukarıda belirttiğimiz gibi geleneğe değil.

Nietzsche kötüyü: *“Bu zamana kadar “kötü” denilince akla “bireysel”, “alışılmamış”, “değişik”, “başına buyruk”, “şaşırtıcı” hatta daha ileriye gidecek olursak “özgür” anlamına gelir”*¹⁰ şeklinde tanımlamaktadır. Yani Nietzsche, “normal olmayan”, “farklı”, “alışılmışın dışında” olarak tanımlanan şeylerin kötü olarak tanımlandığını, daha da ileri giderek bunun “özgür” anlamını da kapsadığını dile getirmektedir.

Sonuç olarak, geleneği eleştiren Nietzsche, ahlak kurallarının çağdan çağa değişmesini ve özgür insanın da gelenekten beslenmeyen, kendine has olması gerektiğini düşünmektedir. Aynı zamanda da ahlak alanının ne kadar daralırsa insanın o kadar özgürleşeceğini savunmaktadır.

1.2. AHLAKIN KONUSU

Ahlakın konusu ile ilgili pek çok görüş vardır. Genel olarak, insanın fiilleri kabul edenlerin yanında ruhi kuvvetleri ve bu ruhi kuvvetlerin eğitilmesini olarak kabul edenler de olmuştur. Bir kısım düşünür ise vazifeleri ahlakın konusu olarak ele almışlardır.¹¹ Bunlardan bazıları insanın meydana getirdiği eylemleri ahlakın konusu

¹⁰ Nietzsche, s. 19.

¹¹ Alexis Bertrand, **Ahlak Felsefesi**, Çev. Salih Zeki, Seba Yay., Ankara, 1999, Doğan Özlem, **Etik Ahlak Felsefesi**, İnkılap Yay., İstanbul, 2014.

olarak görürken, bazıları da vazifeleri ahlakın konusu saymıştır. Bir taraftan ise, insanın irade, çalışkanlık gibi içgüdüleri ahlakın konusu sayılmıştır.

Nietzsche, Avrupa kültürünün, ahlaki değerleri diğer bütün değerlerin üzerine egemen kılma konusunda ortak bir tavır takındığını aynı zamanda ahlaki değerlerin hayatın rehberi ve yargıcı olmasını eleştirmektedir. Nietzsche'nin bu görüşü eleştirmesinin temel nedeni, insanın "daha iyi" olma çabasının tek ödevi olarak görülerek geriye kalan değerleri araç olarak görünmesi sebebiyledir.¹² Nietzsche ahlaki değerlerin bütün değerlerden üstün ve önemli kabul edilmesi fikrini eleştirir. O aynı zamanda ahlaki değerlerin hayatın rehberi kılınmasına da karşıdır. Nietzsche'nin ahlaki değerleri eleştirmesinin nedeni insanın daha iyi biri olma çabasına girmesi düşüncesidir. Ahlaki değerleri amaç kabul edip diğer bütün değerleri araç kabul edilmesi, ahlaki değerlerin en üstün değer kabul edilmesine sebep olur.

Nietzsche'ye göre "güç istemi", insanın hayatındaki her şeyi belirleyen şeydir. Çünkü güç istemi, insanın doğasının asıl unsurudur. İnsan bunu ahlaktan ya da ahlaksızlıktan dolayı değil yaşadığından dolayı yapmaktadır. Çünkü Nietzsche'ye göre yaşama bir "güç istemidir."¹³ Nietzsche insanların birbirlerine eşit davranmalarını istemez. Çünkü kimse birbirine eşit değildir. Kişi kendisine ne yapıyorsa karşısındakine de onu yapmalıdır. Bunu yapmasının nedeni de güç istemidir. İnsanın böyle davranması ahlak ya da ahlaksızlık değil sırf yaşadığından dolayıdır.

Bu kadar geniş bir alana yayılmış olan ahlakın daha da daraltılması ve küçültülmesi savunan Nietzsche içgüdüye çok önem verir. Ahlakın yerine içgüdülerinin ortaya çıkarılması gerektiği üzerinde durmaktadır. İnsan asıl olan gücünün ortaya çıkarabilmesi için geleneğe bağlı olmayan bir erdem benimsemelidir. Ahlakın alanının daraltılması ahlakın ilerlemesini sağlayacak şeydir.¹⁴ Ahlak da kişinin içgüdüleriyle ortaya çıkar. "Güç istenci" ise insanın asli içgüdüsüdür.

¹² Nietzsche, **Güç İstenci**, s. 153.

¹³ Nietzsche, s. 246.

¹⁴ Nietzsche, s. 174.

1.3. AHLAKIN YÖNTEMİ

Tüm ilimlerin bir yöntemi olduğu gibi ahlakın da bir yöntemi vardır. Ahlakın yöntemi hakkında farklı farklı görüşler mevcuttur. Bu farklı görüşlerin içinde bir kısım filozof pozitivist gibi deneye ve gözleme dayandırırken, Spinoza ve Kant gibi bir kısım filozof ise akla dayandırmaktadırlar.¹⁵ Nietzsche'nin ise bu iki görüşten birine yakın olduğunu söylemek güçtür.

Nietzsche, eserlerinde herhangi bir ahlaki yönteme yönelik ortaya koyucu örnekler vermemektedir. Bunun nedeni ise sorduğu sorularda yatmaktadır. Nietzsche sorgulamalarında genellikle “niçin” sorusunu tercih etmektedir. Mesela “iyi nedir?” sorusu yerine, “niçin iyi ve erdemli olmak gerekir?” sorusunu yöneltmeyi tercih etmektedir. Ahlaki konularda da bu tarzı benimseyerek nedir sorusu yerine niçin sorusunu kullanmayı tercih etmiştir. Bu durumun asıl sebebi ise Nietzsche'ye göre bir şeyin ne olduğunu bilmeden önce, nedenini bilmemizin bize daha faydalı olacağı düşüncesidir.

Nietzsche bir kuralın iyiliğini ya da kötülüğünü belirlemek için kuralın beklenen sonucu verip vermediğine bakar. Nietzsche'ye göre genel kurallar bütününde durum bu şekilde iken ahlak kurallarında durum değişmektedir. Genel kurallarda beklenen sonuç önemliyken ahlak kurallarında ise sonuç tam olarak bilinemeyeceği için aynı yöntemi kullanmak mümkün değildir. Ahlaki kurallarda bir şeyin sonucuna bakarak karar verilemez. Bunun nedeni ise ahlak kurallarında sonuçlar tam anlamıyla kavranamaz olmasıdır. Bunun yanı sıra ahlaki kurallar, sonuçlarına bakılarak kanıtlanmaları ve çürütülmeleri söz konusu değildir.¹⁶ Nietzsche aynı zamanda sadece başarıya dikkat ederek belirlenmiş ahlak kuralların da eleştirmektedir.

¹⁵ Hüsamettin Erdem, **Ahlak Felsefesi**, Hü-Er Yay., Konya, 2005, s. 26-30.

¹⁶ Nietzsche, **Tan Kızıllığı**, s. 31.

1.4. AHLAKİ DEĞER VE AHLAKİ DEĞERİN MENŞEİ

Ahlaki değer; olgu bilincinden sonra ortaya çıkan ve olguya belli duyguları, arzuları, ilgileri, amaçları, ihtiyaç ve eylemleri olan özneye ilişki içinde belli nitelikler yüklemeye denir.¹⁷ Kişinin realitede meydana gelen ve ölçülebilen olaylar karşısında “güzel” ya da “çirkin”, “iyi” ya da “kötü” nitelendirmede bulunmasıdır. “İyi” ya da “kötü” ise ahlak felsefesinin, “güzel” ya da “çirkin” ise sanat felsefesinin konusudur. Burada asıl olan “güzel”, “çirkin”, “iyi”, “kötü” değerlerinin nesnel mi yoksa öznel mi olduğudur. Değerler, nesnelerin nitelikleri ve bu niteliklere ihtiyacı olan öznenin özellikleri arasında bir ilişkiden kaynaklanmaktadır.¹⁸

Nietzsche’nin değer anlayışına geçilmeden önce değer anlayışının önemli bir sorusu üzerinde durulması yerinde olacaktır. Bu soru “hayat nedir?” ya da “hayatın nihai amacı nedir?” sorusudur.¹⁹ İşte bu soruya vereceğimiz cevaplar bizim değer anlayışımızı ve ona yaklaşımımızı belirlemesi açısından önemlidir. Değerlerin diğer bir konusunu ise ilişkiler oluşturmaktadır.²⁰

Nietzsche, değerın nesne ve özne arasındaki ilişkiden meydana geldiğini kabul etmektedir. Nietzsche’ye göre, kişinin üzerinde egemen olan yargılarla değeri belirlediğinin kabul etmesi, onun aslında egemen olan yargıların farklılaştıkça değer alanının da değişeceğini söylemektedir.²¹ Bu konuda Nietzsche’nin dikkat çekmek istediği nokta, değerın belirlenmesini eğer egemen olan yargılara bağlarsak bu egemen yargılar değiştiği zaman da değerın de değişeceğini vurgulamaktadır. Nietzsche aynı zamanda değerle ilgili şunları söylemektedir: “*Değerler ve onların değişimi, değeri koyanın kudret ve büyüme oranı içinde bulunur.*”²² Bu şeklide değeri koyanın büyüme oranı aynı zamanda değerın değişimini de etkileyecektir. Nietzsche değer koyanlar hakkında ise şunları dile getirmektedir: “İnsanın abartılı naifliği daima şudur: Kendini bizzat nesnelerin değer ölçütü ve anlamı olarak

¹⁷ Cevizci, 221.

¹⁸ Arslan, 110- 111.

¹⁹ Türkeri, s. 12

²⁰ Türkeri, s. 8.

²¹ Nietzsche, **Güç İstenci**, s. 146.

²² Nietzsche, s. 28.

görmek.”²³ İşte burada Nietzsche, kişinin kendisini bizzat değer ölçütü olarak görmek merkeze koyma durumunda olduğunu vurgulamaktadır. Buradan da anladığımız gibi, Nietzsche’ye göre değerlerin değişken olması normaldir. Çünkü değer koyan kudret değişkendir. Bundan dolayı da kendini, kendi koyduğu değerlere kaptıran insan zayıf insandır.

Ona göre davranışın değeri, sonucunda değil davranışın kendindedir. Davranışın değerini sonuca göre belirleyenleri ise şu sözlerle eleştirmektedir: *“İnsanlık tarihinin en uzun dönemi boyunca bir eylemin değeri ya da değer dışı oluşu, sonuçlarından türetilmiştir: Eylemin kendisi, kaynağı kadar az göz önüne alınmıştır. Oysa insana, bir eylemin iyi ya da kötü oluşunu düşündüren başarının ya da başarısızlığın geriye doğru işleyen gücüdür”* diyen Nietzsche, eylemin sonucuna değil eylemin kendisine dikkat çekmiştir. Devamında ise: *“Bu döneme insanlığın ahlak öncesi değeri diyelim: “Kendini bil!” buyruğu o zamanlar bilinmiyordu. Son on bin yılda, insan adım adım dünyanın birkaç bölgesinde, sonuçlarının değil de, kaynağının eylemin değerini belirlediği görüşüne erişti”* ²⁴ der Nietzsche. Nietzsche’ye göre ilk zamanlar sonuç eylemin kendisinden önemliyken, ilerleyen zamanda ise bazı bölgelerde sonuç değil kaynağı ön plana çıktığını dile getirir.

Nietzsche, bütün değerlerin insanın hayatını sınırlandırıcı olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca bu değerler çözüm de sunmamaktadırlar.²⁵ Yani değerler ne kadar artarsa hayatın sınırları o kadar daralacaktır. Aynı zamanda bu değerler insanın hem yaşamına hem de özgürlüğüne dair çözüm de sunmamaktadır.

Aynı zamanda Nietzsche, bir davranışın değerli oluşu o davranışın zatından mı, yoksa davranışı yapan şahıstan mı kaynaklandığına dair şunları söylemektedir: *“Zati olarak bir davranış değer bakımından tamamiyle boştur. Önemli olan onun kimin yaptığıdır. Bir ve aynı “suç” bir halde en yüksek ayrıcalık, bir başka halde ise bir utanma damgası olabilir. Gerçekten de bir davranışı dolayısıyla failini insanın kendi faydasına ya da zararına olan nispeti içinde yorumlamak yargıda bulunanların*

²³ Nietzsche, s. 28.

²⁴ Nietzsche, **İyinin ve Kötünün Ötesinde**, s. 48.

²⁵ Nietzsche, **Güç İstenci**, s. 48.

bencilliğidir.”²⁶ Nietzsche burada, ne yapıldığından daha çok kimin yaptığıyla ilgilenir. Aynı eylemi biri yaptığında utanmaya yol açarken başka biri yaptığında ise en yüksek ayrıcalığa yol açtığını dile getirmektedir. Buradan da Nietzsche’nin, ahlakı iki uçlu değerlendirdiğini söyleyebiliriz. Bunlardan biri efendi ahlakı diğeri ise köle ahlakıdır.

Nietzsche, ahlakın menşei probleminde, Tanrı ve ahlak gibi konularda insanın güçsüzlüğünün ortaya çıktığını dile getirmiştir. Nietzsche’ye göre aslanan insanın güçlü olması gerektiridir. Her durumda her türlü ezilmişliği reddetmesi gerekmektedir. Nietzsche, insanın başına gelen kötü olaylar ve bu olay sonucu gücü elinde bulunduramamasının, gücünün yetebildiğine acı çektirmesi gerektiğini belirtir. Bu da “güç istencine” karşılık gelir.²⁷ Nietzsche, insanın başına gelen her kötü olayı ve felaketi bir ceza olarak görmenin yanı sıra ahlakı insanın güçsüzlüğünü ortaya çıkaran bir şey olarak da görmektedir. Olması gereken durum ise insanın güçlü olmasıdır. Bundan dolayı da Nietzsche, insanı güçsüzlüğe götüren her ne var ise onu sert bir dille eleştirmektedir.

Nietzsche; sanatın, bilginin, ahlakın ve hayatın Tanrı ile ilintili kılınmasına karşı çıkmaktadır. Ahlak, sanat ve bilgi, Nietzsche’ye göre birer araçtır. İnsan da bunları hayatın yükseltilmesi amacı için kullanmaktadır. Ahlakın, sanatın ve bilginin birer araç olduğunu ve insan kendisini ne alanda yükseltecekse bunlardan ancak faydalanabileceğini belirtir. “Güzel ve çirkin”, “doğru ve yanlış”, “iyi ve kötü” gibi yaptığımız bütün ayrımlar ise ancak insanın hayatını yükseltme amacından uzaklaştırmaktadır.²⁸ Nietzsche bu şekilde yapılan ayrımların yapılmaması karşı çıkmaktadır. Araçsal ayrımlar amacın yerini almamalıdır.

Nietzsche, tüm değer yargılarını eleştirmiştir. Eleştirdiği değer yargıların insanı asıl özelliklerinden uzaklaştırmasının yanı sıra güçsüz ve yenilmiş ruhların yargılarına dayandırmaktadır. Bu durum Nietzsche’ye göre, kutsal isimler adı altında ortaya çıkmıştır. Bu da insanın, kendini zayıflatan, zaaf öğreten şeyi Tanrı diye adlandırdığını göstermektedir.²⁹ Nietzsche, yenilmişlik ve güçsüzlük hissi insanı

²⁶ Nietzsche, s. 162.

²⁷ Nietzsche, **Tan Kızılığı**, s. 20.

²⁸ Nietzsche, **Güç İstenci**, s. 165.

²⁹ Nietzsche, s. 47.

kendine has özelliklerden uzaklaştırdığı için eleştirilmekte ve bunun da Tanrı tarafından ortaya çıkarıldığını belirtir. Bunun sebebi olarak da, Tanrı'ya da insanı zayıf gösteren bir şey olarak görmektedir.

Nietzsche, neden kendimizden edindiğimiz bilgilere değil de başkalarından edindiğimiz bilgilere dayanmasının sebebi olarak korkuyu göstermektedir. Nietzsche, insanın bu yargılarını korkuları sebebi ile benimsediği halde kendine aitmiş gibi davranmayı daha uygun bulduğu için bu şekilde davrandığını söylemektedir. Hatta kişi bir süre sonra korku kaynaklı bu duruma o kadar alışır ki, o durum kişinin doğası haline gelir. Nietzsche, kendi yargılarımızı belirlerken başkalarından edindiğimiz bilgilerle yahut korkularla değil de yaptığımız işin bize verdiği keyif ya da keyifsizlikle değer yargılarımızı belirlememiz gerektiğini söylemektedir.³⁰

Nietzsche, kusurlu ve yeteneksiz yaratılanların, sıradan olanların, kendiliğinden acı çekenlerin, baskı altına alınanların, kendilerine en müsait gelen değer ölçülerini kabul ettirmek girişiminde bulundukları bir güce yönelik istenç içinde bulunduklarını ahlakın tarihinde bulmuştur. Nietzsche, ahlakın etkisi hayata karşı bir güvensizlik olarak kendini gösterdiğini düşünmektedir.³¹ Bunun yanı sıra ahlak; yetenekli yaratılanların, güzel tabiatlıların ve egemen olanların aleyhine gelişmiştir. Bu sebeplerle ahlakın insanın durumuna göre değişkenlik gösteriyor olması Nietzsche için ahlakı güvensizlik sebebi olarak görülmesine sebep olmuştur. Bütün insanlar için aynı şartlar altında meydana gelmeyen güçlü olanların aleyhine güçsüz olanların ise lehine gerçekleşen bir ahlak anlayışı Nietzsche için her zaman eleştirilmeyi hak etmektedir.

Nietzsche bütün ahlak sistemlerini gözden geçirildiğinde özellikle birbirine karşıt iki temel tipin ortaya çıktığını belirtir. Bunlardan ilki “efendi ahlakı” bir diğeri ise “köle ahlakıdır”.³²

³⁰ Nietzsche, **Tan Kızıllığı**, s. 80.

³¹ Nietzsche, **Güç İstenci**, s. 208.

³² Nietzsche, **İyinin ve Kötünün Ötesinde**, s. 192.

1.5. EFENDİ AHLAKI

Nietzsche'ye göre efendi ahlakında iyi soylu kişiler yüksek yani efendi ahlakına denk gelirken kötü ahlaklı kişiler aşağıya denk gelmektedir. Aşağı ahlaktaki insanların özellikleri şunlardır; küçük ruhlu, endişeli, kendini küçük gören, korkak, kendilerine kötü davranılmasına izin veren kişilerdir.

Nietzsche'ye göre Aristokratlar, yani efendi ahlakına sahip olan bireyler sıradan insanları yalancı olarak görürler. Buna delil olarak da eski Yunan soylularının kendileri için “biz doğrucular” demelerini göstermektedir. Burada da görüldüğü gibi, Nietzsche, aristokratların kendilerini doğrucu olarak görüp aşağı ahlaktaki insanları ise yalancı olarak gördüklerini belirtir. Bu şekilde efendi ahlakına ve köle ahlakına sahip olan bireylerin ayrıştırılması ve arasındaki farkların olması göz önüne konulması sağlanmaya çalışılmaktadır.

Nietzsche'ye göre efendi ruhlu yani soylu insanların özelliği ise şunlardır; soylu insan onanma gereksinimi duymaz, “bana zararlı olan şeyin kendisi de zararlıdır” diye yargıda bulunarak ve zararlı olan şeyi kendileri belirleyebilirler. Aynı şekilde şeylere onur verenlerinde kendileri olduğunu düşünürler. Bununla da kalmaz değeri yaratanları kendileri kabul ederler. İşte böyle bu ahlak Nietzsche'ye göre kendi kendini yücelten ahlaktır. Bencilliğe sahip temel düşmanlık ve ironi, kendiyle övünme, insanları hor görme, kendine güven gibi özellikler ise Nietzsche'ye göre efendi ahlakına sahip insanların psikolojisidir.³³

Günümüz belirlenmiş ahlakı benimsemeyen ve günümüz ahlakından farklı olan efendi ahlakı; yönetenler ahlakı, soylu ahlakı gibi isimlerle de ifade edilmektedir. Efendi ahlakına sahip insanlar kendilerinden aşağıdaki insanlara karşı acıma duygusunu taşımaktadır.³⁴ Nietzsche, soylu insanın kendilerine duydukları güvenden dolayı kendilerinden aşağı kabul ettikleri insanlara istedikleri gibi

³³ Nietzsche, s. 191–193, Henry Hazitt, **Ahlakın Temelleri**, Çev. Mehmet Aydın, Liberte Yay., Ankara, 2006, s. 270.

³⁴ Nietzsche, **İyinin ve Kötünün Ötesinde**, s. 193.

davranabileceği ve onlara karşı acıma duygusuna sahip olabileceğini ve bunu gösterebileceğini ifade etmektedir.

Nietzsche'ye göre, “değersizlik” efendi ahlakına sahip bir kişide olan bir özellik değildir. Çünkü efendi ahlakına sahip bir insana göre değersizlik, insanların sahip olmadıkları halde çevrelerinde kendileri hakkında iyi bir kanıya sahip olduğunu varsayıp sonra da buna kendileri de inanmalarıdır. Nietzsche soylu insanın bu konuda şöyle diyeceğini söylemektedir: *“Değerim hakkında yanılabirim ama yine de değerimin benim tanımladığım gibi kabul edilmesini beklerim.”* Burada Nietzsche, kişinin kendi değerinin kendisinin tanımlaması gerektiğini ve bunun da böyle kabul edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Yahut Efendi ahlakına sahip insan şöyle diyecektir: *“Birçok sebepten dolayı, başkaları hakkında iyi kanılar taşımaktan zevk alabilir, belki de onları sevip yücelttiğim için, onların bütün zevklerinden zevk alırım, bunu paylaşmasam bile, benim için yararlıdır ya da yararlı olacağını umarım, ama bunların hiç biri değersizlik değildir.”*³⁵ Nietzsche burada efendi insanın bizzat kendi kendisini değerlendirdiğini ve başkalarının kendisi hakkındaki düşüncelerine önem vermediğini bundan dolayı da asla kendisini değersiz görmediğini belirtir. Tam tersine, efendi ahlakına sahip olmayan insan ise başkalarının kendisini değerlendirmelerine kabul eder ve bu değerlendirmelere göre kendisini değerli ya da değersiz kabul edebilir.

Nietzsche'ye göre efendi ahlakına sahip insan, bir eylem sonucunda, bu sonucu değerlendirmek için başka birine ihtiyaç duymaz, çünkü o yaptığı eylemden son derece emindir. Efendi ahlakına sahip insan karşıdaki kişiyi ancak kendine minnettar olması ve kendisine “evet” diyerek onaylaması için aramaktadır. Nietzsche bu ahlakta olumsuz kavramların, olumlu kavramların soluk bir karşıtı görüntüsü olduğunu belirtmektedir. Olumsuz olan; “sıradan”, “alçak”, “kötü”, olumlu olan; “biz soylular, biz iyi, güzel ve mutlular” şeklinde örneklendirilebilir.³⁶

Sonuç olarak, efendi ahlakı dediğimiz ahlak, güçlü insanın ahlakıdır. Güçlü insana göre, iyi dediğimiz şey doğal eğilimlerin özgürce gelişmesine yardım eden her

³⁵ Nietzsche, s. 195.

³⁶ Friedrich Nietzsche, **Ahlakın Soykütüğü Üstüne**, Çev., Ahmet İnam, Yorum Sanat Yay., İstanbul, 2001, s. 37-38.

şeydir. Aynı şekilde doğal eğilimlere engel olan her şey ise kötüdür. Bu durum aynı zamanda yaşamın iyi olup olmadığının da ölçütüdür. Bundan dolayı da yaşamı daraltan ve kısırlaştıran ne varsa iyi olana karşıdır. Güçlü insanın bir diğer özelliği ise; kendisine eşit olanları iyi kabul ederken, kendisine boyun eğenleri kötü kabul etmektedir. Buradan efendi ahlakının zayıfları ve korkakları insan olarak bile kabul etmediği sonucunu çıkarmak mümkündür.

1.6. KÖLE AHLAKI

Köle ahlakı, kötümserlerin, köylülerin ve yenilgiye uğrayanların ahlakı meydana getirmektedir. Aynı zamanda Nietzsche'ye göre bu ahlakta; canı yanmış, bastırılmış, bağımlı, acı çeken, kendisinden emin olmayan, yorgun kişilerin ahlak değerlendirmelerinde bulunduğunu belirtmektedir. Bu ahlak değerlendirmelerinin ortak noktası insanların tüm durumlar hakkında karamsarlık, kuşku ve aşağılanma hissi duymalarıdır. Köle ahlakına sahip olan insan güçlü olanın yani efendi ahlakına sahip kişinin erdemlerine alışık değildir. Nietzsche köle ahlakına sahip olan kişinin kuşkucu ve güvensiz olduğunu; yüceltilmiş tüm “iyi”nin ve mutluluğun gerçek olmadığına kendini inandırmak istediğini dile getirmektedir. Nietzsche'ye göre, köle ahlakında bulunun; acıma, gönül alan yardımsever bir el, sıcak bir yürek, çalışkanlık, sabır, dostluk ve övülmek gibi özellikler başkasına dayanmak için yararlı nitelik ve tek araç olduğu için vardır. İyi ve kötünün zıtlığının kökeni işte buradadır.³⁷ Nietzsche burada köle ahlakına sahip bireyleri, başkaları için var olan insanlar olarak tanımlamaktadır. Efendi ahlakına sahip olan bireyleri ise herhangi bir durumda başka insanlara ihtiyaç duymamaktadır.

Nietzsche'ye göre “hınç duygusu” köle ahlakına sahip kişilerin özelliğindendir. Yani kendini hayali bir intikamla avutan ve eylemleri yadsınmış olan köle ahlakına sahip kişi kendisinde bulunan hınç duygusuyla değerler koymaya başlamıştır. Bu konuda efendi ahlakı ile köle ahlakı arasındaki fark; ilki kendine “evet” demekle geliştiğini belirtirken, ikincisi daha başında “dışta” olana, “farklıya”, “kendi olmayana” “hayır” demektir. Ki bu “hayır” onun yaratıcı eylemidir. Bu

³⁷ Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, s. 193-194.

aynı zamanda değer koyan bakışın tersine dönmesi demektir. Yani bu zorunlu yön, kendine doğru değil de dışarıya doğrudur; bu aksi yönelim ise hınç duygusuna aittir.³⁸

Nietzsche'ye göre efendi ahlakına sahip soylu insan, kendine güvenerek açık bir şekilde yaşarken, hınç duygusuna sahip olduğu için köle ahlakına sahip insan; kendine ne “gönlü açık” ne de “çocuksu” ve “dürüst”tür. Kendine açık olmadığı için bu onu aynı zamanda dürüstte kılmayacaktır. Bu sebeple de Nietzsche köle ahlakını sert bir dille eleştirir.

Köle ahlakına sahip insanın ruhu şaşkınlık bakar. Tini saklı yerleri ve arka kapıları sever. Aynı zamanda örtülmüş her şey köle ahlakı insanını kendisine çeker; örtülü dünyasında güvenliği sağlamak geçici dahi olsa kendini küçük ve alçak gönüllü olarak görme eğilimde olabilir. Alçak gönüllüğün yanı sıra köle ahlakına sahip insanlardan oluşmuş ırk, soylu olan efendi ahlaklı ırktan daha kurnaz olmaktadır. Bu kurnazlık da köle ahlakı sahibini farklı bir biçimde onurlandırır.³⁹ Nietzsche'ye göre soylu ahlakına sahip kişi alçak gönüllü değildir. Alçak gönüllü kişi köle ahlakına sahip kişidir. Alçak gönüllü kişi aynı zamanda kendini küçülten kişidir.

Köle ahlakının kurulması “sürü hayvanı”nın zayıflığıyla olduğunu söyleyen Nietzsche, bu gruptaki kişilerin birbirlerini anlayıp ittifak kurduklarını ve kendilerini yönetmeye yeteneksiz oldukları için hep bir çobana ihtiyaçları olduğunu ifade etmektedir.⁴⁰ Köle ahlakına sahip kişilerin; köle ruhlu ve devamlı yönetilme ihtiyaç duyan bireylerden oluştuğunu söylemek mümkündür.

Nietzsche ayrıca; sürü içgüdüleri orta seviyede olan şeyleri takdir etmektedir. Çünkü orta seviyeyi de en yüksek ve en değerli olarak değerlendirmektedir. Bu sürü hayvanının içgüdülerine göre aşağıdan yukarıya doğru bir çıkışı ya da üst sayıdan en küçük sayıya inmesini kabul etmek imkânsızdır ve bu kısım da olan -orta-insanlarının çoğunluğunu oluşturmaktadır.⁴¹ Sürü tabiatını ululayan sürü hayvanı, böylelikle de kendini iyi hisseder ve güzel sözlerle asıl benliğini maskeler. Böylece köle ahlakı doğar diyebiliriz. Aynı zamanda bu kişiler gerçek kişiliğini

³⁸ Nietzsche, *Ahlakın Soykütüğü Üstüne*, s. 37

³⁹ Nietzsche, s. 39.

⁴⁰ Nietzsche, *Güç İstenci*, s. 158.

⁴¹ Nietzsche, 156.

maskeleyenlere karşı da gizli bir kin duyarlar.⁴² Yukarıda bahsettiklerimiz göstermektedir ki, Nietzsche'nin ahlaka ve ortanın insanına olan tavrını ifade ederek bunların bütün değerlerini ve ahlaklarını kabul etmediğini dile getirir.

Nietzsche'ye göre, sürü insanının başka bir özelliği ise; kendine olumlu değer yüklemedeki başarısızlığıdır. Bundan dolayı da geçmişten gelen değerlere kendini uydurmaktadır. Aynı zamanda Nietzsche, sürü insanının her zaman kendi hakkında bir değerlendirme beklediğini, bununla da yetinmeyip içgüdüsel olarak da bunu kabul ettiğini söylemektedir.⁴³ Sürü insanının kendisi hakkında işittiği her iyi kanıdan hoşlandığını, kötü kanılardan da acı duyduğunu söyleyen Nietzsche, bunun nedenini olarak ise sürü insanının iki kaniya da teslim olduğundan ve içgüdü ile bunlara tutsak olmasını göstermektedir.⁴⁴

Nietzsche, ahlak öğütlerinin var olacağı tek yerin ortalama insanın kendi tipini sürdürüp yaratacağı yer olduğunu ki onların da ahlak öğütlerinde; ölçülülükten, komşu sevgisinden, haysiyetten söz etmenin zorunlu olduğunu söylemektedir.⁴⁵ Bu şekilde Nietzsche aynı zamanda ahlakı kısaltmaktadır. Ahlakı, ortayı kabul eden ve sürü halinde yaşayıp başında bir çoban olmasını bekleyen kişi için var olduğunu dile getirir. Ahlakı köle ruhlu insanlara özgü ve onlarla sınırlı kalan bir şey olarak kabul etmektedir.

*“Biz, içinde burjuva ahlakının birlikte dile gelmediği, rahipçe ahlakın görülmediği durumları arıyoruz”*⁴⁶ diyen Nietzsche, kabul edilmiş olan ahlakı öğütlere karşı çıkmaktadır. Ayrıca var olan ahlak yasalarından dolayı dünyanın inandığımız derecede değerli olmadığını kabul etmektedir. Onu kötümser yapan da kabul etmediği ahlak yasasıdır. Nietzsche, *“Sadece bu anlamda biz kötümserleriz, yani irademizle kendimize ‘bu değer’ değişimizi itiraf etmekle kötümseriz”* diyerek O’nu yeni değerler aramaya itenin kötümserliğin kendisi olduğunu söyler ve devam devam eder *“Düpedüz bununla bizi yeni değerler aramaya tahrik eden taşkın duyguyu buluyoruz.”* Nietzsche, yeni değerler aradığını ve yeni değerlerle dünyanın

⁴² Nietzsche, 159.

⁴³ Nietzsche, **İyinin ve Kötünün Ötesinde**, s. 195.

⁴⁴ Nietzsche, s. 195.

⁴⁵ Nietzsche, s. 198.

⁴⁶ Nietzsche, **Güç İstenci**, s. 79.

daha değerli bir yer olabileceğini söyler. Nietzsche sözlerine şöyle devam etmektedir: *“Dünya inandığımızdan daha değerli olabilir. Bu ideallerimizin naifliğinin gizini elimize geçirmek zorundayız, belki de bilincimizle insansal varlığımıza bir kere ölçülü ve haklı bir değer vermedik en yüksek yorumlarla yorumlamak suretiyle bu sonuca varmalıyız.”*⁴⁷ Burada Nietzsche, varlığımızı yeniden yorumlamamız gerektiğini ancak bu şekilde daha değerli bir dünya yaratacağımıza inanmaktadır. Buradan hareketle Nietzsche’nin, Hristiyan inancında var olan “dünya hayatı” ve “ahiret inancı” ayrımını eleştirdiğini söylemek mümkündür. Ancak Nietzsche’nin kabul ettiği anlama tam denk gelmese de İslam ahlakında var olan “dünya hayatı”, “ahiret hayatı” kadar değerlidir. Nietzsche, burada aslında insanların ahiret hayatı için dünya hayatından vazgeçmelerini eleştirir. Bundan dolayı da Hristiyanlıktaki bulunan hem “dünya hayatı” hem de “ahiret hayatı” için dair eleştiriler mevcuttur.

Nietzsche, insanın var olan her şeyle ahlak arasından bir bağlantı kurmaya çalıştığını ve bununla da dünyanın omuzlarına etik bir anlam yüklediğini dile getirmektedir.⁴⁸ Bu şekilde her şeyle ahlak arasında bir bağlantı kurmanın insanın hayatının kısıtlandığını düşünmektedir. Nietzsche kendi zamanında, ileri bir zaman içinde her şeyle ahlak arasındaki bağlantı kurma tavrının olmayacağını söylemiştir ancak zamanla ahlak ile yaşam arasındaki bağın önemini artırarak devam ettirdiğini görmekteyiz.

Gelenek ahlakının insan üzerindeki etkisi Nietzsche için önemlidir. Ona göre, kendini gelenek ahlakına kaptıran kimse başta nedenleri olmak üzere, sonuçları küçümsemiş olur. Tüm yüce duygularını; hürmet, yücelik, minnettarlık, gurur, sevgi-kurmaca olarak kabul ettiği ahiretle ilişkilendirir ki, burası ölümden sonra gidileceği düşündüğü yerdir.⁴⁹ Burada Nietzsche, insanın gelenek ahlakından kopmasını ve kendisine göre bir ahlak inşa etmesini gerektiğini dile getirmektedir.⁵⁰ Gelenek ahlakına sahip bir insanın tüm yüce duygularını ahiret hayatıyla ilişkilendirdiği için de bunu sert bir dille eleştirmektedir. Bunun yanında Nietzsche, yalnızca ve yalnızca adet olduğu için bir inancı kabul etmenin, korkak olmakla, tembel olmakla ve hatta

⁴⁷ Nietzsche, s. 35.

⁴⁸ Nietzsche, **Tan Kızıllığı**, s. 17.

⁴⁹ Nietzsche, s. 37.

⁵⁰ Nietzsche, s. 77.

namussuz olmakla aynı anlama geldiğini belirtmektedir. Nietzsche, bu konuda fikrini şu şekilde dile getirmektedir; *“Bu durumda ahlaklı olmanın ön koşulu korkaklık, tembellik, namussuzluk mu oluyor?”*⁵¹

Nietzsche: *“Ahlaka boyun eğme, aynı hükümdara boyun eğme gibi ya kölecilik, ya da kibirli, ya çıkarıcı, ya teslimiyetçi ya da çaresizlik davranışı biçiminde olabilir. Aslında bu hiç de ahlaklı değildir.”*⁵² Diyerek başkasına bağlanmanın ahlaki bir davranış olmadığını dile getirmektedir. Başkasına bağlanmanın nedenlerini de çoğunlukla çıkar ve çaresizlik olduğunu belirtmektedir.

Nietzsche, ahlakı yadsıyan iki türün varlığından söz eder. Bunlardan ilki; insanların belirttiği ahlaksal nedenlerin gerçekten onları belli davranışlara ittiğini yadsıyan türdür. Burada Nietzsche’ye göre, ahlaklı olmanın sadece laftan ibaret olduğunun ve insanların, en çok erdemle ün yapmış insanların aldatmacalarının küçük yahut büyük bir parçası olduğunu iddia etmektedir. Diğerisi ise; ahlak yargılarının gerçeğe dayandığının yadsınmasıdır. Ancak bu noktada, davranış nedenlerinin gerçek olduğu, ama bu şekilde tüm ahlaksal yargıların insanları ahlaksal davranışlara yöneltmediği ortaya çıkmış olmaktadır ki Nietzsche’nin bakış açısı da ikincisidir. Nietzsche bu konuda şunları söylemektedir: *“Ben ahlaksızlığı yadsıyorum, çok sayıda insan kendisini ahlaksız hissettiği için değil, kendisini böyle hissetmesi için gerçek bir neden bulunduğu için yadsıyorum”*⁵³ Nietzsche bu şekilde insanların kendilerini ahlaksız olarak gördüklerini dile getirir. Ama daha sert bir dille eleştirdiği bir şey var ise o da, kendilerini ahlaksız olarak görmek için bulduğu nedenlerdir. Devamında ise: *“Kendiliğinden anlaşılacağı gibi ahlaksız olarak adlandırılan birçok davranışın önlenmesi ve bunlara karşı mücadele verilmesi gerektiğini inkâr etmiyorum. Aynı şekilde ahlaklı olarak adlandırılan birçoğunun yapıpı teşvik edilmesi gerektiğini de inkâr etmiyorum. Ama ben şöyle diyorum: Bazı şeyleri bugüne kadarki nedenlerin dışındaki nedenlerden dolayı yapmalıyız. Farklı düşünmeyi öğrenmeliyiz.”*⁵⁴ Nietzsche burada, ahlaksızlığa karşı mücadele verilmesine ve ahlaklı olarak adlandırılan şeylerin de özendirilmesine karşı değildir.

⁵¹ Nietzsche, s. 78.

⁵² Nietzsche, s. 77.

⁵³ Nietzsche, s. 79.

⁵⁴ Nietzsche, s. 79.

Ancak bunları yaparken farklı nedenler bulmamız gerektiğini dile getirmektedir. Buradan çıkartacağımız sonuç; Nietzsche tam anlamıyla ahlaka karşı değildir. Şu ana kadar benimsenmiş ve insanı içgüdülerine uymaktan men eden ahlak öğretilerine karşıdır. Nietzsche'nin eleştirdiği asıl yer ise, insanın hiç düşünmeden kendisine dayatılan durumları yapması ve bunları sorgusuz sualsiz benimsemesidir.

Nietzsche, insanlığın genel olarak bir amacının olmadığını söyler. Bundan dolayı da *“öyle ya da böyle davranmalı”* diye öneri de bulunmanın da mümkün olmadığını belirtir. Her zaman belli bir amaç olamayacağı için ahlakın istekleri de insanlıkla ilişkilendirilmemelidir. İnsanlığa bir amaç önermenin belirtilenlerden başka olduğunu söyleyen Nietzsche; amacın insanın arzusuna bırakılmış bir şey olarak düşünülüp, varsayım olarak önerilen şeyin insanlığın hoşuna gitmesi durumunda, ancak o zaman insanlığın bunu kendine bir ahlak yasası olarak koyabileceğini söylemektedir.⁵⁵ Nietzsche aynı zamanda bu zamana kadar yapılmış ve insanın arzusunu dikkate almamış olan bütün ahlak yasalarını da eleştirmektedir.⁵⁶

Nietzsche, ahlaklı insanın, ahlaksız insandan daha aşağı aynı zamanda da daha zayıf bir tür olduğunu belirtir. Ahlaklı insanın bir “iyi” kopyası olduğunu belirten Nietzsche, bunun nedeni olarak ise ahlaklı insanın değerinin ölçütü kendisinin dışında olması olarak ifade eder. Nietzsche insanı değerlendirirken, iradesinin zenginliğine ve kudretinin miktarına göre değerlendirir. Aynı zamanda insanın iradesinin reddedilmesi ve olumsuzlanması insanı aşağı indiren ve bununla da kalmayıp ona iftira eden bir öğretinin sonuçları olduğunu ifade eder.⁵⁷ Bundan dolayı da Nietzsche, insanın iradesinin yok sayıldığı bütün ahlak yasalarını reddetmektedir.

Nietzsche'ye göre değerlerin ölçüsü insandır. Ama bu herhangi bir insan değil, realiteyi kendi gözüyle görebilen, yeni değerler ortaya koyabilen ve geleceğe yön verebilen insanlar değerlerin ölçüsünü belirleyebilecek insanları meydana getirebilecek niteliklere sahiptir.

⁵⁵ Nietzsche, s. 83.

⁵⁶ Nietzsche, s. 83.

⁵⁷ Nietzsche, **Güç İstenci**, s. 199.

1.7. NİETZSCHE’NİN AHLAK ANLAYIŞINDA BAZI KAVRAMLAR

1.7.1. Vicdan

Ahlak felsefesinin önemli problemlerinden birisi de vicdandır. Vicdan kısaca iyi ile kötüyü birbirinden ayırt etme yetisi olarak tanımlanmaktadır. Bunun yanı sıra bireyde veya ahlaki öznde var olan doğru ve yanlış duygusuna verilen addır da. Filozoflar tarafından farklı tanımlar yapılsa da; dini çerçevede düşünüldüğünde, bazen Tanrı’nın sesinin bir yansıması, hümanist çağda insanlara nasıl sakınmaları gerektiğini bildirilen insani meleke veya aklın sesi olarak tanımlanmıştır. Aynı zamanda özel bir ahlak duygusu olarak kabul edilmiştir.⁵⁸

Vicdanın yapısında rol oynayan ruhsal öğeler hakkında çeşitli görüşler vardır. Bunlardan ilki; J. J. Rousseau’nun ileri sürdüğü fikirdir. J. J. Rousseau’ya göre vicdanın oluşumunda hâkim role sahip olan şey duygulardır. J. J. Rousseau burada duyguları ön plana alarak, vicdanın oluşumunda duyguları etkin kılmaktadır. İkinci görüş ise; Kant’ın vicdan görüşüdür. Kant, vicdan akıldan başka bir şey değildir fikrini benimsemiştir. Kant, J. J. Rousseau’nun aksine duyguları değil aklı ön plana çıkartarak, vicdanın oluşumunda aklı etkin kılmaktadır. Son görüş olarak ise; vicdanı ferdin ruhunda cemiyet vicdanının bir aksedişi olarak gören fikirdir. Yani içinde yaşadığı toplumun vicdanının fertte ortaya çıkmasıdır. Bu vicdan anlayışı ise sosyoloji alanına aittir.⁵⁹

Nietzsche’ye göre vicdan: *“Her davranışta, davranışın değerini davranışın sonuçlarında ölçmeyen, tersine amaca ve amacın “yasa” ile bağdaşımına atfen icat eden bir iç sestir.”*⁶⁰ Buradan da anlayacağımız üzere vicdan, ancak kabul edilmiş ahlak yasalarında gösterilmiş amaca göre şekillenebilen bir iç sestir. Aynı zamanda yasa ile ilişkilendirilmektedir.

Nietzsche “vicdan” kavramının ardında, biçimsel başkalaşımların ve bir tarihin olduğunu düşünmektedir. Bu konuda şunları dile getirmektedir; *“Kendine*

⁵⁸ Cevizci, s. 983.

⁵⁹ Nurettin Topçu, **Felsefe**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2002, s. 103-104.

⁶⁰ Nietzsche, **Güç İstenci**, s. 92.

kefil olabilmek, üstelik gururla, böylece de evet diyebilmek kendine, bu daha önce de söylenebildiği gibi, olgun bir meyvedir, ama gecikmiş bir meyve. Ne kadar kalmalıydı dalında kekremesi ve ekşi tadıyla! Ondan çok daha uzun bir sürede böyle bir meyvede görülmedi, kimse vaat etmezdi onu, ağaçtaki her şey onun için hazırlanıp büyürken bile!” Olgunluğun kendine yetme, kendine kefil olabilmek ve böylece kendine evet diyebilmek olduğunu dile getiren Nietzsche sözlerinin devamında ise: “Kim, insan denilen hayvan için bir bellek yaratır? Bu biraz körelmiş biraz da abuk sabuk, bir anlık anlama yetisinde, bu etli kemikli unutkanlıkta, orada kalması için nasıl iz bırakılır?”⁶¹ diyerek insanın unutkanlık ile zamanla değişen ve başkalaşan vicdan ve ahlak ölçüleri yaratacağını dile getirmektedir.

Vicdan denilince Nietzsche, gereklilik duygusunu da anlamaktadır. “Bunu yapmalısın”, “bunu yapmamalısın”, “şunu niçin yapmam gerekir” diye sorulmayan sorular gereklilik değil vicdan duygusu ile meydana gelmektedir. “Çünkü”, “niçin” ile yapılan her işte ise insan vicdanına başvurmadan yapmaktadır. Vicdanın kaynağı olarak da insanın “inancı” kabul edilmektedir. Bu, insanın gönlünde yalnızca bir Tanrı sesi olarak değil, insanda birkaç insanın sesi olarak belirebilir.⁶² Buradan da, Nietzsche’nin vicdanı sosyolojik anlam çerçevesinde değerlendirdiği sonucunu çıkartabiliriz. Ki “insanın içerisinde birkaç insan sesi” sözünü başka türlü yorumlamakta imkânsızdır.

Nietzsche, “İnsan, çok yalancı, yapay ve kapalı kutu, hayvan, diğer hayvanlara karşı genellikle kuvvetiyle değil de, hile ve kurnazlığıyla korkutucu olan, temiz bir vicdan icat etmiştir”⁶³ sözleri ile vicdanın “değer” yaratmadığını bir davranışın ardından dile geldiğini söylemektedir. Yani bir davranışı reddetmeyi belirleyen vicdan değildir. Bunu belirleyen davranışını sonuçları bakımından değerlendiren sağgörüdür. Vicdan da davranışın ardında ortaya çıktığı ve insanların kurnazlığıyla icat edildiği için Nietzsche, vicdanın değer yaratmadığını dile getirmektedir.

⁶¹ Nietzsche, *Ahlakın Soykütüğü Üzerine*, s. 59.

⁶² Friedrich Nietzsche, *Gezgin ve Gölgesi*, Haz. İ. Zeki Eyüboğlu, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1973, s. 285.

⁶³ Nietzsche, *İyini ve Kötünün Ötesinde*, s. 212.

Nietzsche'ye göre vicdan, insanın gücünü sınırlandırır. Aynı zamanda gücün önüne koyulmuş değer yaratmayan ve davranışları sadece sonuçlarına göre değerlendiren, sonradan icat edilmiş bir güçtür. Bununla da yetinmeyip vicdanı, yalancı insanın hile ve kurnazlıkla icat ettiği bir şey olduğunu belirtir. Bundan dolayı da vicdanın temiz olmasının imkânsız olduğunu düşünür.

Nietzsche'ye göre vicdanın onayı, “kendisiyle barışık” olmanın doğurduğu hoşnutluk hissi, sanatçının eserinden aldığı zevkle aynı değerde olma halidir. Bu yüzden de vicdan onayı hiçbir şey ispat etmediği gibi, bir şey de ifade etmez. Yani kişinin kendisinden memnun olası yapılan davranışa ilişkin bir değer ölçütü olmayacağı gibi, bir şeyin değerine karşı da karşı delil oluşturmamaktadır. Bunun nedeni ise; Nietzsche'ye göre, yaptığımız davranışların değerini ölçebilmemiz için yeterli derecede bilgiye sahip olmamamızdır. Yine Nietzsche'ye göre, biz bir davranışı reddederken yargıç değil, tam tersine taraf olduğumuz için davranışlara eşlik eden hissi duygular, davranışların değeri için hiçbir şey ispatlamamaktadır.⁶⁴

Sonuç olarak Nietzsche, vicdan kavramını değerlendirirken, bu kavramın insanı asıl yaşaması gereken dünyadan uzaklaştırıp başka bir dünyanın varlığına inanmaya ittiğini söylemektedir. Bunun da kabul edilemez olduğunu belirtmektedir. Aynı zamanda bu kavram ispatlanamaz olduğu için hiçbir anlam da ifade etmemektedir. Nietzsche, bu kavramın oluşmasında, çocukluktaki duyguların çok fazla etkili olduğunu söylemektedir. Bundan dolayı da bu duygudan sıyrılıp kendisine başka bir dünya aramak yerine kendini bu dünyada gerçekleştirmesi gerektiğini belirtmektedir. Gördüğümüz gibi Nietzsche, öte dünyaya ait ne varsa eleştirmek ve reddetmektedir. Çünkü öte dünyayı düşünüp ona göre harekete edildiğinde yaşadığımız dünyayı ıskalamış oluruz.

1.7.2. İyi-Kötü

İyi ve kötü nedir? İyi; haz mı, yarar mı ya da mutluluk veren bir şey mi? İyi, davranışın başında olan niyet mi, sonunda gelen ürün müdür? İnsanlık için ortak bir

⁶⁴ Nietzsche, **Güç İstenci**, s. 163.

iyiden bahsetmek mümkün müdür? İyi, ahlak felsefesinin temel problemlerinden biri ve aynı zamanda felsefenin temel sorularını da oluşturmaktadır.

İyi, fiiller insanda tesadüfen bulunabilir ya da iyi fiilleri gönüllü olarak yapmayı tercih etmesi söz konusu olmaksızın kendisine yükleyebildiği gibi gönüllü olarak ve isteyerek yaptığı da onlardan mutluluk elde edebilir. Ancak mutluluğa sırf iyiyi tercih edildiğinden dolayı erişebilir.⁶⁵ Aristoteles’e göre ise iyi, her insanın arzuladığı şeydir.⁶⁶

İyi, metafizik anlamda, varlığı arzu edilir hale getiren şeydir. Genel anlamda ise, bir şeye veya birisine faydalı olan anlamına gelmektedir. Bu sebeple faydanın da iyi olduğunu söyleyenler vardır. Ahlaki anlam penceresinden baktığımız zaman ise, kural ahlakın idealine uygun olan şeydir.⁶⁷ Yani ahlakın ideali neyse kurallar davranışı ahlaka uygun hale getirmektir.

Farklı iyilerden söz edecek olursak; bazen bir şey asli olarak bizzat kendi başına iyi olabilirken, bazen de bir şey doğurduğu sonuçtan dolayı iyi olabilmekte iken, bazen ise sırf iyiye araç olduğu için iyi olabilir.⁶⁸ Yani bir şey kendi başına iyi olabileceği gibi doğurduğu sonuçtan dolayı ve iyiye araç olduğundan dolayı da iyi olabilir.

Nietzsche, iynin ne olduğunu söylemeden önce, iynin ne olduğuna dair sorunun doğru sorulması gerektiğini dile getirmektedir. O soru da şudur: “*İyi kavramının değişik dillerde etimolojik açıdan anlamı gerçekte nedir?*” Nietzsche, bununla bütün dillerde etimolojik araştırmalar yaptığını ve bunun sonucunda da bütün dillerde aynı kavramsal değişime gidildiğini belirtmektedir. Yani “iyi” kavramı her yerde “asilzade”, “soylu” kavramlarından yola çıkarak, “ruhça yüksek”, “ruhça ayrıcalıklı” anlamlarından zorunlu olarak gelişime uğramış bir kavram olduğunu belirtmektedir.⁶⁹ Nietzsche, iynin etimolojik anlamına yöneldiğinde her yerde

⁶⁵ Haneî Özcan, **Farabi’nin İki Eseri**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2014, s. 147.

⁶⁶ Aristoteles, **Nikomakhos’a Etik**, Çev. Saffet Babür, Bilgesu Yayıncılık, Ankara, 2012, s. 9.

⁶⁷ S. Hayri Bolay, **Felsefi Terimler ve Doktrinler Sözlüğü**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1997, s. 235.

⁶⁸ Cevizci, s. 523.

⁶⁹ Nietzsche, **Ahlakın Soykütüğü Üzerine**, s. 29.

“soylu” kavramlarından yola çıkarak, zorunlu olarak ayrıcalıklı bir ruh olduğunu ifade etmektedir.

“İyi” kavramının etimolojik açıdan Türkçedeki anlamı ise; varlık, elde edilen şey, başarı servet⁷⁰ anlamlarına gelmektedir. İyi kavramına “servet, varlık” anlamları açısından bakacak olursak bir ölçüde Nietzsche’ye haklılık payı vermemizi gerekli kılabilir. Varlık ve servet kavramları zenginliğin, dolayısıyla Nietzsche’nin de anladığı anlamda “soyluluğun” bir belirtisi olarak ifade edilebilir. “Elde edilen şey ve başarı” anlamlarını ise soylulukla bir bağlantısı olmadığı için bu çerçevede değerlendirmek doğru olmayacaktır.

Nietzsche, İngiliz psikologlarının ileri sürdüğü ‘bencil olmayan eylemlerin hep alışkanlık sonucu iyi olarak kabul görmesine ve iyi olarak duyumsanmasına’ karşı çıkmaktadır.⁷¹ İngiliz psikologları burada iynin tesadüfi olarak meydana gelmediğini, alışkanlık sonucu olması gerektiğini vurgularlar. Nietzsche’nin ise bu duruma yönelttiği itirazlardan ilki; “iyi” kavramının yanlış yerde araştırılmasına olmuştur. Nietzsche, “iyi” yargısının, “iyiliğin” gösterildiği yerden kaynaklanmadığını söylemektedir. Çünkü “iyi” olan kendi başlarına iyidir; yani soylu, güçlü, yüksek konumlu olma kendiliğindir ve şekilde de ortaya koyulurlar.⁷² Nietzsche, diğer eleştirisi ise, “iyi” kavramının değer yargısının kaynağı üstüne bu düşünce özüdür. Çünkü Nietzsche’ye göre iyilik içinde saçmalık taşımaktadır. İngiliz psikologlarına göre; bencil eylemin yararlılığını, bu eylemin uygun görülmesinden ve onaylanmasından kaynaklandığını söylemektedirler. Bu kaynağın da unutulduğunu dile getirmektedirler. İşte Nietzsche buradaki unutulmanın olanaklı olup olmamasını sorgulamaktadır. Ki O, böyle bir durumda bilinçten kaçmanın ve unutulmanın yerine bilinçliliğin sürekli olarak vurgulanması gerektiğini söylemektedir.⁷³ Nietzsche burada bencil eylemin yararlılığının uygun görülmesinin imkânının olmadığını dile getirmektedir. Aynı zamanda O, bilinçten kaçmak yerine her zaman bilinçliliği savunmaktadır.

⁷⁰ Nişanyan, Sevan, “İyi”, Nişanyan Sözlüğü/Çağdaş Türkçenin Etimolojisi

<https://www.nisanyansozluk.com/>

⁷¹ Nietzsche, *Ahlakın Soykütüğü Üzerine*, s. 27.

⁷² Nietzsche, s. 28.

⁷³ Nietzsche, s. 29.

Nietzsche, sadece “iyi insan” ve iyi insandan başka hiçbir şeyin arzu edilebilir olarak gösterilmemesini eleştirdikten sonra, insanlığın gelişiminin gidişinin oraya yönelik olması ve bütün amacın da oraya yöneltilmesini yanlış bulmaktadır.⁷⁴ Nietzsche bu konudaki görüşünü şöyle açıklamaktadır: “Bir üstün gözle düpedüz bunun tam tersine; kötünün daha büyük egemenliği, insanı dar ve ürkek ahlakın sıkmasından artan bir özgür oluşu arzu edilir, en büyük tabiat güçlerini, üzüntü veren heyecanları hizmete sokabilmek için gücün büyümesi arzu eder.”⁷⁵ Nietzsche burada yukarıda da bahsettiğimiz gibi güç istencinin gerekliliğinin dile getirmekle beraber, iyi insandan başka hiçbir şeyin arzu edilebilir olarak gösterilmemesini eleştirmekte ve insanlığın özgürlüğünü kısıtlayan iyinin egemenliği yerine biraz daha ileri giderek güç istencinden dolayı kötünün egemenliğini ister. Güç istencinin meydana gelmesi için de en büyük tabiat güçlerini ve üzüntü veren heyecanları ortaya çıkarmamız gerektiğini söyler.

Nietzsche, “iyi insan”ın, kötü ve iyi karşıtının birbirlerinin var olmaları sayesinde var olduğunu kabul eder ve bunun kabul edilmemesine karşı çıkmaktadır.⁷⁶ Yani, iyi ve kötü kavramları birbirini tamamlamaktadır. Bunun için; iyi ve kötünün birlikte var olduğunu ve eğer biri olmazsa diğerrinin de var olmayacağını söylemektedir. İyi ve kötünün birbirini tamamlayan değer kavramları olarak kabul edilmemesine ve birbirleriyle çeliştiği fikrine karşı çıkmaktadır. Aynı zamanda da yalnızca iyin tarafının tutulmasını da eleştirmektedir. Hatta “iyi insan”ın kötüye yüz çevirmesini ve ona direnmesini hayatı reddetmek olarak nitelendirmektedir.⁷⁷ Nietzsche, hayatı reddetmenin de insanın özgürlüğünü kısıtlandığını dile getirmektedir.

Peki, ortak bir iyi olabilir mi? Bu konuda Nietzsche şunları söylemektedir: “İyi, artık iyi değildir, bir kez komşun onu ağzına alınca. Nasıl olabilirdi “ortak iyi”? Sözcük kendisi ile çelişiyor. Ortak olabilenin değeri daima azdır.” Nietzsche’nin bu sözünde de gördüğümüz gibi ortak bir “iyi”den söz etmek olanaksızdır. Çünkü iyi, sadece kişilerin kendi iç durumlarına ve kültür seviyelerine

⁷⁴ Nietzsche, **Güç İstenci**, s. 201.

⁷⁵ Nietzsche, s. 201.

⁷⁶ Nietzsche, s. 186.

⁷⁷ Nietzsche, s. 187.

göre belirlenmektedir. Yani ortak bir iynin olmama sebebi, insanların ortak olabilecekleri alanların az olmasıdır.

İyi ve kötünün ortaya çıkışı tabiat kavramları olan “zararlı”, “yararlı”, “hayatı güçlendirici” gibi kavramlar sayesinde. Bir şeyin yararı var mı ya da zararı var mı düşünüldüğü gibi aynı zamanda da neyin hayatı güçlendireceği neyin güçlendirmeyeceği fikri de iyi ve kötüyü doğurmuştur. İyinin ve kötünün ilk ortaya çıktığı anlamına ters düşen, “başka bir hayat”, yani “ahiret hayatı”nın düşünülmektedir.⁷⁸ Nietzsche’nin bu fikre iten şey ise hayatın bu dünya ile sınırlı olduğunu düşünmesidir.

1.7.3. Erdem

Erdeme ahlaki açıdan bakacak olursak; her zaman ve sürekli olarak iyi olma eğilimi, iyi ve doğru eylemlerde bulunmaya yatkın olma durumu olarak tanımlayabiliriz. Bu terimin felsefeye literatürüne girmesini sağlayan Yunanca “arete” sözcüğü her varlığı kendine özgü fonksiyonunu en iyi biçimde yerine getirme anlamının vermektedir. Bu kavramı insan ve insanın davranışları için kullanan ilk kişi ise Yunan filozof Sokrates olmuştur.⁷⁹

Erdeme uygun etkinlikte bulunmanın erdemin kendisi olduğunu söyleyebiliriz. Bu sebeple de en iynin, erdeme sahip olmada bulunduğunu düşünmek ile onu kullanmada bulunduğunu düşünmek arasında büyük bir fark olduğunu da söyleyebiliriz.⁸⁰ Erdemin uygun etkinlikte kullanılmasında ortaya çıkan hal erdemin aslını oluşturmaktadır.

Nietzsche, erdemin tanımını şöyle yapmaktadır: “*Erdemlilik; istemek ve istemiş olmak gibi bir olguyu zorunlu öncelik olarak, her bir yüksek ve güçlü mutluluk duygusunun önüne koymak denemesidir.*”⁸¹ Bu sayede Nietzsche’nin erdemli olmayı ahlaki kavramlar içinde ayrı bir yer verdiğini söylemek mümkündür.

⁷⁸ Nietzsche, s. 92.

⁷⁹ Cevizci, s. 331.

⁸⁰ Aristoteles, s. 20.

⁸¹ Nietzsche, **Güç İstenci**, s. 160.

Nietzsche erdemini can sıkıntısı verdiğini de söyler. Çünkü bütün erdemlerin ahmaklığa doğru gittiğini, aynı şekilde tüm ahmaklıklardan da erdeme doğru gidildiğini belirtmektedir. İşte bu can sıkıntısını yaşamak için yaşadığımız dünyanın elbette kısa geleceğini dile getirmektedir. Bundan dolayı erdemi yaşamak için ebedi bir hayata zorunlu olarak inanmak gerektiğini belirtmektedir.⁸² Ancak Nietzsche öbür hayatı kabul etmediği için başka bir dünyaya inanmayı gerektiren tüm öğretileri reddetmektedir. Nietzsche'nin burada anlatmak istediği, erdemini yaşanan hayatı sıkıcı ve sevimsiz hale getirmesi ile başka hayat fikrine çok rahat gidilebileceği düşüncesidir.

Nietzsche, erdemliliği bazı özel hal ve durumlarda aptallığın saygıya değer bir biçimi olarak görmektedir. Bu, bir tür cüretkâr köylü saflığıdır. Öyle ki bu saflık, bütün sınıflarda mümkün olan ve kendisini saygınlıkla ve gülümsemeyle karşılayacağımız türdendir.⁸³ O, erdemini can sıkıntısının yanında aynı zamanda şimdiye kadar mutlu olmanın kendisiyle çelişki içinde olduğunu belirtmektedir.⁸⁴

Nietzsche'ye göre erdemden daha pahalı hiçbir şey yoktur. Çünkü hasta ruha sahip insanların erdem ile oluşacağını ve sonunda da erdemle yeryüzünü hastane haline geleceğini dile getirmektedir. Bu yüzden de “yeryüzü barışı” sağlanmış olsa da insanlar birbirinden hoşlanmayacaklardır.⁸⁵ Nietzsche bununla da yetinmez ve şu şekilde sözlerine devam eder: “*Buyurmaya yönlendirilmiş, buyurucu kılınmış biri için, örneğin kendini yadsıma ve alçak gönüllü geri çekilme bir erdem değil, bir erdemini boşa harcanmasıdır.*”⁸⁶ Erdemi yönetilme haline getirme durumu yani diğer ahlaki değerler gibi kabuller ile meydana gelmesi burada sıkıntıyı meydana getiren unsurdur. Nietzsche dışarıdan bir müdahale olan her konu da olduğu gibi erdem konusunda eğer buyurucu bir etki söz konusu ile reddedici bir tavır takınmaktadır.

Peki, Nietzsche'nin bir erdem tasarımı var mıdır? Erdemi yok mu saymakta yoksa kendine ait bir erdem anlayışı mevcut mu? Nietzsche, bu konuda şunları dile getirmektedir: “*Bizim de kendi eylemlerimiz olabilir; yalnız doğrusunu söylemek*

⁸² Nietzsche, **İyinin ve Kötünün Ötesinde**, s. 151.

⁸³ Nietzsche, **Güç İstenci**, s. 173.

⁸⁴ Nietzsche, s. 204.

⁸⁵ Nietzsche, s. 160.

⁸⁶ Nietzsche, **İyinin ve Kötünün Ötesinde**, s. 145.

gerekirse, bunlar, safdil, kaba saba, dedelerimize saygı duymamıza yol açan erdemlerin biraz uzağında.”⁸⁷ Burada da gördüğümüz gibi Nietzsche erdeme karşı değildir. O yüzyıllarca kabul görmüş ve süregelen erdemlere karşı çıkmaktadır. Yani gelenek diyerek bize dayatılan erdeme karşıdır.

Nietzsche, erdemlerin nasıl olması gerektiğine dair de önerilerde bulunur; erdem, bizim yalnızca en gizli, en yürekten eğilimlerimizi taşımalıdır. Bunun da gereksinimlerimizle en iyi biçimde uzlaştırmayı öğrendiğimiz erdemler olması gerektiğini belirtmektedir.⁸⁸ Nietzsche burada, eğilimlerimizin gizli ve yürekten olması gerektiğini ve aynı zamanda ihtiyacımız ne ise ona göre tasarlayacağımız erdemlerden bahsetmektedir. Sonuç olarak Nietzsche’nin kabul edeceği erdemlerin insanın içgüdüleri ve eğilimleri ile ters düşmeyen erdemler olduğunu söyleyebiliriz.

Bahsettiği erdemlere ulaşmanın yolunu Nietzsche bir örnekle izah eder; politikada başarıya ulaşmak için iftira ve kuşku kullanılıyorsa, erdem için de aynı durum geçerlidir. Yani erdeme ulaşmak için muhalefet eden ve şimdiye kadar kudretin içinde olan erdemleri çökerterek, alay ederek ve adını değiştirerek yapılması gerektiğini tavsiye eder.⁸⁹ Nietzsche burada, şimdiye kadar gelen erdemi yıkmaya çalışarak, yok sayarak ve hatta erdemle alay ederek yeni bir erdem ideali ortaya koymaya çalışmıştır. Nietzsche, erdeme ulaşmak için erdemsizliği yol olarak göstermek ve de kişinin erdem olarak görülmeyen davranışları yapınca erdeme gitmek için adım atmış olduğunu söylemektedir. Nietzsche aynı zamanda, erdemlilikle, erdemliliğin egemenliği kurulamayacağını düşünmektedir. Çünkü erdemlilikle güçten vazgeçilmekte, güce yönelik istencin yitirildiğini görmeye çalışan Nietzsche ısrarla, ahlak idealinin zaferinin gayri ahlaki araçlarla kazanılacağını vurgulamaktadır. Nietzsche’ye göre, bütün zaferler yalanla, zorbalıkla, güçle, iftira ile ve adaletsizlikle kazanıldığı gibi erdemin zaferi de böyle kazanılacaktır.⁹⁰ Nietzsche burada kalıpları yıkarak gayri ahlaki araçlarla ahlakın inşa edileceğini vurgulamakta ve erdem için de özellikle adaletsizliğe ihtiyaç olduğunu üzerinde durmaktadır.

⁸⁷ Nietzsche, s. 141.

⁸⁸ Nietzsche, s. 141.

⁸⁹ Nietzsche, **Güç İstenci**, s. 169.

⁹⁰ Nietzsche, s. 168.

Nietzsche, erdem ve erdemsizliğin birer sebep olmadığını sadece sonuçlar olduğunu kabul ettiği gibi; insan, dürüst bir insan olduğu için dürüst bir insan olacağını kabul eder. Yani dürüst insanın, iyi içgüdülerin ve insanı geliştirici hal ve durumların yapıcısı olarak doğmuş olduğunu söylemektedir.⁹¹ İnsanın içgüdülerinin önemi bir kez daha vurgulayan Nietzsche, erdem hatta erdemsizliğin sonuçlar olduğunu ve insanın, dürüst bir insan olduğu için dürüst bir insan olduğunu belirtir. Bu durum ise amaçlar ve sonuçlardan ayrı içsel bir durumdur.

Nietzsche, ayrıca yalnızlığı bir erdem olarak görmekte ve şunları söylemektedir: *“Çünkü yalnızlık, bir erdemdir bize, incelmış bir eğilim, insanlar arasındaki ilişkileri bulup çıkararak bir temizlik itkisidir. Her toplum, insanı, bir biçimde, bir yerde, bir zaman sıradan kılar.”*⁹² Yalnızlığın bir erdem olduğunu belirten Nietzsche, aynı zamanda yalnızlığı temizlik güdüsü olarak görmekte ve insanın içinde yaşadığı toplum tarafından sıradanlaştırıldığına inanmaktadır.

1.7.4. Mutluluk

Mutluluk, her insanın arzuladığı bir amaçtır. Mutluluğa kendi çabasıyla yönelen herkes ancak bir yetkinlik olmasından dolayı mutluluğa yönelmektedir.⁹³ Mutluluk, insan eylemlerinin çabalarının en yüksek ve nihai amacı olan hal olmanın yanı sıra yaşamdaki en yüksek değer ve aynı zamanda hedefe ulaşma durumudur.⁹⁴ Ahlak felsefesinin önemli kavramlarından olan mutluluk, Antik Yunan düşünce tarihinde de önemli bir yer tutmaktadır. İnsanın davranışlarında kendini ulaştıracağı son gayenin “mutluluk” olacağını belirten eudaimonistlerdir.⁹⁵ Yani mutçuluktur.

Antik Yunan düşünürlerinin aksine Nietzsche, ahlakı mutluluğa götüren bir yol olarak görmemektedir. Bunun neden ise ahlaklı olmak için yapılan davranışların insanı mutsuz etmesidir. Nietzsche’ye göre insan bugüne kadar ahlaklı yaşamaya çalıştığı için mutsuz olmuştur. Ayrıca en ahlaklı insanın bile yaptığı ahlaklı

⁹¹ Nietzsche, s. 177.

⁹² **İyinin ve Kötünün Ötesinde**, s. 209.

⁹³ Özcan, **Farabi’nin İki Eseri** s. 145.

⁹⁴ Cevizci, s.666.

⁹⁵ Erdem, s. 43.

davranıştan sonra kendisini derin bir mutsuzluk içinde bulduğunu düşünmektedir.⁹⁶ Burada bahsedilen ahlak ise insanı içgüdülerinden, arzu ve amaçlarından uzaklaştıran ahlaktır. Ve Nietzsche içgüdülerine ters hareket ederek insanın mutlu olmasının imkânı olmadığı üzerinde sıklıkla durmaktadır.

Nietzsche, mutluluğun gelip geçici olduğunu ve sonsuza kadar mutlu olamayacağımızı söylemektedir. Bu konuda: *“Derin acıların insanı, mutlu olduğunda kendini ele verir. Sanki kıskançlıktan, ezip çiğnemek, boğmak ister gibi, mutluluğu yakalama yolu vardır, ah bir bilebilse uçup gideceğini.”*⁹⁷ Buradan da anlayacağımız gibi, Nietzsche’ye göre sonsuz mutluluk diye bir şey yoktur. İnsan ne yaparsa yapsın mutluluğu her zaman elinde tutamayacaktır. Bir gün mutlaka kaybedecektir.

Nietzsche’ye göre, insana mutluluk verecek şey üst-insanı yaratmaktır. Aynı zamanda, güç istencine sahip olmanın da mutluluğun kaynağı olduğunu düşünmektedir. Sonuç olarak, Nietzsche’ye göre, kişi kendini güçlü hissettiği ve asıl benliğine ters davranışlarda bulunmadığı sürece gerçek mutluluğu yakalamış olacaktır.⁹⁸ Nietzsche mutluluk konusunda da yine güç istencine vurgu yapması dikkat çekmektedir.

1.7.5.Merhamet

Nietzsche’nin ortaya koyduğu felsefede, Schopenhauer’in etkisi yadsınamayacak kadar çoktur. Schopenhauer’un gerek karşı çıkışları, gerek üzerinde çalışıp geliştirdiği ve yorumladığı düşünceleri, Nietzsche’nin düşün anlayışında oldukça etkili olduğunu söyleyebiliriz. Nietzsche’nin felsefesinin kökleri, Sokrat öncesi Antik Yunan’a dayandırılmış olsa da Schopenhauer’i etkisi de görmezden gelinemeyecek kadar çoktur.

⁹⁶ Nietzsche, **Tan Kızıllığı**, s. 81.

⁹⁷ Nietzsche, **İyinin ve Kötünün Ötesinde**, s. 207.

⁹⁸ Friedrich Nietzsche, **Böyle Buyurdu Zerdüşt**, İz Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 80.

Arthur Schopenhauer, merhameti erdem olarak görmektedir. Schopenhauer göre merhamet erdem denmeye değer tek eğilimdir. Merhametin dışında erdem adı altında değerlendirilen bütün değerlerin gizli bir amacı vardır. Bunlar yaşama ve var olma isteğidir. Ancak merhamet de bu gizli amacı görülmemektedir.⁹⁹ Nietzsche ise merhameti herhangi bir erdemsizlikten daha tehlikeli olarak görmekte ve merhameti erdem olarak gören Schopenhauer'i eleştirmektedir.¹⁰⁰ Nietzsche acıma yani merhamet duyguların bir harcanışı olarak kabul etmektedir. Dünyanın içindeki kötülükleri çoğaltmanın ise kişi üzerine bir yükümlülüğü olmaması gerektiğini söylemektedir. Aynı zamanda Nietzsche, merhametten dolayı yapılan iyiliklerde başkasına değil kişinin ancak kendi kendisine iyilik etmiş olacağını söylemektedir. Dediğimiz gibi Nietzsche, merhameti acıma olarak görür ve acımanın ahlaki düsturlara değil tam tersine duygusal heyecanlara dayandığını ve bundan dolayı da merhametin bir hastalık olduğunu belirtmektedir.¹⁰¹

Nietzsche'ye göre, birisi bir kaza yaptığında üzülrüz ve ona yardım ederiz. Çünkü ona yardım etmezsek, bu bizim güçsüzlüğümüzü ve korkaklığımızı ortaya koyacaktır. Bu durumda Nietzsche'ye göre, kendini savunma ya da kin içeriği taşımaktadır.¹⁰²

Nietzsche göre merhametli insan ile merhametsiz insan arasındaki fark ise; merhametsiz insanı acı çekmeye dayanıklı kişi diye tanımlanır. Kendisi acı çekmeye dayanıklı olduğundan dolayı başkasının acı çekmesi de haksızlıkmiş gibi görünmez kendisine.¹⁰³ Bundan dolayı da merhamet duymaz. Nietzsche'ye göre merhamet bir duygudur. Bu yüzden de merhameti bir erdem olarak görmemektedir. Bu duyguyu, yeteneklerin israfı olarak gördüğü ve insanlığın yazgısını düşündüğünde hissetmektedir.¹⁰⁴

⁹⁹ Orhan Hançerlioğlu, **Felsefe Ansiklopedisi**, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1976, I s. 19.

¹⁰⁰ Nietzsche, **Güç İstenci**, s. 47.

¹⁰¹ Nietzsche, s. 193.

¹⁰² Nietzsche, **Tan Kızılığı**, s. 107.

¹⁰³ Nietzsche, s. 108.

¹⁰⁴ Nietzsche, **Güç İstenci**, s. 192.

1.8. NIETZSCHE’NİN ÇEŞİTLİ AHLAK GÖRÜŞLERİNE YAKLAŞIMI

Ahlak, büyük ölçüde bütün gündelik hayatımızı, davranışlarımızı ve ilişkilerimizi kapsamaktadır.¹⁰⁵ Eylemlerimizin hangileri doğrudur hangileri yanlıştır? Ahlaklı ve ahlaksız olmanın kriterleri nelerdir? Ahlak, ferdin mutluluğunu mu öne çıkartır? Yoksa mutluluk ahlakın temel amacı değil midir? Ahlakın din boyutu var mıdır? Bu sorular Ahlak felsefesinin temel sorularındandır.

Ferdiyetçi ahlak görüşünde, fert ahlaki değer merkezini oluşturduğu için ferdin mutluluğu hedef olarak benimsenmektedir. Burada ahlaki değer merkezini fert oluşturduğundan dolayı ferdin mutluluğuna odaklanılmıştır.

Ferdiyetçi ahlak görüşlerinden biri olan mutluluk ahlakında da insanın her davranışında mutluluk hedeflenmektedir. Mutluluk ahlakının temeli Antik Yunan düşüncesine dayanmaktadır. Demokritos’a göre, insanın davranışlarına verilen değer, aldığı haz ve acı duygularına bağlıdır.¹⁰⁶

Aynı zamanda, en çok sayıda insana en büyük miktarda haz veren davranışlar faydalı olan davranıştır diyen David Hume, Jeremia Bentham ve J. Stuart Mill, gibi filozoflarda faydacı ahlakçıların başında gelmektedirler.¹⁰⁷ Bu düşünürlere göre ne kadar çok sayıda insan haz alıyorsa o davranış o ölçüde faydalıdır.

Nietzsche sonuççu ahlak anlayışının temel ilkesini oluşturan “*Davranışın değeri sonuçlarına göre ölçülmelidir*” sözünü eleştirmektedir. Aynı zamanda bunun imkânsız olduğunu da söylemektedir. Nietzsche’ye göre bir davranışın sonucu çok nadir durumlarda ve kısa zaman için belki bilinebilir. Bunun dışında da bilinemez. Bir davranışın kişiye neyin telkin ettiği ve nasıl heyecanlandırıldığını bilemediğimiz için biz sonunda neyin faydalı olduğunu bilemeyiz.¹⁰⁸ Nietzsche, bir davranışın değeri ölçülecek ise bunun sonuçlarına göre olmamasını gerektiğini söyler.

Nietzsche’ye göre, mutluluk ahlakının yalnız, insanları mutlu ya da erdemli kıldığı için doğru sayılmasının doğru olmadığını ve bunun nedenini de mutluluk ve

¹⁰⁵ Türkeri, s. 8.

¹⁰⁶ Erdem, s. 43-44.

¹⁰⁷ Arslan, s. 143.

¹⁰⁸ Nietzsche, **Güç İstenci**, s. 161.

erdem birer gerekçesi olamayacağını söyler.¹⁰⁹ Nietzsche bu konuda fikrini şöyle dile getirmektedir: “*Bütün haz, acı, acıma sorunlarından daha yüksek sorular vardır; onlardan çıkılıp kalan felsefe, bir zayıflıktır.*”¹¹⁰ Mutluluk ve erdem birer gerekçe kılınmasını eleştiren Nietzsche, sorulardan arındırılmış bir felsefenin zayıflık olduğunu belirtmektedir.

Diğer bir ferdiyetçi ahlak görüşü ise ödev ahlakıdır. Ödev ahlakı Kant’ın kurduğu ahlak sistemidir. Kant, ahlaki değerlerin deneysel ve duyusal doğadan çıkartılamayacağını savunmakta ve ahlakın kaynağı olarak aklı ve bunun da insanda kendisini vicdan olarak gösterdiğini söylemektedir. Aynı zamanda ödev duygusundan doğan eylemlerimiz ise ahlaki eylemlerimizdir.¹¹¹ Kant burada deneysel yollarla değil de aklımızla ahlaki değerler meydana geleceğini dile getirir. Bunun ise insanda vicdan olarak belireceğini söylemektedir. Kant’ın ödev ahlakında temel soru “benden istenilen ve beklenen nedir” sorularıdır. Burada dikkat çekici olan ve Nietzsche ile benzerlik gösteren yön ise dışarıdan gelen bir buyruk ya da emirin aksine “ben”den gelen bir “iç isteme”nin söz konusu olmasıdır.¹¹²

Nietzsche’ye göre, Kant’ın salt erdem kavramı karşısındaki saygı duygusundan meydana gelen erdem zararlıdır. Nietzsche, biraz daha ileri giderek, “ödev”, “erdem” ve “kendi başına iyi” kavramlarını uydurma olarak görmektedir. Nietzsche’ye göre, yaşamımızın belirlemediği bir şey, yaşamımıza zarar verir. Herkesin kendi erdemini, kendi kesin buyruğunu bulması Nietzsche’ye göre yaşamın en derin yasasıdır. Bir halk, kendi ödevini, genel ödev kavramıyla karıştırınca, batmaya mahkûm olacağı gibi aynı zamanda kişisel olmayan ödev, tanrıbilimci bir içgüdünün sonucudur. Buna karşı Nietzsche, kendi deyimiyle, ‘alçakgönüllü’ bir biçimde, insanı hayvanlar arasındaki yerine geri koyduğu gibi, insanı, yaratının tacı olarak değil tüm varlıklar ile eşit yetkinlik derecesinde olan bir hayvan olarak kabul etmektedir. Nietzsche’ye göre insanın içgüdülerinden uzaklaşmış olması, onu hayvanların en ilginç kılmaktadır.¹¹³ Kant’a göre ödev dışarıdan dayatılan değil,

¹⁰⁹ Nietzsche, **İyinin ve Kötünün Ötesinde**, s. 53.

¹¹⁰ Nietzsche, s. 150.

¹¹¹ Arslan, s. 146-147.

¹¹² Bedia Akarsu, **Ahlak Öğretileri**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1982, s. 218-237.

¹¹³ Friedrich Nietzsche, **Deccal**, Çev. Oruç Aruoba, İthaki Yay., İstanbul, 2003, s. 17-18.

kişinin kendi istediği yapması gereken eylemlerden meydana gelmektedir. Davranışlarımızı başkalarına göre düzenlemek Nietzsche'ye göre özgürlüğümüzü de kısıtlamaktadır. Aynı zamanda kişinin kendisinin belirlemediği bir şey kendisine zarar verir. Kişi hiçbir zaman kendi ödevini genel ödev ile karıştırmamalıdır. Çünkü Nietzsche'ye göre var olan en derin yasa budur.

Yani Nietzsche, salt erdem kavramını zararlı olduğunu düşünmektedir. Çünkü erdemler kendi kişisel gereksinimlerimizi sağlamak için var oldukları için kişisel olmayan şeyler ödev kabul edilemezler.

Bir diğer ferdiyetçi ahlaki görüş ise dini ahlakıdır. Bu ahlakın kaynağı evreni kendi iradesi ile yoktan varlığa getirmiş, doğaüstü olan Tanrı'dır. Tanrı insanı yaratmış ve ona ahlaki olarak nasıl davranılacağını bildirmiştir. Tanrı'nın bildirdiği kurallara itaat ve onlara uygun yaşamak dini ahlakta doğru ve iyi davranış olarak belirtilmektedir. Yani dini ahlakta amaç, Tanrı'nın iradesini yerine getirmektir. Hristiyanlık, Yahudilik ve İslamiyet'teki ahlak dini ahlakın kapsamına girmektedir.¹¹⁴

Nietzsche, kendi yaşadığı toplumun dini olan Hristiyanlık üzerinde durmaktadır. Hristiyanlığın ahlak varsayımlarını incelemekte ve onlar hakkında şunları dile getirmektedir:

1. Nietzsche'ye göre, Hristiyan ahlaki insani oluşun ve yok oluşun akışı içinde rastlantısallığının ve aynı zamanda küçüklüğünün tam aksine mutlak bir değer olarak tüm ahlaki değeri Tanrı'ya sunmakta olduğunu söylemektedir.
2. Hristiyan ahlaki varsayımları, iyilikleri anlamak için kötülüklerin olmasının anlamlı olduğunu söylemekte ve acılar ve kötülüklerle birlikte dünyaya yetkinlik vermektedir.
3. Hristiyan ahlakında insanda mutlak değer bilineceğini ve bu konuda uygun ve yeterli bilginin kazandırılacağını söylenmektedir

¹¹⁴ Arslan, s. 141, M. S. AYDIN, **Din Felsefesi**, İ. İ. F. V. Yay., İzmir, 2002, s. 307.

4. Son olarak da Nietzsche, Hristiyan ahlakının dünyayı kötülüklerin kaynağı olarak görüp ve onun karşısında olduğunu bildirmekle kalmayıp dünyayı tanımadan reddetmesini eleştirmektedir.¹¹⁵

Nietzsche'ye göre, Hristiyanlık ahlakında mucize olmadan insanların kendi çabaları ile asla ahlaklı olunmayacağını ifade ederek Tanrı'nın bir mucizesinin insana uzanmasını beklemenin yanlış olduğunu söylemektedir.¹¹⁶ Bunun nedeni ise, Nietzsche dışarıdan gelen ve dayatılan hiçbir ahlaki değeri kabul etmemektedir ve bu durumu sert bir dille eleştirmektedir.

Nietzsche'de, Avrupa'nın kilise ile yaşadığı sıkıntının bütün izlerini görmektedir. Nietzsche rahiplere karşı çok sert bir dil kullanmıştır. Nietzsche, ahlakı bir hayvanat bahçesine benzeterek, rahipleri de çok korkunç araçlarla hayvanları terbiye eden "hayvan terbiyecilerine" benzetmektedir. Ayrıca insanları "iyileştirmek" "terbiye etmek" isterken, bütün hayvan terbiyecileri gibi ona zarar vererek yaptıklarını dile getirmektedir. Bu yüzden de ahlaklı insan iyi (güçlü) bir insan değildir. Tam tersine Nietzsche'ye göre, ahlaklı insan zayıflatılmış insandır.¹¹⁷ Dinlerin meydana getirdiği insan profilinin zayıf, güçsüz ve muhtaç insanlar ortaya çıkardığı için Nietzsche tarafından dinler sert bir dille eleştirmektedir.

Nietzsche, dini ahlakta insanın hizmetinde yaşamak zorunda bırakılan en üst değerlerin, Tanrı'nın kumanda sesiymiş gibi gösterilmesini de eleştirmektedir. Aynı zamanda bunun daha etkili gösterilmek için de "gerçek dünya", "umut", "gelecekteki" dünyanın inşa edildiğini söylemektedir.¹¹⁸ Burada Nietzsche'nin karşı çıktığı şey öteki dünya fikridir. Bu dünyayı gerçek dünya kabul etmeyip öteki dünya için çalışanların ortaya koyduğu davranışları Nietzsche ahlaki bir davranış olarak kabul etmez. Ve öteki dünya için çalışmayı amaç eden dini öğretileri de sert bir biçimde eleştirmektedir.

Nietzsche, dinin ahlakla bir alış verişinin olmadığını kabul etmekte ve insanın kendini Tanrı bilimden ne kadar çok uzak tutarsa, ahlakın o derece emredici olduğunu kabul etmektedir. Burada Nietzsche'nin kast ettiği şey; Tanrı'yı yok sayan

¹¹⁵ Nietzsche, **Güç İstenci**, s. 23.

¹¹⁶ Nietzsche, **Tan Kızılığı**, s. 70.

¹¹⁷ Nietzsche, **Güç İstenci**, s. 207.

¹¹⁸ Nietzsche, s. 24.

bir kimse ahlakın inancına daha sınıksı sarıldığını söylemektedir.¹¹⁹ Çünkü Nietzsche'ye göre kimsenin buyruğu altında kalmadan, kişinin kendi içgüdüleriyle yapacağı davranışlar kişinin ahlak ölçütleri olmalıdır.

1.9. NİETZSCHE AHLAKINDA YALAN

Yalan, “aldatmak amacıyla bilerek ve gerçeğe aykırı olarak söylenen, gerçek olmayan, asılsız, uydurma söz ve sözler”¹²⁰ anlamına gelmektedir.

Bireylere çocukluk yıllarından itibaren doğru sözlü, dürüst olmanın bir erdem olduğu çevresindeki insanlar tarafından öğretilmesine ve bunların eksikliğini toplum tarafından hoş karşılanmamasına rağmen, insanlar belirli durumlarda, nedenini ve sonucunu çok fazla düşünmeden ve önemli ya da önemsiz ayrımı yapmadan her konuda, hem kendisi hem de başkaları için yalan söyleyebilmektedir. Bu açıdan bakıldığında yalan söyleme, ikili ilişkilerde bir sorunun üstesinden gelmek için ve aynı zamanda zor durumdan kurtulmak için sıkça başvurulmuş bir araç konumuna gelemiştir.¹²¹

Yalan kavramı, kişinin başkalarına yanlış olduğunu bildiği bir şeyi söylemek suretiyle, onları bilerek aldatılması anlamına geldiğini söyleyebiliriz. Normal insanların yalan söylemenin kötü bir şey olduğunu söylemesi gibi filozoflar da yalanın kötü bir durum olduğunu sıkça dile getirmişlerdir. Filozoflar ayrıca yalan söylemeyi önleyebilmek adına evrensel ahlak kuralları olması gerektiğini söylemişlerdir. Örnek verecek olursak, Thomas Aquinas ve Kant yalan söylemenin ahlaken en büyük kötülüklerden biri olduğunu dile getirmektedir. Kant açısından dürüstlük, akıllı varlıklar arasındaki verilen sözü tutma en temel ve en önemli ilişkilerden birini meydana getirmektedir. Kant'ın gözünde yalan söyleme, herhangi bir ilişkiye doğrudan ve dolaylı olarak zarar verdiği için ve ürettiği sonuçlardan bağımsız olarak da kendi içinde kötü bir şeydir.¹²²

¹¹⁹ Nietzsche, s. 30.

¹²⁰ **Türkçe Sözlük**, “Yalan”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2005, s. 2114.

¹²¹ Aysun Dursun, **Yalan Kitabı**, Editör: Emine Gürsoy Naskalı, Keloğlan Masallarında Yalan ve Hilinin İşlevi, Kitabevi Yayınları, 2015, s. 5.

¹²² Cevizci, s. 1623-1624.

Yalan kavramı üzerine faydacılığın teleolojik bir etik anlayışının savunuculuğunu yapmış olan Mill, çok daha büyük bir kötülüğü önlemek için söylenmiş yalanın mazur görülebileceğini dile getirmektedir. Hatta biraz daha ileri giderek, sonucu sebebi ile yalanı haklı kılınabileceğini savunmuştur. Mill'in ileri sürdüğü bu görüş aslında Platon'un "soylu yalan"a gönderme yapan ve adalet uğruna bazı insanlara yalan söylenebileceğini ifade eden bakış açısı içerisinde de değerlendirilir.¹²³ Burada da gördüğümüz gibi bazı filozoflarca yalan söylemek en büyük kötülüklerden biri olarak tanımlanırken, bazı filozoflarca da bazı kötülükleri önlemek adına yalan söylenebileceği dile getirilmiş bulunmaktadır.

George Simmel'e göre ise yalan, "doğası gereği, yalan söyleyen özneyi ilgilendiren bir yanlış üretme"¹²⁴ ve etkileşimin kökünde yatan karşılıklı bilgi alışverişini temelden etkilemesi nedeniyle büyük önem taşımaktadır. Yalan, bilginin; alanlarda aydınlattığı önemli bir sorundur.¹²⁵ Buradaki önemli husus, yalanın doğası gereği, yalanı söyleyen özneyi ilgilendirdiğidir. Yalan, söyleyen kişi ile birlikte toplumsal bir sorundur da. Bir başka açıdan bakacak olursak da, yalanla aynı zamanda toplumsal ilişkileri aydınlattığı da vurgulanmaktadır.

Yalan meselesi Nietzsche'nin eserlerinde hatırı sayılır öneme sahip bir konudur. Nietzsche' kendisi mutlak hakikatin varlığına karşı duran bir filozof olsa da, mutlak hakikat savunucularından daha ateşli bir şekilde insanların dünya tasarımlarındaki yalanlara saldırmaktadır. Bu saldırının temeline ise kişinin kendisine dürüst olması gerekliliği önemli bir yer tutmaktadır.

Varoluşun tehlikeli ve karanlık yanı karşısında kendi kendisine karşı yalana başvurarak korumaya alan bir insanlık tasviri çizen Nietzsche için, yalanlar hakikatin varlığını kanıtlamak adına metafiziğe bulaştıkları her anda onun eleştiri oklarından nasibini almaktadırlar.¹²⁶

¹²³ Cevizci, s. 1624.

¹²⁴ Georg Simmel, *The Sociology of Georg Simmel*, Çev., yay. ve önsöz Kurt H. Wolff, Free Press, New York, 1964, s. 312.

¹²⁵ Michael Gilsenan, *Yalan, Şeref ve Çelişki*, Çev. Yurdanur Salman, Cogito Sayı 16. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1998, s. 94.

¹²⁶ Melodi Çakın, "Yalanın Değeri / Yorumun Önemi", ViraVerita E-Dergi, Sayı 5, s. 2.

https://viraverita.org/sites/default/files/edergi-yazilari/yalanin-degeri/yorumunonemi_0.pdf

Nietzsche'nin yalanla ilgili sorunu, yalanın insanı hakikatten uzaklaştırması değil, bazı yalanların yaşamın değerini düşürecek olmasıdır. Bunun yanında bir de yalanın insanlığı “hasta” kılacak denli yaşamsal gerçekliğin üstünü örtmeye kalkışması olduğunu söylenebilir. İşte bu bağlamda Nietzsche, metafizik geleneği yalan meselesi üzerinden baştan sona sınamaya tabi tutar. Aynı zamanda da Platon felsefesiyle başladığını düşündüğü büyük bir yalanın peşine de düşmüş olur/olabilir.¹²⁷

Hakikat yalan ikiliğinde yalanın değeri Platon'un eserlerinde hatırı sayılır bir öneme sahip olmakla beraber, *Devlet* diyalogun da Platon mevcut toplumsal anlayışa ters düşebileceğini düşündüğü yeni bir fikri halka açıklarken, diyalektik düşünmeye aşına olmayan halkın bu fikri anlayamayacağını dile getirir. Bundan dolayı da kabullenemeyeceğini düşündüğü durumlarda filozofun yalanı yani mitosa dayalı bir söylem kullanabileceğini belirtmektedir. Ancak yalanın kullanımını da sınırlandırılmıştır olduğunu vurgular. Bu sınırlar şöyledir: Yalnızca felsefe eğitiminden geçmiş filozofların-yöneticilerin kamusal alanda yalan söyleyeceğini belirtmektedir. Bunun nedenini ise şöyle açıklamaktadır: Çünkü bu şekilde onlar yalanı kişisel çıkarları uğruna değil yalnızca ve yalnızca kamu yararı için kullanabileceklerdir.¹²⁸ Böylece Platon'un felsefesinde yalanın kamusal bir değeri olduğunu görmekteyiz. Nasıl ki hakikatin bilgisi filozoflara-yöneticilere veriliyorsa aynı şekilde yalan söyleme yetkisi yalnızca filozoflara-yöneticilere verilmelidir.¹²⁹

Yalan 19. yüzyılda bu kez Nietzsche tarafından ama varoluşsal bir perspektiften yeniden sorgulamaya açılmaktadır. Bu sorgulama şu şekildedir: Niçin yalan söyleriz? Hangi durumda yalan bizim için değerli bir hal alır? Bir başka soru ise şudur: yalan karşısında hakikati yüceltirken aslında tam olarak neyi unutuyoruz? Nietzsche'nin bu sorulara cevap bulacağımız yer, O'nun “*Ahlakdışı Anlamda Doğruluk ve Yalan Üzerine*” adlı metnidir.

Nietzsche “*Ahlakdışı Anlamda Doğruluk ve Yalan Üzerine*” metninde yalan zihnin en üstün becerilerinden biri olarak tanımlanmaktadır. Nietzsche için yalan

¹²⁷ Çakın, s. 2.

¹²⁸ Platon, **Devlet**, Çev. Sabahattin Eyüboğlu, M. Ali Cımcöz, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016, s. 78-79.

¹²⁹ Çakın, s. 2.

söylemek insanlar için hayatta kalmanın vazgeçilmez koşullarındandır. Yalan sayesinde yaşamın katlanılabilir bir hal aldığını vurgulamaktadır. Bundan dolayı da yalan, insan hayatının olmazsa olmaz koşullarından biridir. Aynı zamanda yalanın yalnızca yaşamı değil hakikati de koruduğu dile getirmektedir. Bunun nedeni ise sıradan insanların hakikatlere dayanamayacağıdır. İşte bu bakımdan insanların kendilerini güvende hissetmeleri ve bir arada yaşayabilmeleri için yalanlara ihtiyaçları olduğunu söylemektedir.¹³⁰

Nietzsche'ye göre, çeşitli öte-dünya fikirleri insanların tutundukları en güçlü yalanlardır. Aynı zamanda Nietzsche, bu fikirlerin mutlak bir hakikatin varlığına duyulan inançla, insanlığın ürettiği tüm kültür faaliyetlerine ilişerek onları alttan alta belirlediğini ileri sürmektedir. Özellikle de felsefe söz konusu olduğunda. Aynı zamanda felsefenin aracı olan kavramlar, mutlak hakikatin yalnızca bir inanç nesnesi olarak görmektedir. Ancak insanlar mutlak bir hakikate duydukları inanç uğruna küçük ve hatta acı hakikatleri yok etmeye, onları görmezden gelmeye, çarpıtmaya ve hatta yok saymaya kalkarlar. Elbette ki Nietzsche'ye göre böyle bir çarpıtmanın “önünü alabilecek ve acı hakikatleri katlanabilir kılacak tek faaliyet sanattır. Bu hakikatler, dinde ve felsefede iddia edilen hakikatlerin aksine mutlak olmaktan ötedir. Aynı zamanda bireysel yaşamla birebir bağlantılı olan şeyler ahlaki olmaktan uzaktır. Nietzsche bu hakikatlerin basit, çirkin ve acı hakikatler olduğunu dile getirir.¹³¹ Peki ama yaşamla ilgili katlanılmaz gelen bu hakikatleri değiştirme ve insan için kullanılacak bir şekle sokma etkinliği olarak sanat ne işe yarar? Nietzsche'ye göre sanatın örttüğü güzellik örtüsüyle dünya ve yaşam insan için olumlu, vazgeçilmez ve değerli bir hal almaktadır.¹³² Nietzsche'ye göre sanat aynı zamanda, hakikate dayanma gücü vererek, onu koruma altına da almaktadır.¹³³

Nietzsche'ye göre yalan: “Kişinin gördüğü bir şeyi görmemiş olmayı istemesi ya da görmüş olduğu bir şeyi öyle görmemiş olmayı istemesidir.”¹³⁴ Yalan böyle tanımlandığında, yaşamın kendisi dışında başka bir değer yüklendiği yahut da bir

¹³⁰ Çakın, s. 3.

¹³¹ Friedrich Nietzsche, **Şen Bilim**, Çev. Ahmet İnam, Say Yayınları, İstanbul, 2017, s. 23-24-25.

¹³² Friedrich Nietzsche, **Ahlakdışı Anlamda Doğruluk ve Yalan Üzerine**, Çev. Oruç Aruoba, Cogito. Sayı 16. İstanbul, 1998, s. 55-66.

¹³³ Nietzsche, **Şen Bilim**, s. 23-24-25.

¹³⁴ Nietzsche, **Deccal**, s. 112.

hakikati dile getirme iddiasında bulunulan her durumda söylemi bir yalan olmaya indirger ve daha kolay çözümlmesini sağlar.

Nietzsche'ye göre yalan kendi başına kötü bir şey değildir. Hatta yaşamı ayarttığı sürece bir yalan oldukça değerli bile olabilir. Ayrıca Nietzsche, mutlak bir hakikat olmadığı için yalanın da kendi başına bir sorun teşkil etmediğini dile getirir. Onun için asıl önemli olan insanın hangi amaç için yalan söylendiğidir.¹³⁵ Bundan dolayı da burada bakacağımız ilk şey, yalanın yaşamın değerini yükselttiğine mi yoksa düşürdüğüne mi bakmak olacaktır. Bu perspektiften bakıldığında yaşamın değerini düşüren bir yalanın, insanlığa faydasının dokunmayacağıdır. Bu durum aynı zamanda insanlığa ve onun yaşamı değerlendirme biçimine zarar veren de bir unsurdur. Diğer taraftan, kanaatin bir hakikat olduğu konusu yalan ise yaşamsal olan ve onun değerinin de üstünün örtülmesi bakımından diğer gündelik-basit yalanlardan daha tahrip edici olduğunu söylenebilir.¹³⁶ Bu yalana duyulan inanç doğrultusunda yaklaşık iki bin yıldır insanlığın yönü tayin edegelmiştir. Nietzsche'ye göre, ona ulaştırabilecek yegâne yöntemin araştırılması süreciyle birlikte, felsefe sahnesinde yöntemler birbiriyle çarpışarak tek bir yöntemin, yani bilimsel yöntemin zaferine şahit olunmuştur. Nietzsche böylece tüm çarpışmaların gerisindeki belirgin temeli çeşitli görüşlerin kendilerini hakikat ilan etmek adına temellendirilmiş varsayımlar üretmiş olması olarak dile getirir.¹³⁷ Nietzsche'ye göre hakikat, tarihteki halkların güç istencine göre şekillenen, yüceltilen benzetmeler bütünü olarak görünür. Bunların hepsi mutlak olma iddiaları nedeniyle kendilerinden başka türden yaşam yorumlarının yahut yöntemlerin var olmasına izin vermemişlerdir. Üzülerek söylemek gerekir ki dünyaya dair yorumların bu şekilde kısırlaşmasının önünü alabilecek sanatsal yaratımlar ise bilimsel olmadıkları gerekçesiyle değersiz addedilerek bir kenara bırakılmaktadırlar.

¹³⁵ Nietzsche, **Deccal**, s. 115-126.

¹³⁶ Friedrich Nietzsche, **İnsanca, Pek İnsanca 2**, Çev. Mustafa Tüzel, İthaki Yayınları, İstanbul, 2007, F483.

¹³⁷ Nietzsche, F630.

İKİNCİ BÖLÜM NIETZSCHE'DE SANAT

2.1. SANATIN ANLAMI

Sanat, Nietzsche için ne anlam ifade etmektedir? Nietzsche felsefesinin temelini sanat oluşturur. Nietzsche'yi en doğru şekilde anlama sanata yüklediği değeri ve anlamı iyi değerlendirmekten geçmektedir.

Nietzsche için sanat değerler arasında bir değerdir. O sanatı bir değer olarak görmektedir. Nietzsche'nin değerler kavramıyla kastettiği şey ise “bütün insan başarıları, en dar anlamından en geniş anlamına kadar bütün insan başarıları, insanın her şeyi yani düşünceleri, ülküleri, sanatı, bilimi, felsefesi, dini, moralleri, tarihidir.”¹³⁸ Nietzsche burada sadece bir insanın ya da belli bir topluluğun değil bütün insanların başarılarını değer olarak tanımlamaktadır. Nietzsche'nin değer hakkındaki düşünceleri, sanat kavramından çok “sanat yapmanın” kendisi ve aynı zamanda sanat etkinliğidir.

Bundan dolayı da Nietzsche için sanatla ilgili asıl soru şudur: Sanat neyi amaç edinir, insan sanat yoluyla neyi değiştirmek ister?¹³⁹ Nietzsche'ye göre sanat insanın realiteyi değiştirme çabasıdır. Ancak realiteyi değiştirme çabası ihtiyaca göre temelde farklı nedenlere dayanabilir. Burada Nietzsche realiteyi sanatla değiştirebileceğimizi düşündüğünü söyleyebiliriz. Bu değişiminde ihtiyaca göre farklılık gösterebileceğini ifade etmektedir. Aydın Işık'ın aktarımına göre de güzellik kavramı yaşamın yükselmesi ve gelişmesidir.¹⁴⁰

Peki, sanat realiteyle yetinmemenin bir sonucu mudur? Yoksa tadılan mutluluk için teşekkürün dile gelmesi mi? Buradaki ilk soruda, realitenin kendisine yetmeyeceğini görmüş ve realiteyi değiştirmek isteyen birinden bahsediliyor. Burada bahsedilen sanat da romantik sanattır. İkinci soruda ise, ışık çemberi ve “dithyrambos” yani kısacası tanrılaştıran sanattır.¹⁴¹ Burada realiteyi değiştiren sanatçının neden değiştirdiğine dair iki söylem bulunmaktadır. İlkinde, realiteyle yetinmediği için sanatçının bunu değiştirmeye karar vermesi, ikincisinde ise, antik

¹³⁸ Ioanna, Kuçuradi, **Nietzsche ve İnsan**, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara, 2009, s. 11.

¹³⁹ Kuçuradi, s. 15.

¹⁴⁰ Aydın Işık, **Din ve Estetik-Felsefi Bir İnceleme**, Ötüken Neşriyat A. Ş., İstanbul, 2013, s. 250.

¹⁴¹ Kuçuradi, s.125.

Yunan'da Dionysos adına yapılan şenliklerde söylenen şarkı anlamına gelen dithyrambos yani tanrılaştıran sanat olduğundan dolayı bu yola başvurulma halidir.

İkinci durumdaki sanat; doluluğun ve canlılığın ortaya koyduğu sanattır. Buradaki doluluk ve canlılık aynı zamanda sanatı tanrısal sanat yapan tarafı da oluşturmaktadır. “İki durum vardır ki, sanat bir tabiat kuvveti gibi insanda ortaya çıkar, istese de istemese de onu emrine alır: bir yandan visionu zoru olarak, diğer yandansa orgiasmusun zoru olarak. Her iki durum normal hayatta da görülür, ama daha zayıf bir şekilde; rüyada ve sarhoşlukta.¹⁴² Kuçuradi burada, sanatın bir tabiat kuvveti gibi insanda ortaya çıktığını, bunun istemenin insanın elinde olmadığını belirtir. Kuçuradi sanatın, insanı emrinin altına aldığını da söylemektedir. Bunun iki yolla olduğunu belirtmektedir; ilki, görüş kuvvetinin, önsezinin ve hayalin hatta rüyanın zoru olarak ortaya çıkar. İkincisi ise, orgia dediğimiz vecd halinin yani sarhoşluğun zoru olarak. İşte insan bu durumlarda sanatın esiri olur.

Kuçuradi'nin deyişiyle, Nietzsche için sanat :“Rüyada olduğu kadar, sarhoşlukta da realite değişir, idealize olur çok defa; rüya ve sarhoşlukta –sanatla da- yayın kırılmaması sağlanır çok defa.”¹⁴³ O, sadece rüyada değil sarhoşluk yani vecd halinde de realitenin sanata dönüştürülebileceğini vurgular. Realite çoğu zaman düşüncede oluşmaya başlar ve sanatla da yayın kırılmaması sağlanır. Bu şekilde realite sanatla ifade edilmiş olur.

Kuçuradi başka bir yerde ise Nietzsche'nin: “Hakikatin karşısında yıkılmamamız için sanat vardır.”¹⁴¹ ifadesi ile sanatın oluş amacına değinerek, hakikatin karşısında yıkılmamamız için var olduğunu dile getirir.

Allan Megill'in yorumuna göre ise, Nietzsche şöyle demektedir: “İçinde yaşadığımız dünya da sürekli olarak yaratılan ve yeniden yaratılan bir sanat yapıtıdır.”¹⁴⁴ Nietzsche'ye göre içinde yaşadığımız dünyanın da bir sanat yapıtı olduğunu ve bu sanat yapıtının sürekli olarak yaratılmaya devam ettiğini belirtir. Allan Megill, Nietzsche'ye göre dünyanın sürekli yaratma yoluyla sanat yapıtına

¹⁴² Kuçuradi, s. 141.

¹⁴³ Tarkan Koç, **Friedrich Nietzsche'nin Sanat Görüşünde Müziğin Yeri**, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2012, s. 13. ¹⁴¹ KOÇ, s. 13.

¹⁴⁴ Koç, s. 13

dönüştüğünü söylemekle beraber içinde yaşadığımız dünyaya bundan dolayı da estetik bir gerçeklik yüklediğimizi vurgulamaktadır. Megill'in ifadesi ile “*Dünyanın kendisine salt estetik bir gerçeklik atfetmeye Nietzsche'nin estetizmini oluşturan iki uğraktan birincisi olarak bakılabilir.*” Megill burada, Nietzsche'nin estetizmini oluşturan şeylerin ilkinin dünyanın kendisine salt estetik bir gerçeklik atfettiğini vurgulamakta ve şöyle devam etmektedir: “Nietzsche'ci konumun psikolojik cazibesini galiba daha iyi açıklayan ikinci uğraksa ters yönde bir dünyadan uzaklaşma hareketidir. Çünkü estetik perspektif kendisine bağlı olanları dünyevi gerçeklikten, bireye ket vurmaya çalışan bütün güçlerden kurtarma iddiasındadır.”¹⁴⁵ Megill estetizmi oluşturan şeylerin ikincisinin de ise, Nietzsche'nin estetizmini daha iyi açıklayan, dünyadan uzaklaşma hareketidir. Bunun nedeni estetik bakış açısı kendisine bağlı olanları bireye ket vurmaya çalışan her şeyden kurtarma amacıyla olduğunu söylemektedir. Böylece Nietzsche'nin sanatı felsefesinin merkezine koyma nedenine ulaşmış oluyoruz. Dünyevi gerçeklikten ve yukarda belirttiğimiz gibi, bireyin özgürlüğüne engel olmaya çalışan her şeyden sanat kurtaracaktır.

Alan Megill, *Aşırılığın Peygamberleri* kitabının Nietzsche'ye ayırdığı bölümde, Nietzsche'nin şöyle dediğini aktarmaktadır: “Bu dünyanın insan tarafından yaratılmıştır. Ancak bu yaratış ‘sanatçı olarak’ tır.” Burada Megill'in bize insanın bir sanatçı olarak bu dünyayı yarattığı ifadesi ile Nietzsche'nin dünyayı Tanrı değil insanın yarattığına inandığını göstermek istemektedir.

Megill'e göre Nietzsche bu konuya şöyle devam etmektedir: “*Biz doğal olanı umursamayız. Ay çarpmıştır, Tanrı çarpmıştır bizi. Tepe diye değil düzlük diye gördüğümüz, sığınağımız diye gördüğümüz tepelerde, yorulmak nedir bilmeden, ölüm sessizliğiyle dolaşırız.*”¹⁴⁶ İşte Megill'e göre Nietzsche'nin sanatçısı böyledir. Doğal olanı umursamaz. Biz de doğal değiliz. Sanatını yorulmadan, bıkmadan meydana getirmenin sessizliğiyle yaşarlar.

Buradan da anladığımız gibi Nietzsche'ye göre sanat, dünyayı sürekli olarak yaratma etkinliğidir. Sanatçı bunun için vardır ve hayatını da buna adar. Megill şöyle

¹⁴⁵ Allan Megill, *Aşırılığın Peygamberleri, Nietzsche, Heidegger, Foucault, Derrida*, Çev., Tuncay Birkan, Ankara, 2008, s. 108.

¹⁴⁶ Megill, s. 145.

devam etmektedir: “Sürekli olarak daha önce ortada olmayan bir şey oluştururuz: Değer biçmelerden, renklerden, vurgulardan, perspektiflerden, ölçeklerden, olumlamalardan oluşan, sonsuzca büyüyen bir dünyadır bu.”¹⁴⁷ Burada oluşturulan, yaratılan şey daha önce ortada olmayandır. Yaratılan bu dünya renklerden, vurgulardan ölçeklerden ve sonsuzca büyümeye ve yaratılmaya devam eden bir dünyadır.

Bütün bu anlatılanlardan yola çıkarak Nietzsche’nin sanata çok özel bir anlam verdiğini söyleyebiliriz. Nietzsche için sanat yeri doldurulamaz bir öneme sahiptir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, sanat Nietzsche felsefesinin temelini oluşturmakla kalmayıp Onu anlamak için oldukça ciddi bir konuma sahiptir.

Nietzsche başlıca iki sanat tarzını benimsemektedir. Bunlardan biri Apolloncu, bir diğeri ise Dionysosçu sanattır. Nietzsche, Apolloncu ve Dionysosçu sanat tarzlarını şöyle anlatır: “Sanatın gelişiminin, Apolloncu olan ve Dionysosçu olan ikiliğe bağlı olduğunun salt mantıksal kavrayışına değil, görüşün dolaysız kesinliğine de vardığımız zaman, estetik bilimi için çok şey kazanmış olacağız.”¹⁴⁸ Burada Nietzsche, sanatın gelişmesi için hem Apolloncu hem de Dionysosçu tarzlara sahip olması gerektiği bunların zıtlığından beslenmekle beraber bunun yeterli olmadığını ve aynı zamanda yalnız mantıksal kavrayışın değil, doğrudan kesinliğine de muhtaç olduğunu belirtmektedir.

Nietzsche, Apolloncu ve Dionysosçu sanat tarzını nereye dayandığını şöyle ifade eder: “Yunan dünyasında kökene ve hedeflere göre yontucunun sanatıyla, Apolloncu olanla, müziğin görsel olmayan sanatı, Dionysosçu olan arasında muazzam bir karşılık bulunduğu ilişkin bilgimiz, onların bu iki sanat tanrısına, Apollon ve Dionysos’a dayanır.”¹⁴⁹ Nietzsche, Apolloncu ve Dionysosçu sanat tarzlarının, Yunan tanrıları olan Apollon ve Dionysos’tan geldiğini vurgulamaktadır. Hem Apollon’u hem de Dionysos’u ayrıntılı olarak ayrı başlıklarda işleyeceğimiz için burada daha fazla detaya girmeyeceğiz.

¹⁴⁷ Megill, s. 145.

¹⁴⁸ Friedrich Nietzsche, **Tragedyanın Doğuşu**, Çev. Mustafa Tüzel, İthaki Yayınları, İstanbul, 2005, s. 26.

¹⁴⁹ Nietzsche, s. 26.

İşte Nietzsche, temelde insanda var olan farklı dürtülerin -özellikle Apolloncu ve Dionysosçu gibi- bazen karşıtlık içinde olduğunu ve bazen de yan yana yani birbirini var eden şeklinde olduğunu söyleyerek şöyle devam eder: *“Birbirlerinden böylesine farklı bu iki dürtü yan yana var olur, çoğu kez birbiriyle açık bir uyumsuzluk içinde ve birbirlerini karşılıklı olarak sürekli yeni daha güçlü doğumlarla uyarırlar, o karşıtlığın, ortak sanat sözcüğünün ancak görünüşte örttüğü kavgasını yeni baştan başlatmak için.”*¹⁵⁰ Nietzsche burada, Apolloncu ve Dionysosçu sanat tarzlarının birbirlerinden bu kadar farklı olmaları ve birbirlerini yanlarında bu kadar bulunmalarını sanat için bir avantaj olarak görmektedir. Bu kadar farklı iki dürtü ancak yan yana var olabilir. Bu kadar birbirlerine karşıt olmaları ve uyumsuzluk içinde bulunmaları sürekli olarak yeni ve güçlü doğumlara zemin oluşturmaktadır. Aynı zamanda Nietzsche, bu karşıtlığın yıllar boyunca örtülmüş sanatın yeniden başlatılması için gerekli olduğunu da düşünmektedir.

Nietzsche, sanatta çok farklı anlamlar vermektedir. Aynı zamanda sanatın işlevini de farklı yorumlayan Nietzsche’nin, sanat anlayışını yakından tanımak için ilk olarak Apolloncu sanat tarzına yakından bakmak faydalı olacaktır.

2.2. APOLLONCU SANAT

Nietzsche için Apolloncu sanatın ne anlama geldiğini açıklamadan önce Apollon’un Yunan Tanrılarının, Onun düzenindeki yeri ve önemi üzerinde biraz durmak yerinde olacaktır.

Yunan Mitolojisine göre Apollon; Leto ve Zeus’un oğludur. Bugüne kadar adı ile ilgili birçok tartışmalar yapılmış olan Apollon adının Yunanca olmadığı belirtilmekle birlikte Yunanlılar Apollon’u anlatabilmek için ona Phoibos adını kullanmışlardır.

Bununla ilgili Azra Erhat, Mitoloji Sözlüğü kitabında şöyle aktarmaktadır: *“İlkçağdan beri bu adın köken ve anlamını açıklamak için boşuna çabalar gösterilmiş: “Apollon” yani cezalandırmak ya da “apello”, defetmek, kötülüğü önleyip korumak anlamına gelen fiillerden ya da başka köklerden türemiş olduğu*

¹⁵⁰ Nietzsche, s. 25-26.

ileri sürülmüştür. Ne var ki Yunanlılar bile bu adı anlamamış olacaklar ki ona bir ek ad takarak Phoibos demişler. Phoibos'un anlamı; belli, parlak demektir ve Tanrının ışık saçan, aydınlık varlığını dile getirmektedir.”¹⁵¹ Burada Erhat'ın aktarımına göre Yunanlılar bile Apollon'u anlamamış, ona parlak anlamına gelen Phoibos demişlerdir. “Apollon” kelimesine bakıldığı zaman anlamı açıktır ki cezalandırmak, ya da ”apello” fiilinden türeyen ve kötülüğü önlemek, defetmek anlamına gelmektedir.

Apollon Anadolu'ya ait bir tanrıdır. Anadolu'nun Lykia bölgesinde yer alan Patara kentinde doğduğu bilinir. Bu bölgede yapılan arkeolojik çalışmalar bu düşüncüyü onaylar şekildedir. Bu konuyla ilgili Azra Erhat ifadeleri şu şekildedir; *“Lykia'da sürdürülen arkeolojik araştırmalar bu tezi gün geçtikçe pekiştirmektedir. Ksanthos, Patara ve birçok anıtları gün ışığına yeni çıkartılıp Apollon'la Artemis'in anası Leto'nun bölgede büyük bir yer tuttuğunu açığa vuran Letoon kutsal merkezi bu üç tanrının Anadolu topraklarına ne denli kök saldıgını kanıtlar.”*¹⁵² Anadolu'da yapılan arkeolojik araştırmalar gösteriyor ki Apollon, Anadolu'lu bir tanrıdır.

Apollon'nun, aynı zamanda Musaları yöneten sanatın Tanrısı da olduğu bildirilmektedir. Yine Erhat: *“Apollon, Musaların yöneticisi, çalgıyı ve ezgiyi, şiir ve dansı, kısacası her türden sanatı esinleyen büyük yaratıcı tanrıdır”* ifadesi ile Apollon'un, Yunan mitolojisinde ilham perileri olan Musaların yöneticisi olduğunu ve aynı zamanda sanatı ilham veren yaratıcı Tanrı olduğu bildirilmektedir.

Apollon “geleceği öngörme” sanatını da insanlara sunmaktadır. Bu sanat aracılığı ile bazı kişiler ya da kâhinler gelecekte haber vererek Yunan dünyasına yön vermişlerdir. Delphoi'de bulunan Pytia bu kâhinlerin en ünlüsüdür. Pytia'dan sonra ise Sibylla'a gelir. Ancak Sibylla bir kâhin midir yoksa Anadolu'da varlığını sürdürmüş kâhinlere verilen bir ad mıdır tam olarak bilinmemektedir. Tarquinius Superbus zamanında Sibylla'nın kehanetlerinin yazıldığı üç kitap Roma'ya getirilmiştir. Bu kitaplar Jupiter Capitolinus tapınağına konmuştur.¹⁵³ Romalılar da devleti ilgilendiren her konuda bu kitaplara başvurmuşlardır. Bu kitaplara göre de

¹⁵¹ Koç, s. 15.

¹⁵² Koç, s. 16.

¹⁵³ Koç, s. 16.

hareket etmişlerdir. Bu yolla birçok merkez oluşmuş ve burası antik dünyada “biliciliğin merkezi” yani “kehanetin merkezi” olarak da anılmıştır. Delphoi bu merkezlerden biri ve en ünlüsüdür. Apollon, ışığın, sanatın ve aynı zamanda kâhinlik sanatının tanrısı olmasıyla eski Yunan dünyasında önemli bir yere sahiptir. Apollon’un bu özelliklerinden sonra, Nietzsche’nin sanatı için ne anlama geldiğini açıklamak gerekmektedir.

Nietzsche’nin sanat felsefesinde Apollon’un önemli bir işlevi vardır. Apollon’un geleceği gören ve bilici yani kâhin olma özellikleri Nietzsche için önemlidir. Bundan dolayı Nietzsche, Apollon için şunları dile getirmektedir: “*Tüm yaratıcı güçlerin Tanrısı olan Apollon, aynı zamanda kâhin Tanrıdır. Kökleri gereği “ışıldayan”, yani Işık Tanrısı olan Apollon, içsel düşlem dünyasının güzel görünüşüne de hükmeder.*”¹⁵⁴ Nietzsche, Apollon’u sadece yaratıcı güçlerin Tanrısı ve Işık Tanrısı olarak değil, aynı zamanda, düş gücünün özgür işleme yeteneğini de sahip olarak güzelleştirir. Özgürce ve sınırsızca düş kurmanın ve bunu içsel olarak yapabilmenin de güzellik kavramıyla ilişkilendirildiği bilinmelidir. Bu anlayışla da Nietzsche’nin Apollon’u neden sanat anlayışının bir tarzı yaptığını açıklar niteliktedir. Bununla birlikte Nietzsche, Apolon için, gündelik gerçeklik karşısındaki üstün hakikiliği, mükemmelliği ve aynı zamanda hem uykuda hem de düşte iyileştiren ve yardım eden doğanın derin bilincine sahip olduğunu söylemektedir. Ayrıca yaşamın yaşanmaya değer kılınması sağladığını vurgular.¹⁵⁵

Nietzsche, Apollon’un eksik olan tarafını şöyle dile getirmektedir: “*Ne ki, düş görüntüsünün, hastalıklı bir etkide bulunmamak için aşması gereken –aksi halde görünüşteki kaba gerçeklik bizi aldatacağı- o hassas çizgi de, Apollon’un imgesinde eksik olmaz; o ölçülü sınırlandırma, yabanıl heyecanların o özgürlüğü, sanatçı tanrının o bilgelik dolu dinginliği. Gözü, kökenine uygun olarak “güneş gibi” olmalıdır; öfkelenildiğinde ve hiddetle baktığında bile, güzel görünüşün halesi üstündedir.*” Nietzsche burada, düş görüntüsünün aşması gereken bir meselenin var olduğunu ifade etmektedir. Oda; sanatçı Tanrının o bilgelik dolu dinginliğidir. Bunu aşmadığı sürece görünüşün kaba bir gerçekliğiyle bizi aldatacağı gerçeğidir. Aynı

¹⁵⁴ Nietzsche, **Tragedyanın Doğuşu**, s. 27.

¹⁵⁵ Nietzsche, s. 28.

zamanda kökenine uygun olarak, Nietzsche'nin tabiriyle "güneş gibi" olmalıdır. Ki güneş gibi olmak iyi kötü fark etmez herkese iyi ve eşit davranmak demektir. Aynı zamanda ışıyla da her yeri sarar ve aydınlatır. Hiddetlendiğinde ve öfkelenildiğinde bile "güneş gibi" olmayı sürdürmelidir.

Nietzsche dile getirdiği bu eksikliği Schopenhauer'in şu düşüncesiyle destekler: *"Böylece, Schopenhauer'in Maya perdesine aldanmış insan hakkında söyledikleri, eksantrik bir anlamda, Apollon için geçerli olabilir."*¹⁵⁶ Nietzsche'ye göre, Schopenhauer yanılsama perdesine aldanmış, evrensel aldanış geleneğine yakalanmış insan için kullandığı ifadeler, kendisindeki Apollonia denk gelmektedir. Bu da Nietzsche'yi destekler niteliktedir.

Nietzsche devamında ise Schopenhauer'den alıntıladiğı şu sözlere dayanarak Apollon'un bir başka özelliğine daha değinir: *"Dağlar gibi dalgaların dört bir yana doğru, uğultuyla yükseldiği ve indiği azgın bir denizde, bir gemici bir sandalın içinde, güçsüz teknesine nasıl güvenerek oturursa; yalnız insan da böyle sakince oturur bir acılar dünyasının orasında, principium individuationis'e dayanarak ve güvenerek."*¹⁵⁷ Nietzsche, bireyselleşme ilkesine vurgu yaptığı bu sözünde Apollon'un özelliğine dikkat çeker. Nasıl ki dalgaların ortasında kalmış bir sandalın içindeki kişi ona güvenerek oturursa, yalnız insanın da bu acılar dünyasında o sandalcı gibi oturacağını ve böylece acılarla savaşması gerektiğinin ve bireyselleşme ilkesine uygun hale gelmesi gerektiğini söylemektedir.

Nietzsche: *"Apollon hakkında, bireyselleşme ilkesine duyulan sarsılmaz güvenin ve bu ilkeye adanmış olanın dingince orada oturusunun, Apollon'un en yüce anlatımını bulduğu söylenebilir"* der. Aynı zamanda Apollon'un kendisi de, tavırlarından ve bakışlarında görünüşünün tüm zevki; bilgeliğiyle ve güzelliğiyle birlikte bize hitap ettiği, principia individuationis'in yani bireyselleşme ilkesinin yüce tanrısal imgesi olarak tanımlanabilir diyerek, Apollon üzerine düşüncelerini eksiksiz bir şekilde tamamlar. Nietzsche burada, Appolon'un en yüce anlatımını, bize hitap eden güzelliği, tavırları, bakışları ve son olarak ise bireyselleşme ilkesinin imgesinin

¹⁵⁶ Friedrich Nietzsche, **Böyle Buyurdu Zerdüş, Herkes İçin ve Hiç Kimse İçin Bir Kitap**, Çev. Mustafa Tüzel, İthaki Yayınları, İstanbul, 2008, s. 25-26.

¹⁵⁷ Nietzsche, **Tragedyanın Doğuşu**, s. 28.

ne olduğunu tanımlayarak, kendisi için ne ifade ettiğini derinlemesine bize aktarmış olur.

Megill, Apollon'un Nietzsche için ifade ettiği özel anlamını bize şöyle aktarır: *"Apollon 'maya tülü' sayesinde 'bizi varoluşun acımasız gerçeklerine karşı korumaya çalışır'. Bizi 'şenlikli yanılsamanın sağaltıcı merhemiyile' iyileştirir. Bize 'güzellik tülüyle uyumsuzluğun üzerini örtecek harika bir yanılsama verir.'*"¹⁵⁸ Megill, Nietzsche'nin yanılsama tülü veya yukarıda da bahsettiğimiz gibi yanılsama perdesi sayesinde bizleri varoluşun acımasız gerçekliklerinden korumaya çalıştığını aktarır. Apollon yanılsamanın iyileştirici merhemiyile bizleri iyileştirir. Aynı zamanda uyumsuzluğun üzerini güzellikle ve güzellik tülüyle örterek yanılsama verir. Burada yanılsama sayesinde Nietzsche hayatı yaşanılır bir yer haline getirir. İnsanlığın yanılsamaya ne kadar ihtiyacı olduğunu Nietzsche'nin maya tülü düşüncesi sayesinde görülebilir.

Apollon, Nietzsche'nin felsefesinde sanatın gücünü temsil ediyor. Görünüşlerinin parlak çekiciliği Olymposlu Tanrılar düzeninin sanatsal bir ifadesi olmasının yanı sıra güzel biçimler de üretmektedir. Nietzsche bunu şöyle ifade etmektedir: *"Yunanlıların, yaşayabilmek için bu tanrıları en derin bir zorunlulukla yaratmaları gerekmiştir. Olmpos'taki neşeli tanrılar düzeninin, başlangıçtaki dehşetli titan tanrılar düzeninden, söz konusu Apolloncu güzellik dürtüsü sayesinde, yavaş geçişler halinde gelişmesinin izlediği yolu nasıl mı tasarlıyorum: dikenli çalılarda güllerin açılması gibi."*¹⁵⁹ Nietzsche, Yunanlıların yaşayabilmeleri için tanrıları yaratmaları gerektiğini dile getirir. Aynı zamanda Titan Tanrılarının yerine Neşeli Tanrılar düzenine geçildiğini, bunu da Apolloncu güzellik sayesinde gerçekleştiğini dile getirmektedir. Aynı zamanda "dikenli çalılar", acı içinde bir hayatı temsil etmektedir. Ama bu çalıların içinde yine de güzel görünümlü "güller" yani tanrılar düzeni diyebileceğimiz güller de açmaktadır. İşte bu güzel görünümlü güller, dikenlere, acıya katlanma gücü vermektedir. Nietzsche bu konuyla ilgili şunları söylemektedir: *"Yoksa bu kadar aşırı duyarlı, bu kadar deli dolu arzulu, böyle eşsiz acı çekme yeteneğine sahip bu halk, nasıl katlanabilirdi varoluşa, aynısını*

¹⁵⁸ Megill, s. 76.

¹⁵⁹ Nietzsche, **Tragedyanın Doğuşu**, s. 36.

daha yüksek bir şanla çevrili bir biçimde tanrıların da yaşadığını görmeseydi/gösterilmeliydi.”¹⁶⁰ Nietzsche, varoluşun acısını, ıstırabını katlanılabilir hale getirmek için tanrılar yaratmışlardır der. Yukarıda da bahsedildiği gibi maya perdesinin yani yanılsam perdesinin ne kadar da varoluş sancıları çeken insan için ihtiyacıdır. Böylece özelinde Yunan Tanrıları tarafından genelinde ise insanlar tarafından yaratılmış tüm Tanrıların yanılsama yoluyla olduklarını söylemiş olmaktadır. Yani Nietzsche’ye göre; Tanrılar bir ihtiyaç sonucunda, varoluş acılarından dolayı insanlar tarafından yaratılmış varlıklardır.

Nietzsche, Apollon’un “plastik sanatları” temsil ettiğinin söylemektedir. Çünkü “*Apolloncu sanatın alanı görünümüdür, düşte, göz kapakları sanatsal yaratıda bulunan gözün ilahi dünyasıdır bu.*”¹⁶¹ Apollon bu yönüyle “plastik sanatların ustasıdır” diyebiliriz. Aynı zamanda Apollon’un tek istediği, plastik sanatlar görünenle ilgilidir, görünenin biçim kazanması ve güzelliği, “göz”ü etkilemektedir. Yani Apollon görünenle ilgilenir. Bu sebeple göz kapaklarının sanatsal yaratıda olmasını bekler. Yani sanatsal yaratıda bulunan gözün ilahi dünyasıdır.

Kuçuradi, Apollon ve Plastik sanatçıyla ilgili şunları aktarır: “*Plastik sanatçının amacı, şeylerin sınırlarını çizerek biçimler ortaya koymaktır; ona göre biçimsizlik, en çok kaçınılacak şeydir. Plastik sanatlar doğrudan doğruya gözle ilgilidir; ortaya koyduğu şeylerde görünür şeylerdir. Sanatçıyla bu şeyler arasındaki çizgi kesindir. Apollon’un hedefi, her ne pahasına olursa olsun, biçimli güzel görünüşleri kurtarmaktır.*”¹⁶² Bilindiği gibi, plastik sanatlar, kalıplanabilen veya şekil verilebilen boya, kil, alçı gibi malzemelerin uygulanmasıyla oluşturulan resim, heykel, çizim, vb. sanat dallarının tümüne verilen genel addır. İşte bu plastik sanatların amacı şeyleri şekilsel olarak ortaya koymaktır. Bundan dolayı da biçimsizlik kaçınılması gereken bir şeydir. Bu plastik sanatlar gözle ilgilidir ve ortaya çıkan şeyler göze hitap etmektedir. İşte Nietzsche’ye göre, Apollon’un hedefi biçimli görünüşleri kurtarmaktır.

¹⁶⁰ Nietzsche, s. 36.

¹⁶¹ Koç, s. 20.

¹⁶² Kuçuradi, s. 26.

Nietzsche, destanı da sanat olarak görür ve bununla ilgili şunları dile getirir: *“Apollonca sanatın alanını bakma, güzel olma, görünümü sınırlar: Bu düşte, göz kapakları kapalıyken sanatsal yaratıda bulunan gözün ilahi dünyasıdır .”*¹⁶³ Nietzsche burada, bakmanın ve görünümün sanatın alanını sınırlayacağını dile getirir. Aynı zamanda görünüm ve bakmanın değil de göz kapalıyken ortaya çıkan sanatın sanatı özgürleştireceğini vurgular. Nietzsche bu konuya şöyle devam eder: *“Bu düş haline bizi destan da sokar. Biz açık olan gözlerle hiçbir şey göremeyiz, anlatıcının kavramlarla bizde oluşturmaya çalıştığı iç dünyamızdaki imgelerden haz duyarız.”*¹⁶⁴ Nietzsche destanın bizlerin hiçbir şey göremediğimiz ve destanı anlatanın kavramlarıyla bizde oluşturduğu dünyadan haz duymamızı sağladığını da dile getirir. Nietzsche için destanda bu kadar önemli ve asıl olan, bakma ve görünüm değil, bizde yani kafamızda oluşan imgelerden haz duymamızı sağlamasıdır.

Nietzsche için düş dünyasını ve yanılsamayı yaratan Apolloncu kültürün naif sanatçısı olan Homeros’tur. Nietzsche, naif olanla karşılaştığımız yerde Apolloncu kültürün etkisini gördüğümüzü dile getirir. Aynı zamanda bu kültürün titanlar imparatorluğunu yıkması, canavarları öldürmesi ve güçlü halüsinasyonlar ve yanılsamalar yoluyla, acı çekmenin karşısında galip gelmiş olması gerekir. Nietzsche devamında ise, Homeros’un naifliği ancak Apolloncu yanılsamanın eksiksiz zaferi olarak kavranabilir olduğunu vurgular. Son olarak ise, bu, doğanın, niyetlerine ulaşmak için sık sık kullanılan yanılsama olduğunu belirtir.¹⁶⁵ Gördüğümüz gibi Nietzsche, Apolloncu yanılsamanın zaferi, bizi acılardan sakındırır. Nietzsche, sanat felsefesinin temelini Apolloncu sanat tarzıyla atmış ve devamında merkeze de bu sanat tarzını yerleştirmiştir.

2.3. DİONYSOSCU SANAT

Apolloncu sanat ve nitelikleri üzerine Nietzsche’nin düşüncelerini gördükten sonra bu bölümde ise bir başka sanat tarzı olan Dionysoscu sanat tarzı üzerine

¹⁶³ Friedrich, Nietzsche, **Yunan Tragedyası Üzerine İki Konferans**, Çev. Mahmure Kahraman, Say Yayınları, İstanbul, 2009, s. 43.

¹⁶⁴ Nietzsche, s. 44.

¹⁶⁵ Nietzsche, s. 38.

eğileceğiz. Dionysos, Nietzsche'ye göre, Yunanlıların gözünde barbar ve titanca anlamına gelmektedir. Neden Yunanlılarca barbarca ve titanca anlamına geldiği sorusunun cevabına geçmeden önce, "Dionysos kimdir?" sorusunu ele alalım.

Dionysos bir Lydia-Phrygia tanrısıdır, Homeros destanlarında Asia diye anılan yöreden gelmektedir. Bakkha'lar korosunun ilk sözü "Asia topraklarından geliyorum" ve "Tmolos'u aştım" deyimi, Tanrının kendini tanıtmaya da birebir uygun düşmektedir: "*Dionysos, ben Lydia'nın altın ovalarından geliyorum. Daha sonra da Pentheus'la konuşurken, "Vatanım Lydia'dır" der.*"¹⁶⁶

Bir doğa tanrısı olan Dionysos, topraktan fişkıran bitkileri ve bitkiler arasında insanı en çok etkileyenleri ve aynı zamanda yaşamına yön verenleri simgeler. Dionysos, doğanın sırlarına ve gücüne erişmek isteyenlere yolu açan kişidir. Bunun için de şarap ve sarhoşluğu kullanır. Şarabın elde edilmesiyle de insan yaratıcılığın kökeninde bulunan ve değişim yapma gücüne kavuşmuştur.¹⁶⁷ Dionysos, doğanın sırlarına erişmek isteyenlerin şarap yoluyla yaratıcılığındaki değişim yapma gücüne ulaşma yolunu açan kişidir.

Euripides'in "Bakkhalar" adlı tragedyasında kendinden şöyle bahseder Dionysos: İşte ben, Zeus'un oğlu Dionysos, Kadmos'un kızı Seleme'nin yıldırım dolu şimşekler içinde doğurduğu Tanrı, Thabai toprağına ayak basıyorum. Tanrılığımın soyunup insan suretine girdim... Ben Lydia'nın altın ovalarından geliyorum, İran'ın güneşten kavrulan kırlarını, Baktria'nın uzun surlarını, Media'nın buzlarla örtülü topraklarını, saadet diyarı Arabistan'ı, tuzlu denizin kıyılarında uzanan bütün Asya ülkesini, Barbarlarla Helenlerin karışık yaşadığı, güzel hisarla süslü şehirleri dolaştım. Oralarda korolarımı topladım; dinimi, ayinlerimi öğrettim. Şimdi kendimi Helenlere tanıtmak istiyorum. Helen toprağında Bakkhaların keskin çığlıklarıyla çınlattığım, kadınlarının çıplak vücutlarını ceylan postlarıyla sarıp ellerine Thyros'u, sarmaşıklı asayı verdiğim ilk şehir Thebai oldu.¹⁶⁸

Kendini bu şekilde ifade eden Dionysos, Asia topraklarında doğduktan sonra Apolloncu kültürün egemenliğinde olan Yunan dünyasına gelerek kendini Helen

¹⁶⁶ Azra Erhat, **Mitoloji Sözlüğü**, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1989, s. 102.

¹⁶⁷ Koç, s. 23.

¹⁶⁸ Erhat, s. 100.

dünyasına tanıtmak ve kabul görmek istemiştir. Bu barbar ,tanrıyı kabul etmek Yunanlılar için hiç kolay olmamıştır çünkü Bakkhaların keskin çığlıkları bir kendinden geçme hali yaratarak Apollonik ölçülülük duygusunu yerle bir etmektedir. Bundan dolayı da “Apolloncu Yunan”ın gözünde eski Yunanı çağrıştırıyordu. Yunanlılar, Dionysos’un yarattığı etkiyi barbarca görüyorlardı. Bu olayı Nietzsche şöyle ifade etmektedir: “Dionysosçu olanın uyandırdığı etki de “titanca” ve “barbarca” görünmüştü Apolloncu Yunanlıların gözüne kendisinin de, o devrik titanlarla ve kahramanlarla iç dünyasında da akraba olduğunu kendisinden gizleyemedi.” Nietzsche devamında ise: *“Daha da fazlasını duyumsamak zorunda kalmıştı: tüm varoluşu, bütün güzelliği ve ölçülülüğüyle, örtülü bir acı ve bilgi alt katmanına dayanıyordu ve yine o kaldırmıştı onun örtüsünü. Dionysos şenliğinin cezbeli sesinin, gitgide daha çok çekicileşen büyümlü tarzlarda nasıl çınladığını, bu tarzlarda, doğanın hazda, acıda ve bilgide ki tüm aşırı ölçüsünün, içe işleyen bir çılgılık oluncaya kadar nasıl yükseldiğinin...”*¹⁶⁹ Nietzsche burada, Dionysos’un sesinin gitgide çekicileştiğini de dile getirmektedir. Bundan dolayı da doğanın aşırı bir ölçüye dönüştüğünü vurgular.

Nietzsche, Dionysos ile birlikte doğanın yeniden canlandığını ve insanın, doğa ile olan bağıı yeniden kurduğunu dile getirmektedir. Nietzsche aynı zamanda Dionysos’un büyüyle insanlar arasındaki bağı yeniden kurmuş olmakla birlikte, yabancılaşmış ve boyunduruk altına alınan doğa da kaybolmuş oğluya yani insanla barışma şenliğini yeniden kutladığını vurgular. Nietzsche bu konuda şunları dile getirir: *“Yeryüzü gönüllü olarak sunar armağanlarını ve barış içinde yakınlaşırlar birbirlerine, kayaların ve çöllerin yırtıcı hayvanları. Çiçekler ve çelenklerle tepeleme kaplanmıştır Dionysos’un arabası; onun boyunduruğu altında ilerler panterler ve kaplanlar.”*¹⁷⁰ Nietzsche burada, Diomysos’tan sonra yeryüzünün ikramlarda bulunduğunu, yırtıcı hayvanların birbirlerine zarar vermediğini vurgular. Nietzsche, Dionysoso’nun gelişi ve şarkısını söylemesi ile sonra dünyanın bir değişime girdiği ve düşmanlık ve kavganın kalmadığını belirtir.

¹⁶⁹ Nietzsche, **Tragedyanın Doğuşu**, s. 41.

¹⁷⁰ Nietzsche, s. 38.

Böylece insanlar arasındaki tüm düşmanca sınırlar yıkılmış olur ve insan artık kendini de şarkı söyleyerek ve dans ederek anlatır. Böylelikle insan artık bir sanatçı değil, bir sanat yapıtıdır. Bir maya örtüsüyle yaratılmış bu düş dünyasına Dionysos sayesinde yırtılmakla beraber, bu olayla ilgili Megill şöyle der: *“O, insanı maya tülüne sarıp onu bütünüyle korkutucu ve acıklı varoluşunun acımasız gerçeklerine karşı koruyan tanrıdır. Apollon onlarsız yaşamamızı sürdürmenin mümkün olmadığı yanılısamalar yaratıyorsa, Dionysos da maya tülünü parçalar ve gerçekliğe doğrudan ve dolayimsız bir biçimde katılmanın yolunu açar.”*¹⁷¹ Megill burada, korkutucu ve acıklı varoluşun acımasız gerçekliklerine karşı Apollon’un onlarsız olmayacağına dair yanılısamalar yaratırken Dionysos’un ise maya tülünü parçalayarak gerçekliğe doğrudan ulaşmamızı sağladığını dile getirir.

Yanılıtıcı anlamına gelen maya tülünün parçalanmasıyla, birey de onunla birlikte yok olmuştur. Nietzsche böylelikle de güzel görünüşlerin yanılısamısından bir anda kurtuluruz der. Aynı zamanda Dionysoscu sanat bize görünüşlerin ardındaki olan ve ondan alacağımız hazzı gösterir. Bu var olmanın bengi yani ölümsüz hazzıdır.¹⁷² Dionysoscu sanatın bizlere yanılısamanın arkasındaki alacağımız hazzı gösterdiğini söyleyen Nietzsche, sanat felsefesinin bir sacayağı olarak Dionysosu yerleştirir.

Nietzsche, Dionysoscu sanatın bizi var olmanın sonsuz hazzına ikna etmek istediğini dile getirir. Ancak bu hazzın görünüşlerde değil, görünüşlerin arkasında aramamız gerektiğini vurgular. Devamında ise şöyle aktarır: *“Ortaya çıkan her şeyin acılı bir yok oluşa hazır olması gerektiğini bilmeliyizdir, bireysel var oluşun korkunçluğunu görmeye zorlanırsınız ve durup kalmamalıyızdır, metafizik bir avuntu, değişen figürler çarkın içine geçici olarak çeker bizi.”*¹⁷³ Nietzsche burada metafizik bir avuntuya kendimizi kaptırmamamızı gerektiğini dile getirir. Ortaya çıkan her şeyin bir sonu olduğunu ve bunun karşısında durup kalmamamızı tavsiye eder bize.

Nietzsche, Dionysos’un beraberinde müziği getirdiğini söyler. Bu aynı zamanda Homeroscu Yunan dünyası için yeni ve duyulmamış bir şeydir. Dionysoscu

¹⁷¹ Megill, s. 75.

¹⁷² Nietzsche, **Tragedyanın Doğuşu**, s. 41.

¹⁷³ Nietzsche, s. 111.

müziğin Yunanlılar için daha önce hiç duymadıkları yeni tınlar getirdiğini vurgular. Oysaki Dionysos'tan önce müzik, Yunanlılar arasında Apollonik bir sanat olarak bilinmesini Nietzsche şöyle dile getirir: “*Dionysoscu müzik bu dünyada, korku ve dehşet uyandırmıştır. Müzik, daha o zamanlarda Apolloncu bir sanat olarak biliniyordu. Yine de yalnızca, yaratıcı gücü Apolloncu durumların serimlenişi olarak böyleydi.*”¹⁷⁴ Apolloncu olarak bilinen sanatın Dionysoscu olarak ortaya çıkması Yunan toplumunda korku ve dehşet uyandırmıştır.

Apollon plastik sanatları temsil ederken, Dionysos ise müziği temsil etmektedir. Bu Nietzsche için önemlidir. Burada Dionysos ile müzik arasındaki ilişki farklıdır. Çünkü Dionysos kendini ancak müzikte gerçekleştirir. Yani Dionysos müziği temsil ederken kendini onda gerçekleştirmesinin Nietzsche sanatında önemli bir yeri vardır.¹⁷⁵

Nietzsche, Yunanlıların, bu Asia'lı Tanrıya uzun süre direnmiş olmaları ama bu dirençlerinin fazla sürmediğini ve bir süre sonra bu direncin kırıldığını belirtir. Bundan dolayı da Nietzsche'nin, sanatta müziğin yeri bakımından neden Dionysos'a önen derdiğini Yunan Tragedyası Üzerine İki Konferans adlı kitabındaki şu şekilde ifade etmektedir: “Yeni gelen, güzel görünümün dünyasına getirilmiştir. Ona Zeus ve Apollon gibi en saygın tanrıların onurlarının büyük bir bölümü bağışlanmıştır. Asla bir yabancıyla daha fazla uğraşılmamıştır. Bu açıdan bakınca, o da son derece yabancı biridir –her bakımdan yabancı- konuk olduğu evi yıkacak kadar güçlüdür. Tüm yaşam alanlarında büyük bir devrim başlar şimdi, Dionysos her yere, sanata bile nüfuz eder.”¹⁷⁶ Bir yabancı olarak görülen Dionysos, büyük bir devrim başlatarak her yere, sanata bile nüfuz eder. Aynı zamanda bu Dionysos'un hem döneminde ve devriminde hem de Nietzsche'nin gözünde ne kadar güçlü olduğunu gösterir.

Sonunda ise Apollon ile buluşmaya gelen Dionysos, Yunan dünyasında kabul görür. Apollon Dionysos'u kabul etmek istemese de yeni gelen bu Asia'lı tanrıya daha fazla direnemez. Onu kabul etmek zorunda kalır ve onda var olan tüm özellikleri kendisiyle birleştirerek kardeşlik ittifakı kurar. Nietzsche ise bu durumu

¹⁷⁴ Nietzsche, s. 33.

¹⁷⁵ Kuçuradi, s. 28.

¹⁷⁶ Nietzsche, **Yunan Tragedyası Üzerine İki Konferans**, s. 65-66.

şöyle aktarır: “Böylece gerçekten, Apolloncu ve Dionysoscucu olan arasındaki zor ilişki tragedyada iki tanrının bir kardeşler ittifakıyla simgelenebilir. Dionysos, Apollon’un dilini konuşur, ama Apollon en sonunda Dionysos’un dilini konuşur. Böylelikle tragedyanın ve genel olarak sanatın en yüce hedefine ulaşılmış olur.”¹⁷⁷ Burada da gördüğümüz gibi ilk zamanlar Apollon’a benzeyen bir Dionysos görünürken bir süre sonra ise Dionysos’a benzeyen Apollon ortaya çıkar. Kardeşler ittifakından sonra da daha güçlü, daha yüce sanat ortaya çıkmış olur. Yani Apollon ve Dionysos’un birleşiminden ortaya çıkmış olan “trajik sanat” doğar.

2.4. TRAJİK SANAT

Nietzsche’de Apolloncu ve Dionysoscucu sanat tarzları yanında bir de trajik sanat vardır. Bu sanat tarzı Nietzsche’nin, insan dünyası ve insanın yapısıyla ilgili gördüğü problemler ile ilgili ortaya koyduğu bilgiyle ilişkilidir. Çünkü Nietzsche sanatı, sanatın insanla ilişkisini konu edinmektedir. Bununla birlikte Apollon ve Dionysos arasındaki kardeşler ittifakıyla birlikte yeni bir solukla hedefine ulaşmanın verdiği mutluluğu yaşar insan ve bu sanatın insan varlığı için ne ifade ettiğini şöyle özetleyebiliriz: “Trajedi, kişiyi sonsuz yok olma isteğinden kurtarır. Değişen şeylerin arkasında değişmeyen bir şeyin olduğunu anımsatır. Silenos’un bildiğini bilen bir kişi, bir şeyler yapmayı boş görür; çünkü o ne yaparsa yapsın, hiçbir şeyi değiştiremez. Böylece her türlü isteklerini susturmaya çabalarken, hareketsiz kala kala uyuşmaya başladığında, Apollon’un büyüğü sopası -kişiliği- ona dokunur, onu uyandırır.”¹⁷⁸ Trajedi sayesinde kişi yok olma isteğinden kurtulur ve insana değişen şeylerin arkasında değişmeyen bir şeyin olduğunu hatırlatır. Böylece insan hakikati ve özü kavramış olur.

İnsan, sanat yoluyla her türlü kadercilikten korunur. Bu yolla da sağlığına kavuşmuş olur. Berkowitz, Nietzsche ile ilgili şunları aktarır: “Sanat insanları birleştirmekle kalmaz, aynı zamanda onların bilgeliklerini sağaltır. Sanat, hafif bir hastalık hali yaşatarak insanın bağışıklık kazanmasını sağlayan aşı gibi, insanın

¹⁷⁷ Nietzsche, **Tragedyanın Doğuşu**, s. 142.

¹⁷⁸ Kuçuradi, s. 31.

sağlığını korur.”¹⁷⁹ Burada Berkowitz’in bize aktardığına bakacak olursak, sanat insanların bilgilerini iyileştirir, onları sağlıklarına kavuşturur, tedavi eder. Büyük felaketlere karşı insanın bağışıklığını güçlendirmesine yardımcı olur.

Tragedyanın asıl görevi nahoş hakikati ortaya çıkararak göstermektir. Nietzsche, nahoş hakikati ortaya çıkaran ve aynı zamanda insanı sağlam hale getiren tragedyadan bahsederken büyük bir coşku sergiler. Devamını ise Berkowitz şöyle dile getirir: “*Nietzsche, tragedyanın güzelliği veya trajik drama yaratısından alınan hazlar hakkında pek az şey söyler. Sanatçının yepyeni bir şeyler katma yeteneğinden daha çok, sanatın temel hakikati açığa vurma ve onu gizleme yetisiyle ilgilenir*”¹⁸⁰ Sonuç olarak Nietzsche tragedyadan alınan hazzardan daha çok, sanatın temel hakikatini açığa çıkarma ve gizleme özelliğine hayrandır. Bu da Nietzsche’de büyük bir heyecana, coşkuya sebep olur.

Nietzsche’ye göre sanatçı: “*Var olana baka baka, onu kavraya kavraya, ara sıra da onunla var olmakla, trajik bağdaşmayı yaratmayı başarır. Yaratıcının rolü aracılık etmektir. Kavrıldığı ve yaşadığı yaşamın yapısındaki ikiliği ve çatışmayı konuşturmadır. Yapıtlarıyla hep aynı şeyin farklı yüzlerini, çeşitli görünüşlerini ortaya koyar.*”¹⁸¹ Kuçuradi’nin burada Nietzsche’den aktardığı şey, Nietzsche’nin sanat felsefesini açıklar niteliktedir. Yaratıcının yani sanatçının rolünün aracılık olduğunu ve var olana bakarak yaratmayı gerçekleştirdiğini dile getirir. Bunu da aynı nesnenin farklı yüzlerini ve görünüşlerini meydana getirmesi olarak görmektedir.

Aynı zamanda Nietzsche’ye göre sanat yalnızca doğal olanı, gerçekliği taklit etmez. Bunun yanında onun metafizik bir eki, bir ilavesidir. Bu ek ise trajik mitos sayesinde gerçekleşir. Nietzsche bununla ilgili de şunları dile getirir: “*Sanat yalnızca doğal gerçekliğin taklit edilişi değil, doğal gerçekliğin özellikle metafizik bir ilavesidir, onun aşılması için onun yanına konulmuştur.*” Nietzsche devamında ise: “*Trajik mitos, sanata dâhil olduğu sürece, sanatın bu metafizik yüceltme niyetine de tamamen katılır. Peki, acı çeken kahramanın imgesinde, görünüş dünyasının göstermekle, yücelttiği nedir? Bu görünüş dünyasının gerçekliği hiç değildir. Çünkü*

¹⁷⁹ Koç, s. 28.

¹⁸⁰ Howard P. Berkowitz, **Nietzsche: Bir Ahlak Karşıtının Etiği**, Çev. E. Demirel, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2003, s. 96.

¹⁸¹ Kuçuradi, s. 31-32.

bize özellikle der ki: *Görün! İyice görün! Budur sizin yaşamınız! Budur akrebi varoluş saatinizin!*”¹⁸² İşte Nietzsche burada, trajik mitos sanatının önemli bir yer kapsadığını söyler. Sanatçının meydana getirdiği eser görünüş dünyasındaki gerçeklik değildir. Ortaya çıkan eser görünüş dünyasındaki olmamakla beraber onu yüceltmez de.

Mitos Nietzsche için çok önemlidir. Onu nasıl anlamamıza gerektiğine dair de şunları dile getirir: *“Trajik mitos ancak, Dionysoscu bilgeliğin Apolloncu sanat yöntemleriyle somutlaştırılması olarak anlaşılabilir. Görünüş dünyasının sınırlarına, kendi kendini olumsuzladığı ve yeniden sahici ve biricik gerçekliğin kucağına kaçmaya çalıştığı yere vardır.”*¹⁸³ Nietzsche’ye göre, trajik mitosunu anlamamız için somutlaştırılması gerekmektedir. Bunun için de Dionysoscu bilgeliği ile Apolloncu sanat yöntemlerini kullanmamız gerekir. Böylece görünüş dünyasının sınırlarına ulaşılmış olur.

Trajik mitosun Nietzsche için önemini Megill bize şöyle aktarır: *“Tragedya, trajik mit sayesinde -daha doğrusu, trajik kahraman sayesinde- bizi bu varoluşa duyulan kanmak bilmez susuzluktan nasıl kurtaracağını bilir ve bize mücadele etmekte olan kahramanın kendi kendini imha ederek kendini hazırladığı bir başka varoluşu ve yüce bir hazı hatırlar.”*¹⁸⁴ Burada da gördüğümüz gibi, tragedya, trajik mit sayesinde varoluşa olan özlemimizden nasıl kurtaracağını bilir. Aynı zamanda bir başka varoluş için de kendi kendini imha ettiğini dile getirir. Megill şöyle devam eder: *“Mitin dünyevi çöküşü engellenmiştir. Gerçekten de mit en derin içeriğine, en anlamlı biçimine bürünmeyi tragedyada başarmıştır.”*¹⁸⁵ Tragedyanın Nietzsche için ne kadar önem taşıdığını görmüş bulunmaktayız. Tragedya sayesinde mitin çöküşü engellenmiştir. Bununla da kalmayıp mit tragedya sayesinde en derin içeriğine ve en anlamlı biçimine ulaşmıştır.

Nietzsche’ye göre tragedyaya ve sanata sızmayı başaran felsefi düşünce sanatın üstünü kaplar ve onu diyalektik dalına sıkı sıkıya tutunmaya zorlar.¹⁸⁶

¹⁸² Nietzsche, *Tragedyanın Doğuşu*, s.154.

¹⁸³ Nietzsche, s. 143.

¹⁸⁴ Megill, s. 121.

¹⁸⁵ Megill, s. 121.

¹⁸⁶ Nietzsche, *Tragedyanın Doğuşu*, s.96.

Nietzsche'nin bu değişime karşı çıkışının ana nedeni her şeyin anlaşılabilirliğinin sınırlarını belirlemeye alışan Sokrates'in "diyalektik" yöntemidir. Aynı zamanda bunu da akıl yürütmelerle gösterir. Bu yöntemle vardığı sonuçlarla da Sokrates Nietzsche'ye göre gerçek bir iyimserdir. Bu konuyla ilgili Nietzsche şunları dile getirmektedir: *"Sokrates bize, eylemlerini, sav ve karşı savla savunmak zorunda olan ve böylelikle sık sık bizim trajik merhametimizi yitirme tehlikesiyle karşılaşan Euripidesi bir kahramanın akraba doğasıyla açıklar. Çünkü diyalektiğinzndeki vardığı her sonuçta zaferini kutlayan ve ancak soğuk bir aydınlık ve bilinçlilikle soluk alabilen iyimser unsuru kim görmezden gelebilir?"*¹⁸⁷ Yani Nietzsche'ye göre trajik sanat Sokrates'e "yararlı olanı değil, yalnızca hoş olanı serimleyen yani ortaya koyan" bir sanat gibi görünmektedir. Aynı zamanda bu "iyimser unsuru" tragedyanın içine sokarak onda var olan Dionysosçu unsurları yavaş yavaş kapladı. Böylece Sokrates ile birlikte tragedyaya giren etik ve bilgizerine kurulu görüş seyirciyi de etkisi altına almış oldu. Bu durumu Kuçuradi şöyle dile getirir: *"Sokratik seyirci trajediden bir şeylerğrenmek, ahlakla ilgili sonuçlar çıkarmak ister. Hiç olmazsa, trajedideki olayların gerçekte olduğu gibi olmalarını, açıklanabilir bağlantılar içinde olup bitmelerini ister. Çünkü ona göre, ancak açıklanabilir olan güzeldir."*¹⁸⁸ Kuçuradi burada seyircilerin trajediden bir şeylerğrenmek istedikleri ve aynı zamanda gerçeğe benzemesini istediklerini aktarır. Bunu isteyen sokratik seyircidir. Bunun nedeni ise açıklanabilir olanın güzel olmasıdır. Kuçuradi şöyle devam eder: *"Susuz suçluları, trajiğinzyle ilgili karmaşıklıkları anlayamaz o. Bu yüzden bunları sanat yapıtının eksiklikleri olarak görür. Böyle bir insan, ister seyirci, ister sanatçı olsun, güncelin içinde boğulur. Gncele kalıcı bir biçim kazandıracak yerde, o, modern olmaya çalışır."*¹⁸⁹ Burada Kuçuradi bize onun güncelin içinde boğulduğunu aktarmaktadır.

Nietzsche iinnemli olan trajik sanat Sokrates'in iyimserliğiyle kaybolmaya başlar. Trajik sanatın kaybolması, insanın günümüze de uzanan çöküşünün başlangıcı olarak nitelendirilebilir. *Ecce Homo* adlı yapıtında trajiğin ne olduğunu ve aynı

¹⁸⁷ Nietzsche, s. 96.

¹⁸⁸ Kuçuradi, s. 36.

¹⁸⁹ Kuçuradi, s. 36.

zaman da felsefe ve filozofla olan ilişkisini Nietzsche şöyle dile getirir: *“Trajik kavramını, tragedyanın psikolojisi üstüne bilebilecek en son şeyleri ne ölçüde bulduğumu dile getirdim. En yabancı, en amansız sorularıyla bile yaşama evet deyiş, en yüksek örneklerini kurban ederken kendi bereketinin mutluluğuna varan o yaşama istemi, buydu adlandırılan Dionysos diye. Buydu trajik ozanın psikolojisine varmak için benim bulduğum köprü.”*¹⁹⁰ Burada amaç trajik ozanın psikolojisine varmaktır. Aynı zamanda Dionysosun da ne olduğuna dair bilgiyi Nietzsche bize açıklamaktadır. Yani trajik ozanın psikolojisine Dionysos ile yani varlığının mutluluğuna varan bir yöntemle ulaşılmış olur. Nietzsche devamını şöyle getirir: *“Ürküden, acımadan kurtulmak için değil, tersine, ürkü ve acımanın ötesinde, oluşun bengi sevincine varmak, onun ta kendisi olmak için, o sevinç ki yok etmenin sevinci de girer içine. Bu anlamda kendimi ilk trajik filozof, yani kötümser filozofun tam karşısı saymaya hakkım var.”*¹⁹¹ Nietzsche’nin burada ifade ettiği sanat, Apolloncu ve Dionysoscü sanatları birleştirerek ortaya çıkarttığı trajik sanattır. Aynı zamanda trajik ozanın psikolojisine varmak onun için acıdan kurtulmanın gerekli olmadığını, acının da ötesine geçerek, ölümsüzlük yani bengi sevincine varmaktır. Hatta onun ta kendisi olmaktır. Son olarak ise kendisini kötümser felsefeyle taban tabana zıt bir konumda ifade etmektedir.

¹⁹⁰ Friedrich Nietzsche, **Ecco Homo, Kişi Nasıl Kendisi Olur**, Çev. Can Alkor, İthaki Yay., İstanbul, 2003, s. 61.

¹⁹¹ Nietzsche, s. 61.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM NİETZSCHE'DE SANAT VE YALAN İLİŞKİSİ

Nietzsche'ye göre insan hakikate dayanamayacağından dolayı hakikati gizlemek ister ve bunun için sanata başvurur. Sanatı yaratırken de yalanı kullanır. Nietzsche'de sanat ve yalan kavramları ve bu kavramlar aralarındaki ilişki son derece yakındır ve bu kavramları daha iyi anlayıp aralarındaki ilişkiyi daha iyi kurabilmek adına, Nietzsche'nin hakikat kavramına yaklaşımını ve hakikat ile neyi kastettiğini bilmemiz gerektiğinden bu kavramı ilk bölümde "Nietzsche'de Hakikat" başlığı altında ele alacağız. Daha sonra, "Nietzsche'de Sanat Ve Yalan İlişkisi" başlığı altında da bu ilişkinin doğasına dair inceleme ve değerlendirmelere geçilecektir.

3.1. NİETZSCHE'DE HAKİKAT

Hakikat kavramı, Ahmet Cevizci'nin Paradigma Felsefe Sözlüğünde şu şekilde geçmektedir: *"İki yönü olan, yani bazen "doğruluk" bazen de "hakikat" diye ifade edilen temel kavram."*¹⁹²

Hakikat kavramı İslam Ansiklopedisinde ise, gerçek, sabit ve doğru olmak, gerekmek; gerçekleştirmek gibi anlamlara gelen "hakk" kökünden türetilmiştir. Araplarda "hakikati himaye etme" tabiri yaygın olarak kullanılır ve buradaki hakikatten genellikle ırz, namus, vefa, dostluk, bayrak, sancak gibi değerler kastedilirdi. Hakikat kelimesi bir mantık terimi olarak düşüncenin dış dünyadaki nesnelere uygunluğunu ifade eder. İslam felsefe tarihinde hakikat bir ontolojik kavram olarak ele alınmıştır. Farabi "şeyin hakikati"ni "bir şeyin kendine özgü varlığı" olarak tanımlar.¹⁹³

Nietzsche hakikati: *"Metaforların, ad aktarımların, insan biçimciliklerin, kısacası tüm insan ilişkilerinin toplamının şiirsel ve hitabete özgü, çeviri ve süslemeye maruz kalan hareketli bir topluluğudur. Uzun süre kullanıldıktan sonra sıkı bir şekilde kurularak insanları bağlayan hakikatler aslında sık sık kullanılan ve*

¹⁹² Cevizci, s. 741.

¹⁹³ TDV İslam Ansiklopedisi, Hakikat Maddesi, Mustafa Çağrı, c. 17, s.177.

bundan dolayı da yıpranan, canlılığını kaybeden metaforlar ve illüzyonlar”¹⁹⁴ olarak tanımlar.

Nietzsche hakikat kavramını; öz olarak, Tanrı olarak, üstün merci olarak ortaya konduğunu ve bundan dolayı eleştirilmediğinden yakındır. Hakikat kavramının bir eleştiriye ihtiyacı olduğunu söyler ve hakikat kavramına yönelik görevini böyle belirleyerek, hakikatin değerini sorgulamaya başlar.¹⁹⁵

Nietzsche’nin “Hakikat yoktur” sözü¹⁹⁶ en çok tartışılan konularından bir tanesidir. Burada sormamız gereken ilk soru: Nietzsche’nin karşı çıktığı “Hakikat” nedir? Dediğimiz gibi, Nietzsche hakikati reddeder. Onun reddettiği hakikat, “hakikat” denildiğinde kavramın içerik olarak zihinde oluşturduğu ilk çağrışım ve anlamdır. Bunun nedeni, kendi tarihselliği içerisinde geleneğin tanımladığı hakikat anlayışının, hakikate yüklediği anlamı iddia eder.¹⁹⁷ Nietzsche’nin hakikat kavramını daha iyi anlamak için Nietzsche’nin reddettiği bu gelenekçi anlayışa bakmakta fayda vardır.

Nietzsche’nin en çok tartışılan ifadelerinden olan “hakikat yoktur” iddiası ya da reddettiği anlayışı, hakikati; aşkın, mutlak ya da değişmez olması bakımından nesnel ya da düşünce olarak tamamlayan anlayış olduğunu söylenebilir.¹⁹⁸

Nietzsche’nin “Hakikat yoktur” iddiası çokça eleştirdiği üç düşünceyi yıkmaktır. Bunlar, aynı idealden beslenen ancak bu ideale hizmet etmenin yanında ayağı farklı gerçeklik alanlarına basan düşünceler olduğunu söyleyebiliriz. Yürüdükleri yollar farklı olmasına rağmen, tümünün sonu aynı şekilde olmuştur; Kriz. Bunlardan ilki, gücünü hakikat idealinden alarak, hakikate ulaşmak için burada ve aynı zamanda şimdi olan dünyanın ötesinde başka bir dünya yaratma yolunu seçerek ontolojik bağlamda aşkın bir dünya yaratmıştır. Bir diğeri ise, öte dünya düşüncesini terk edip içkin, seküler, şimdi ve burada olan dünyayı esas aldığını iddia ederek düşünsel-epistemolojik bağlamda başka türden bir aşkın dünya yaratmış

¹⁹⁴ Nietzsche, *Ahlakdışı Anlamda Doğruluk ve Yalan Üzerine*, s. 55-56.

¹⁹⁵ Nietzsche, *Ahlakın Soykütüğü Üstüne*, s. 24.

¹⁹⁶ Nietzsche, *Güç İstenci*, s. 330.

¹⁹⁷ Nezihe Dede, *Nietzsche ve Gadamer’de Hakikat Problemi*, Hacettepe Üniversitesi, Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2017, s. 36

¹⁹⁸ Dede, s. 36.

olandır. Sonuncusu ise, özne-merkezci düşüncenin radikal bir sonucu olarak, şimdi ve burada olan dünyayı tek ve en geçerli bilgi unsuru sayan olgucu bağlamıyla bu kez de olguyu ya da nesneyi aşkınlaştıran bir dünya yaratmıştır.¹⁹⁹

Buradan çıkaracağımız sonuç, gelenek, ister ontolojik, ister düşünsel-epistemolojik ya da olgucu boyutuyla olsun, hakikate her defasında oluşa ve değişime aykırı bir aşkınlık zemininde yer almıştır. Yani diyebiliriz ki, Nietzsche'nin "Hakikat yoktur" iddiasıyla yıkmayı hedeflediği hakikat anlayışı tam da bir ideale dayanması suretiyle, her defasında oluşla çarpışan bir aşkınlık yaratma yanılgısına düşen ve ancak bu aşkınlaştırma yoluyla mutlak ve değişmez bir hakikatin bulunabileceğine inanan geleneksel hakikat anlayışı olduğunu ifade edilebilir. Bundandır ki, Nietzsche'nin "Hakikat yoktur" iddiasındaki ısrarı, özünde 'mutlak ve değişmez bir hakikat yoktur' ısrarı olduğunu söyleyebiliriz.²⁰⁰

Yukarıda söylediklerimizi özetle dile getirecek olursak, Nietzsche'nin "Hakikat yoktur" savı, gördüğümüz dünyanın dışından ya da ötesinde bir yerde ister fiziksel, isterse de zihinsel olsun, mutlak ve değişmez bir dünya ya da bilgi yoktur²⁰¹ savına karşılık gelmektedir. Şunları söyleyebiliriz ki, Nietzsche'nin tek ve gerçek dünyası, görünen dünyadır ve görünen bu dünyanın dışında ne Hristiyanlığın 'Tanrı'sında var sayıldığı gibi 'fiziksel' nitelikli, ne de Platon'un 'İdea'sında, Descartes'ın 'Cogito'sunda, Kant'ın 'kendinde şey'inde var sayıldığı gibi 'düşünsel' nitelikli aşkın bir gerçeklik alanı vardır.²⁰² Nietzsche için tek gerçeklik, görünen dünya yani oluşun dünyasıdır. Bu kabul de onun, hakikati oluşun dünyasının ötesinde bir fiziksel ya da zihinsel gerçeklik alanında arayan gelenekle temel hesaplaşma noktası olduğunu söyleyebiliriz.

3.2. NİETZSCHE'DE SANAT VE YALAN İLİŞKİSİ

Nietzsche'nin felsefesinde önemli bir yer edinen sanat ile sanatı ortaya koymak için başvuru alanı arasındaki ilişki vazgeçilemez bir ilişkidir. Bu ilişkinin

¹⁹⁹ Dedek, s. 37.

²⁰⁰ Dedek, s. 37.

²⁰¹ Dedek, s. 38.

²⁰² Dedek, s. 36.

sebebi, hakikati gizlemektir. Yani hakikati sanat yaparak gizliyoruz, sanat yaparken de yalana başvuruyoruz. Sonuç olarak sanatın yalana muhtaç olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Hatta Nietzsche'ye göre, metafizik, ahlak, din ve bilim; bunların tümü, hakikati reddetmektedir. Bunlar, hakikatten sanata, yalana kaçmak üzere iradenin ortaya koyduğu hayal mahsulleridir.²⁰³

Nietzsche'nin insanı; kendi yanılgısının eseri olarak takdim ettiğini görmekteyiz. Yani insan kendi kendini yalana, yanılgıya ve hatta illüzyona sürükleyen içgüdüsünün, istek dışı hareketinin kurbanı olduğunu söylemektedir. Ancak Nietzsche'ye göre bu yanılgı hayatı mümkün kılan, hatta haklı kılan bir güçtür.

Nietzsche'ye göre hayat, ancak bir görüntü, bir yanılgı, illüzyon ve yalan olarak var olabilir. Bunun nedeni ise, insan yanılan ve yalana itibar eden tek varlıktır. Bundan dolayı da Nietzsche, *“Tüm hayat yanılgıya dayanır”*²⁰⁴ der.

Nietzsche'ye göre sanat, varoluşun en büyük dinamiği,²⁰⁵ güç iradesidir ve hep daha çok güç ister. Daha çok güç, daha çok metafizik, daha çok din, daha çok sanat ve daha çok hayat demektir. Nietzsche'ye göre insan *“ne zaman neşe ile coşsa, hep aynı şey onun sevincine sebeptir: bir sanatkâr olarak sevinir, kendi gücünü hisseder ve gücünden haz duyar.”*²⁰⁶ Ki Nietzsche'ye göre yalan bir güçtür.

Nietzsche'ye göre sanat, hayatın en büyük mümkün kılıcısıdır. Yaşamaya yönelten en büyük azdırıcıdır. Aynı zamanda hayat için en büyük uyarıcıdır da.²⁰⁷

Burada sormamız gereken başka sorular da var. Bunlar; Neden insan görüntüye hayale ve yalana kaptırır kendini? Peki, neden illüzyona sürüklenir insan? Gerçekle, hakikatle gönül gönüle yaşamasında ne gibi bir sıkıntı vardır? Çünkü der Nietzsche, *“gerçek çirkindir ve gerçekle bir onunla arada yaşamak imkânsızdır.”*²⁰⁸

Nietzsche, hakikatin “çirkin” olduğuna, onunla asla yaşanamayacağına inanır.

²⁰³ Senail Özkan, **Nietzsche-Kaplan Sırtında Felsefe**, Ötüken Neşriyat A. Ş., İstanbul, 2007, s. 202.

²⁰⁴ Özkan, s. 202.

²⁰⁵ Özkan, s. 202.

²⁰⁶ Özkan, s. 203.

²⁰⁷ Özkan, s. 203.

²⁰⁸ Özkan, s. 203.

O hakikate olan inancın insanların yanlış yollara sürüklediğini savunur; mantık üzerine inşa edilen bilginin hayatı kısırlaştırdığı ve öldürdüğü savını ortaya atar.²⁰⁹

Nietzsche, *“bir zamanlar sonsuz güneş sistemleriyle ışıldayan âlemin ücra bir köşesinde, akıllı hayvanların üzerinde bilgiyi icat ettikleri bir yıldız vardı. Dünya tarihinin en mağrur ve en yalancı anıydı bu. Ama yine de ancak bir andı”*²¹⁰ diye bir olay anlatır. Neden sonra da insanlar anlamışlar ki, aslında her şeyi yanlış öğrenmişler. İnsanların bilgi diye yükselttikleri şey yalnız bir yanılgıdan ibaretmiş. Bilgiyi icat eden insan farkında olmadan hakikat sandığı bu yanılgıya sığınmış ve buradan da hayat doğmuştur. Nietzsche’ye göre zaten insan esasen bu yanılgı sayesinde yaşamıyor mudur?²¹¹

Hakikat kendisini bazen, bilim, felsefe, metafizik, estetik, bazen tarih, din ve musiki maskelerinde, kendini kamufle ederek tabiri caizse pençelerini öylesine hayatın bağrına geçirmiştir ki, insan güç iradesini kaybetmiş ve bu yüzden de hayatı kapkaranlık görmektedir. Öyle ki, Pesimizm de nihilizm de metafizik ve tüm öte dünya hayalleri de onun eseridir diyebiliriz.²¹²

Nietzsche’ye göre insanoğlu asırlardır bir var oluş kavgası vermektedir. Bu kavgada başarılı olabilmek için bilinçli olarak yalanlar, yanılgılar ve görüntüler üretmiş ve sonra da yaşayabilmek için kendi eseri olan bu illüzyonlara sığınmak zorunda kalmıştır. Bugüne kadar insanoğlunun hakikat diye elde ettiği tüm mantıki ve ontolojik kazanımlar meğer hayal ve yanılgıdan başka bir şey değilmiş. Nietzsche aynı zamanda hakikat kavramının bugüne kadar caniyane kullanıldığını dile getirir. İşte o zamanlardan beri insanoğlunun yanılgıları hakikat olarak kutsadığını vurgular.²¹³

Nietzsche sanatla hakikat arasındaki ilişkiyi değerlendirirken, hayatı ölçüt aldığını görmekteyiz. Nietzsche’ye göre sanat ve hakikatin kendi başlarına bir değer taşıyıp taşımadıklarından çok, hayat için nasıl bir işlevi olduğunu dikkat eder.²¹⁴ Zaten Nietzsche’nin felsefesine bakacak olursak aslolanın hakikat değil sanat

²⁰⁹ Özkan, s. 204.

²¹⁰ Özkan, s. 205.

²¹¹ Özkan, s. 205.

²¹² Özkan, s. 206.

²¹³ Özkan, s. 217.

²¹⁴ Özkan, s. 221.

olduğunu görebiliriz. Nietzsche, hakikati yaşanabilir ve katlanabilir olarak görmediği için irade, illüzyona alıştırılmalı ve bu istikamette itibarı yeniden verilmeli görüşündedir. Ama burada asıl olan mesele yaşama gücüdür ya da güç iradesidir. Kesinlikle hakikat değildir. Ayrıca Nietzsche'ye göre hayatı güçlendiren yani yaşanabilir kılan elbette ki sanattır. Bundan dolayı da o, sanat ve hakikat arasında hiçbir şekilde uzlaştırıcı değildir.²¹⁵

Nietzsche, gelenekçi ve sorgulanmamış, eleştirilmemiş hakikat ile hiç barışık değildir. Sanatı ise hayatın en güçlü enstrümanı olarak görür. Nietzsche'ye göre sanat, iktidar iradesinin en yüksek formudur. Bundan dolayı da yaşama iradesini yükselten bir işlev meydana getirir.²¹⁶ Ki Nietzsche, oluşa inanır, varlığa değil. İşte burada Nietzsche'nin varlıktan kastettiği hakikattir. Aynı zamanda Nietzsche'ye göre geleneksel ve sorgulanmamış olarak tanımlanan, din, ilim, ahlak, metafizik vs. hakikattir. Hakikat de hayatın baş düşmanı olduğu için bunlar insanı çöküşe sürükler.²¹⁷

Nietzsche'ye göre, sanat öylesine hayatın derinliklerine kök salmıştır ki, bu kökler koparmak mümkün değildir. Koparmak demek, hayatın damarlarını kesmek demektir.²¹⁸ Burada da gördüğümüz gibi sanat Nietzsche felsefesinde önemli bir yere sahiptir.

Nietzsche'ye göre sanat hayatın dostudur. Bunun nedeni ise, sanat sürekli görüntü, hayal, yalan ve illüzyonla hayatı besler. Bununla da kalmaz güçlendirir ve sürekli iktidara yönelik iradeyi ateşler. Yani sanatın önemli bir misyonu da hayatı güçlendirmektir.²¹⁹

Bilginin ve hakikatin trajik bir karakteri vardır der Nietzsche. Bu, ebedi değişen kozmik kaosu anlamaya ve bununla da kalmayıp sabit değerler yaratmaya angaje oldukları için sürekli bilgi ve hakikatin kaos ürettiklerini dile getirmektedir. Aynı zamanda karamsar olmalarından dolayı da bilgi ve hakikatin hayata ait tüm

²¹⁵ Özkan, s. 221.

²¹⁶ Özkan, s. 222.

²¹⁷ Özkan, s. 222.

²¹⁸ Özkan, s. 224.

²¹⁹ Özkan, s. 225.

değerleri tükettiğini vurgulamaktadır.²²⁰ İşte burada sanat devreye girer. Nietzsche'ye göre sanat hayatı uyandırır. Bununla da kalmaz arındırır. Hayatı yüceltir, büyüler. Son olarak ise, ona yaşanmamış imkânlar sunar.²²¹

Nietzsche'ye göre sanatın ilkesi şudur; sanat yanlışın en yüksek gücüdür, hata olarak dünyayı ülküleştirir, yalanı kutlar, aldatma istencini üstün bir ideal haline getirir.²²² Öyle ki sanat, tam olarak yanlış en yüksek olumlu güce yükselten yalanlar üretir. Aldatma istencini, kendini yanlışın gücünde olumlayan bir şeye dönüştürür.

Nietzsche, sanatın, hakikatten dolayı ölmemizi engellemek için verildiğini²²³ söyler. Burada Nietzsche, her insanın hakikate dayanamayacağını bundan dolayı da sanata muhtaç olduğunu dile getirir. Aynı zamanda Nietzsche'ye göre sanat, insanın realiteyi değiştirme çabasıdır da.²²⁴ Bunu yaparken de yalana başvurur.

Nietzsche'ye göre çeşitli öte-dünya fikirleri insanların tutundukları en güçlü yalanlardır. Aynı zamanda Nietzsche'ye göre bu fikirler mutlak bir hakikatin varlığına duyulan inançla, insanlığın ürettiği tüm kültür faaliyetlerine bulaşarak onları alttan alta belirlemektedir.

Nietzsche'ye göre felsefenin aracı olan kavramlar, mutlak hakikatin yalnızca bir inanç nesnesidir. İnsanlar mutlak bir hakikate duydukları inanç uğruna küçük ve hatta acı hakikatleri yok etmeye, onları görmezden gelmeye, çarpıtmaya ve hatta yok saymaya kalkarlar. Elbette ki Nietzsche'ye göre böyle bir çarpıtmanın önünü alabilecek ve acı hakikatleri katlanabilir kılacak tek faaliyet sanattır. Bu hakikatler, dinde ve felsefede iddia edilen hakikatleri aksine mutlak olmaktan ötedir. Aynı zamanda bireysel yaşamla birebir bağlantılı olan ahlaki olmaktan da uzaktır. Bu hakikat ki basit, çirkin ve acı hakikatler olduğunu dile getirir Nietzsche.²²⁵ Aynı zamanda yaşamla ilgili katlanılmaz gelen bu hakikatleri değiştirme ve insan için kullanılabilir bir şekle sokma etkinliği olarak sanat ne işe yarar? Nietzsche'ye göre sanatın örttüğü güzellik örtüsüyle dünya ve aynı zamanda yaşam insan için

²²⁰ Özkan, s. 225.

²²¹ Özkan, s. 221.

²²² Deleuze, s. 129.

²²³ Deleuze, s. 129.

²²⁴ Kuçuradi, s. 122.

²²⁵ Nietzsche, **Şen Bilim**, s. 23-24-25.

olumlu, vazgeçilmez ve değerli bir hal almaktadır.²²⁶ Nietzsche'ye göre sanat aynı zamanda, hakikate dayanma gücü vererek onu koruma altına almaktadır.²²⁷

Nietzsche'ye göre mutlak olmayan, geçici, basit hakikatler ise yaşamın kendisinde barındığını dile getirir. Yaşam, ölümsüz, bengi bir oluş halinde devam ederken oluşun dışında kalıcı, ezel ya da ebedi bir şey olmadığını söyler. Oluşun yazgısı her şeyin yerini bir diğerine bırakması, bu esnada da başlangıçtaki haline geri dönmesi olarak bakabiliriz. Bir taraftan yaşam bereketi yükselirken, diğer taraftan azalan yaşam kıtlığı azalır. Ancak bu akış içinde mutlak bir anlam ya da amacın varlığı mevcut olmadığını söyleyebiliriz. Aynı zamanda yaşamın üzerinde seyreden tüm anlam ve amaçlar, günü geldiğinde yıkılmaya yazgılı olduğunu belirtmiştir Nietzsche.²²⁸ Ölümsüz oluşun bu ağırlığını derinden duyumsayan halklar her yerde parçalanma ve aynı zamanda büyük bir çöküş görerek varoluşa dair derin bir isteksizlik duymuşlardır. Bunun yanında bu isteksizliği çeşitli öte dünya fikirleri üretmek gidermeye çalışmış olduklarını Nietzsche dile getirmektedir.²²⁹ Nietzsche'ye göre bu, istencin yani içten gelenin bir özelliğidir. Bu da istenç dünyaya dair bir yanılsama üretme yoluyla dahi olsa da yaşamaya ayartır.

Antik Yunan dünyasının tragedya eserleri ürettiği döneme bakacak olursak, yaşama dair böyle bir ayartının duyulduğu ve aynı zamanda bunun sonucunda da sanatsal üretimin gerçekleştiği ve neredeyse zirveye çıktığı bir dönem olduğunu söylemek mümkündür.²³⁰ Aynı zamanda bu dönemde doğanın güçlerinin sanatsal ifadesi olan Apolloncu düş gücü ile Dionysosçu hakikat anlayışının bileşimi tragedya eserlerinin doğmasını sağladığını söyleyebiliriz. Bunlardan Apolloncu düş gücü, dünyayı bir güzellik, düzen ve uyum çerçevesinden resmetmiştir. Ancak tragedyada bu güzelliğin gücü yalnızca olumlu bir etki yaratmak adına kullanılmamıştır. Bunun yanı sıra “Dionysosçu hakikatler” olarak adlandırdığımız, varoluşun en derin acıları, korkuları, tehlikeleri de bu güzellik formunda tragedya seyircisinin düş gücüne

²²⁶ Nietzsche, "Ahlakdışı Anlamda Doğruluk ve Yalan Üzerine" s. 55-66.

²²⁷ Nietzsche, **Şen Bilim**, s. 23-24-25.

²²⁸ Nietzsche, **Güç İstenci**, s. 58, 642, 645.

²²⁹ Nietzsche, **Tragedyanın Doğuşu**, s. 117-118.

²³⁰ Nietzsche, s. 36-37

aktarıldığını dile getirir Nietzsche.²³¹ Böylesi bir sanat anlayışı, Yunanlılara yaşamı tüm acılara, belirsizliklere ve tehlikelere rağmen olumlayabilme yani bir düşünce ya da varlığı, diyalektik olarak tartışarak ortaya koyma gücü vermiştir. Aynı zamanda acı veren hakikatleri, onlara katlanabilmek uğruna yok etmeye çalışmadan kabullenebilme fırsatı sunmuştur. Bu fırsat sonucunda da sanatın koruyucu kanatları altında, acılar karşısında yalnızca avunmanın ötesine geçmesini sağlayarak yaşamın tehlikeli ve kaotik yanıyla yüzleşmek mümkün olabilmektedir. Böylece kişi, kendisine yaşam hakkında yalan söylememeye başlar ve onu güzellemeyi de bırakır.

Bunun sonucunda da Nietzsche'nin Avrupa kültür tarihine dair söylemleri bizim için önemlidir. Nietzsche'ye göre kültür faaliyetleri çeşitli varoluşsal avunma biçimleri olarak ele alındığında, Avrupa kültür tarihi sanatın güzellik örtüsü ile avunulduğu bir evre geçirmiştir. Bununla da kalmayıp bilginin hazzına ve onun varoluşu iyileştirebileceği inancına tutunulduğu da ön plandadır. Yahut da görünüşlerin ardında ölümsüz bir yaşamın akıp devam ettiği fikrine bağlanılan çeşitli dönemler geçirdiğini söyleyebiliriz. Nietzsche burada vurguladığımız sonuncu varoluşsal savunma biçimini “metafizik avuntu” olarak adlandırmıştır.²³² İşte öte dünya inancını geliştirip şekillendiren de böylesi bir avunma biçimi olduğunu söyleyebiliriz.

Nietzsche'nin adını koyduğu kuramcı insan, bilgiye yaşamın üstünde bir değer biçer. Bu biçtiği değerden dolayı da trajik çağın yaşamda acılara karşı güçlenmeye değer veren ve bunu sanat aracılığıyla gerçekleştiren trajik insanı ile kuramcı insanın arasındaki benzerlik ve farklar ortaya çıkar. Bu benzerlik ve farklara göre ikisi de yaşamın anlamı hakkında bir tasarım kurgularken; trajik insan bu tasarıma, tasarım olarak hayran olup ona tutunurken, Kuramcı insan ise bu tasarımlar aracılığıyla yaşamın üstünde bir hakikate ulaşma dürtüsü ile mevcut anlamların tümünün altını oyarak kendi tasarımlarının hakikate ulaştırabileceğine inandığından dolayı devamlı olarak bilgisel bir arayışın ve bilimsel olarak inşa edilen bir dünyanın peşindedir.²³¹

²³¹ Nietzsche, **Ecco Homo**, s. 40-42.

²³² Nietzsche, **Tragedyanın Doğuşu**, s. 118. ²³¹

Nietzsche, s. 100.

SONUÇ

Nietzsche'nin felsefesini bir cümle ile özetlemek mümkündür. Var olan tüm değerlerin yıkmak ve yerine de yenilerinin inşa etmek. Nietzsche'nin teolojiye saldırma nedeni Tanrısal konuların yanı sıra metafizik ve varlık konularının da iki bin beş yüz yıldır kendini tekrar ediyor olmasıdır. Nietzsche bu yıkıcı ve yeniden inşacı tavrı ile aslında içinde yaşadığı toplumun kültürüyle hesaplaşmıştır. Aynı zamanda tüm değerleri süzgeçten geçirerek kendi felsefesini ortaya koymuştur.

Nietzsche'nin geleneksel değerlere karşı açtığı savaş ve bu değerleri yok etme çabası ahlakın dışlanması olarak algılanabilir. Ancak, Nietzsche ahlaka değil sürü ahlakına yani zamanının ahlak anlayışına körü körüne inanan ve her şeye boyun eğen köle ahlakına karşı çıkmaktadır. Sürü ahlakının yıkılması gerektiğini söyleyen Nietzsche, bununla yetinmez ve yerine efendi ahlakının kurulmasını önerir. Çünkü efendi ahlakına sahip kişi, onaylanmaya ihtiyaç duymaz ve kendisi değer yaratır.

Nietzsche'ye göre iyi ve kötü kavramları birbirini tamamlar. Eğer biri olmazsa diğerrinin de olmayacağını ifade ederek iyi ve kötünün aslında birbirleriyle çelişmediğini ifade eder. Ona göre iyi insanın kötüye yüz çevirmesi hayatı reddetmek anlamına gelir. Hayatı reddetmesi de özgürlüğünü kısıtlanması anlamına gelmektedir. Zaten Nietzsche'nin felsefesinin temelinde insanın özgürlüğü en ön plandadır. Nietzsche insanın özgürlüğünü kısıtlayacak ne varsa toptan yıkmak için çalışmış ve yerine de özgür bir insan için ne gerekiyorsa onu yerleştirmeye gayret etmiştir.

Sanat, Nietzsche'nin felsefesinin temelini oluşturmaktadır. Nietzsche sanatı bir değer olarak görmektedir. Burada değerden kasıt eleştirdiği ve insanın özgürlüğünü kısıtlayan değerlerden farklıdır. Buradaki değer ile Nietzsche'nin kastettiği şey, bütün insan başarıları, insanın düşünceleri, ülküleri, sanatı, bilimi, felsefesi ve tarihidir. Ancak buradaki başarı tek bir insanın değil tüm insanların başarısıdır. Buradaki değer sanat kavramından daha çok sanat yapmanın kendisidir.

Nietzsche burada, sanat neyi amaç edinir ve insan sanat yoluyla neyi değiştirmek ister? Sorularına cevap aramak olarak kendini göstermektedir. Aynı zamanda Nietzsche sanatı üç başlık altında değerlendirir. Bunlardan ilki Apolloncu

sanat, ikincisi Dionysoscu sanat ve sonuncusu ise bu iki sanatın ortak paydada buluştuğu trajik sanattır.

Nietzsche'ye göre insanoğlu içgüdüsel olarak yalana muhtaçtır. Yalan olmadan insanların hayatta kalması mümkün değildir. Bu yüzden de Nietzsche insanın sanatı ortaya koyarken yalana başvurduğunu belirtir. Sanat da hakikati gizler. Çünkü insan hakikate dayanacak güçte değildir.

Felsefe tarihinde önemli bir yere sahip olan Nietzsche; Tanrı, metafizik, varlık konularına açtığı savaşı ile dikkat çeken ve gündemde kalan bir filozof olagelmiştir. Bu doğrultuda da hakikat ve ahlak kavramları bağlamında ele aldığı sanat ve yalan ilişkisine yüklediği anlam felsefe tarihi açısından önemli bir yer tutar.

KAYNAKÇA

Akarsu, Bedia, **Ahlak Öğretileri**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1982.

Ansell-Pearson, Keith, **Kusursuz Nihilist**, Çev. Cem Soydemir, Ayrıntı Yayınları İstanbul, 2011.

Aristoteles, **Nikomakhos’a Etik**, Çev. Saffet Babür, Bilgesu Yayıncılık, Ankara, 2012.

Arslan, Ahmet, **Felsefeye Giriş**, Vadi Yay., Ankara, 1994.

Aydın, Mehmet S., **Din Felsefesi**, İ. İ. F. V. Yay., İzmir, 2002.

Berkowitz, Howard P., **Nietzsche: Bir Ahlak Karşısının Etiği**, Çev. E. Demirel, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2003.

Bertrand, Alexis, **Ahlak Felsefesi**, Çev. Salih Zeki, Seba Yay., Ankara, 1999.

Bolay, S. Hayri, **Felsefi Terimler ve Doktrinler Sözlüğü**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1997.

Cevizci, Ahmet, **Paradigma Felsefe Sözlüğü**, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2013.

Çağrı, Mustafa, **İslam Ahlakı**, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2000.

Çakın, Melodi, **“Yalanın Değeri/Yorumun Önemi”**, ViraVerita E-Dergi, Sayı 5, s. 2.

Dede, Nezihe, **Nietzsche ve Gadamer’de Hakikat Problemi**, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2017.

Deleuze, Gilles, **Nietzsche ve Felsefe**, Çev. Ferhat Taylan, İstanbul, Norgunk Yayınları. 2010.

Dursun, Aysun, **Yalan Kitabı**, Editör: Emine Gürsoy Naskalı, Keloğlan Masallarında Yalan ve Hilenin İşlevi, Kitabevi Yayınları, 2015.

Erdem, Hüsamettin, **Ahlak Felsefesi**, Hü-Er Yay., Konya 2005.

Erhat, Azra, **Mitoloji Sözlüğü**, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1989.

Gazali, **el-İhya**, Çev. Ahmet Serdaroğlu, Bedir Yay., C 1, İstanbul 1974,

Gilsenan, Michael, **Yalan, Şeref ve Çelişki**, Çev. Yurdanur Salman, Cogito Sayı 16. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1998.

Hançerlioğlu, Orhan; **Felsefe Ansiklopedisi**, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1976.

Hazıtt, Henry, **Ahlakın Temelleri**, Çev. Mehmet Aydın, Liberte Yay., Ankara, 2006.

Işık, Aydın, **Din ve Estetik-Felsefi Bir İnceleme**, Ötüken Neşriyat A. Ş., İstanbul, 2013.

Koç, Tarkan, Friedrich Nietzsche'nin Sanat Görüşünde Müziğin Yeri, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2012.

Kuçuradi, Ioanna, **Nietzsche ve İnsan**, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara, 2009.

Medill, Allan, **Aşırılığın Peygamberleri, Nietzsche, Heidegger, Foucault, Derrida**, Çev., Tuncay Birkan, Ankara, 2008.

Nietzsche, Friedrich, **Güç İstenci**, Çev. Nilüfer Epçeli, Say Yay., İstanbul, 2017.

Nietzsche, Friedrich, **İyinin ve Kötünün Ötesinde**, Çev. Mustafa Tüzel, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2017.

Nietzsche, Friedrich, **Tan Kızılığı**, Çev. Özden Saatçi, Say Yay., İstanbul, 2005.

Nietzsche, Friedrich, **Ahlakın Soykütüğü Üstüne**, Çev., Ahmet İnam, Yorum Sanat yay., İstanbul, 2001.

Nietzsche, Friedrich, **Gezgin ve Gölgesi**, Haz. İ. Zeki Eyüboğlu, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1973.

Nietzsche, Friedrich, **Böyle Buyurdu Zerdüşt**, İz Yayıncılık, İstanbul, 2012.

Nietzsche, Friedrich, **Deccal**, Çev. Oruç Aruoba, İthaki Yay., İstanbul, 2003.

Nietzsche, Friedrich, **Tragedyanın Doğuşu**, Çev. Mustafa Tüzel, İthaki Yayınları, İstanbul, 2005.

Nietzsche, Friedrich, **Böyle Buyurdu Zerdüşt, Herkes İçin ve Hiç Kimse İçin Bir Kitap**, Çev. Mustafa Tüzel, İthaki Yayınları, İstanbul, 2008.

Nietzsche, Friedrich, **Yunan Tragedyası Üzerine İki Konferans**, Çev. Mahmure Kahraman, Say Yayınları, İstanbul, 2009.

Nietzsche, Friedrich, **Ecco Homo, Kişi Nasıl Kendisi Olur**, Çev. Can Alkor, İthaki Yay., İstanbul, 2003.

Nietzsche, Friedrich, **Şen Bilim**, Çev. Ahmet İnam, Say Yayınları, İstanbul, 2017.

Nietzsche, Friedrich, "**Ahlakdışı Anlamda Doğruluk ve Yalan Üzerine**", Çev.,
Oruç Aruoba, Cogito, Sayı 16. İstanbul, 1998. S. 55-56.

Nietzsche, Friedrich, **Yunanlıların Trajik Çağında Felsefe, Bir Polemik**, Çev.
Turan Erdem, Arya Yayıncılık, İstanbul, 2010.

Nietzsche, Friedrich, **Ahlakın Söykütüğü Bir Polemik**, Çev. Zeynep Alagonya,
Kabalıcı Yayınları, İstanbul, 2011.

Nietzsche, Friedrich, **Putların Batışı ya da Çekiçle Nasıl Felsefe Yapılır?**, Çev.
Mustafa Tüzel, İthaki Yayınları, İstanbul, 2005.

Nietzsche, Friedrich, **İnsanca, Pek İnsanca 2**, Çev. Mustafa Tüzel, İthaki Yayınları,
İstanbul, 2007.

Özcan, Hanefi, **Farabi'nin İki Eseri**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
Yayınları, İstanbul, 2014.

Özkan, Senai, **Nietzsche- Kaplan Sırtında Felsefe**, Ötüken Neşriyat A. Ş., İstanbul,
2017.

Özlem, Doğan, **Etik Ahlak Felsefesi**, İnkılap Yay., İstanbul, 2014.

Platon, **Devlet**, Çev. Sabahattin Eyüboğlu, M. Ali Cımcöz, Türkiye İş Bankası Kültür
Yayınları, İstanbul, 2016.

Simmel, Georg, **The Sociology of Georg Simmel**, Çev., Yay. ve Önsöz Kurt H.
Wolff, Free Press, New York, 1964.

TDV İslam Ansiklopedisi, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, cilt.17.

Turgut, İhsan, **Felsefi Sorgulama**, Anadolu Matbaası, İzmir, 1997.

Türk Dil Kurumu, “Yalan” maddesi, **Türkçe Sözlük**, TDK Yayınları, Ankara 2005.

Türkeri, Mehmet, **Etik Bilinç**, Lotus Yayınevi, İstanbul, 2014.

Topçu, Nurettin, **Felsefe**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2002.

İnternet

Nişanyan, Sevan, “İyi”, Nişanyan Sözlüğü/Çağdaş Türkçenin Etimolojisi

<https://www.nisanyansozluk.com/>

https://viraverita.org/sites/default/files/edergi-yazilari/yalanin-degeri/yorumunonemi_0.pdf